

FAMILIEN ROHMANN I RØNNINGE PRÆSTEGAARD

1838–1848.

Johannes Pedersen.

INDLEDNING

Efter at beretningen om pastor Rohmanns udnævnelse til sognepræst i *Rønninge-Rolfsted i marts 1838* blev skrevet i Fynske Aarbøger 1959, er der fremdraget nye oplysninger om aarene i Jylland. Det drejer sig om en del breve især fra pastor Rohmann. Nogle af dem er til professor *Madvig* og til kabinetssekretær *Adler*; de opbevares i Rigsarkivet. Andre er venligt tilsendt mig fra to af Rohmanns oldebørn, nemlig *frk. Inger Rohmann* i København og civilingeniør *H. Blichfeldt* i Vejle. Før end der fortælles om flytningen til Rønninge og om de første aar i præstegaarden, skal der gives læseren indtryk af, hvad disse breve indeholder. —

Fra Rohmann til Madvig er opbevaret 8 breve fra Tønningtiden, det første dateret 1832, 30/12, det sidste 1837, 6/9. Madvigs breve til Rohmann fra disse aar er refereret i det foregaaende afsnit. De gav os indtryk af, hvordan tonen var imellem dem, og af hvilke emner de drøftede. Rohmanns breve giver os da kun faa nye oplysninger. Her er klagerne over eensomheden og de fattige kaar i Jylland. Præstenaboernes største interesse, hedder det, er køer, heste, faar, svin og gødning. Paa det omraade bliver Rohmann ofte til spot. „Jeg har *bortforpagtet min hele Avl*, og derved er da ogsaa min Stilling bleven saa meget mere isoleret“. (1832, 30/12). Hans stadige pengebekymringer giver anledning til følgende sørgmuntre bemærkninger: „Hvad jeg iøvrigt har gjort meest Fremgang i her i Jylland,

er *Finantsvidenskaben*, og egentlig talt kunde jeg snart due til Finantsminister. Thi uagtet mine Indkomster ere knappe, – – saa gjelder jeg dog her for en velhavende Mand, og det alene ved mine Finantsmanøvrer, da jeg hidindtil ved Laan hos A prompte har betalt B. og ved Laan hos C igjen betalt A, og saaledes har jeg endnu stor Credit ved andres Penge, saa Du har i denne Henseende Grund til at tilraabe mig macte virtute (d. e. til lykke)! Det kommer nu kun an paa, hvor længe Systemet holder Stik“.

Rohmann priser vennen i København lykkelig, fordi han i sygdomstilfælde har *læge* ved haanden. „Saaledes er det ikke her; vi have 3 Mile til ham, og derfor maa jeg som oftest agere Doctor baade i mit Huus og i hele min Menighed. *Efter Mangors Bog* maa jeg studere Medicinen og Apothekerkunsten; min egen Erfaring paa min egen Krop og paa andre har gjort mig til Chirurg, og paa den Maade udgjør jeg her i ene og egen Person det hele Sundheds Collegium; Cholera har desuden gjort mig ex officio til dets dirigerende Medlem“.1)

Hvordan det stod til med børnene og præstekonen, faar Madvig da ogsaa noget at vide om. „Min bedste Glæde er iøvrigt hos *min Familie*; min ældste Datter begynder alt at stave godt, skjøndt hun ikkun er 3 Aar gammel, den mindre gaaer alt rask ene; dog bekymrer mig min Kones jevnlige Svagelighed meget; Hoved og Bryst har lidt meget ved sidste Barselseng“. (1832, 30/12) – Og et par aar senere: „I mit Huus er skeet nogen Forandring siden sidst. Personalet er iblandt andet blevet forøget; her løbe nu 3 Rollinger omkring og gjøre en syndig Støi; den ældste er nu 5 Aar; hun ligner min Kone og er altsaa taalelig smuk; hun læser, strikker, syer rask og er ret flink; den næste Pige 3 Aar gammel ligner mig og er, som Du nok kan vide, meget smuk; hun er poetisk og musikalsk, thi hun kan gjøre Viser og selv synge dem Dag ud og Dag ind, skjøndt hun aldrig hører Musik; den 3die er en stor Dreng, som var Aar gammel den 6te dennes; han ligner hverken mig eller min Kone, men er *gamle*

Lindgreens udtrykte Billede, en reen Jeppe paa Bjerget; han har Lidenskabelighed for Heste; jeg slutter deraf, at han bærer Spirerne i sig til et adeligt Gemyt; kun forvolder det mig nogen Kummer, at dette sjelden duer ret meget, og jeg vilde dog gjerne, at min Dreng i Tiden skulde blive en dygtig Karl; dog Tiden kan vel vække et eller andet skikkeligt og borgerligt Sind i ham. See, disse 3 smaae Personer ere næsten de bedste Frugter af mit 6 Aars Arbeide her; mindre godt er det, at min Kones Helbred er bleven temmelig svagt, – – – hvilket undertiden foraarsager mig nogen Ængstelse“. (1834, 12/9). – Under familiens rejse til Fyn i juni 1835 blev den lille Christian voldsomt syg; „med Ængstelighed fortsatte vi Reisen og naaede ogsaa lykkelig hjem, men endnu er hans Tilstand betænkelig, og jeg og min Kone er meget bekymret for ham“. (1835, 13/6). I samme brev fortæller Rohmann, at de i sommerens løb venter endnu et barn. – Allerede 6. juli skriver han igen til Madvig. Da hedder det: „Min Kone er, Gud være lovet, rask, men som sædvanlig meget ængstelig for Det, som forestaaer, og jeg er selv ikke uden Ængstelighed. Gid Alt maa vende sig til det Bedste. Børnene ere nu for saavidt raske, at Drengen igjen begynder at kunne gaae, og paa mit Helbred har Reisen havt en god Indflydelse“. – Hen paa efteraaret faar Madvig nyheden fra Tønning. „Den 19. August nedkom min Kone med en rask Søn, som efter min Fader kaldes *Andreas*; vi have nu alle 4 Bedsteforældre og skulle derfor til at tænke paa at holde op med at formere Tillæget, som Bønderne kalde det. Min Kone havde en temmelig haard Forløsning forenet med nogen Fare for Blodstyrting, men siden har hun været usædvanlig rask; og jeg har nu et ganske godt Haab om hendes Helbred“. (1835, 18/10). –

Saaledes fortæller Rohmann sin ven om sine fire børn, *Thrine*, *Grethe*, *Christian* og *Andreas* samt om sin hustrus vakkende helbred. Nogen direkte meddelelse om madam Rohmanns død i marts 1836 findes ikke i de opbevarede breve; men den dybe sorg præger tydeligt brevene fra juni 1836 og september 1837.²⁾

Om besøg af slægtninge og venner er der kun enkelte bemærkninger. „Ifjor var gamle *Oncle Lindgreen* (skuespilleren) her i 6 Uger, og en eller anden Bekjendt sees stundom leilighedsviis fra Fyen; ellers ere vi ene, og eensomst om Vinteren, der gaaer en temmelig langsom Sneglegang“. (1834, 12/9). – I maj 1835 tog som omtalt (se Fynske aarbøger 1959, s. 12 f.) præstefamilien paa rejse. Præsten tog til Sjælland, mens madam Rohmann sammen med sin mor og børnene skulle besøge venner paa Fyn. Paa hjemvejen fra Sjælland vilde pastor Rohmann saa mødes med den øvrige familie i Svendborg, hvorfra de skulle følges ad hjem. I København besøgte Rohmann professor *Madvig* og *Chr. Molbech*, men hovedsagen var at komme i forbindelse med *kancelliet* for om muligt at fremme sine flytteplaner. I brevet han sendte Madvig en maanedes tid efter sit besøg hedder det: „Jeg gik, da jeg ilede til Dagvognen om Morgenen, forbi dit Hjem, kastede endnu engang et Farvel op til dine Vinduer, men vilde ikke gjentage Afskeden. – – – Reisen ned ad *Præstøe* gik ret behageligt, og jeg havde den Fornøielse at komme til Faddergilde hos *Lange* i Vordingborg i Selskab med *Wøldike* og *Spang*. I Svendborg traf jeg alle mine friske og vel og levede der og i Omegnen hos gamle Venner meget fornøieligt 14 Dage, hvor vor Ven *Nielsens Perette* (se om studenterkammeraten *Fyenske Nielsen* i Fynske aarbøger 1959, s. 33; i aarene 1831–1840 var han kateket i Svendborg) i heftig Iver, fordi hendes Mand vilde vise mig hendes Spiiskammer, nær have knust min Næse ved at smække Døren i, da jeg stod paa Dørtrinnet for at tage Herligheden i Betragtning; et dybt Buk og Forsikkring om at vise hende mit Spiiskammer uden Omstændigheder, hvis hun kom hertil, var min Replik. Han har nok sit Læs at bære“. (1835, 13/6).³⁾

Flere gange fortæller Rohmann i disse breve om sine anstrengelser for at blive *forflyttet*; men det meste er kendt andetsteds fra. (Se Kirkeh.samlinger 1960). Allerede 1834 skriver han: „jeg har i de sidste 2 Aar søgt *15 Kald* og deriblandt adskillige maadelige; men endnu er jeg her“. I foråret 1835 fortæller han, han søger *Køge*, og

i sommeren samme aar er det *Præstø*, det gælder. Da beder han Madvig nævne sit navn for etatsraad *H. C. Ørsted*, for at denne kunde bringe ham i erindring hos broderen konferensraad *A. S. Ørsted*. Selv vil han henvende sig til *prins Christian*. – Skuffelsen med *Præstø* giver ham i oktober 1835 anledning til følgende bemærkninger: „Ja, jeg har ved denne Leilighed det Exempel paa, hvad et halvt Aars ældre Anciennitet og en maadelig *Licentiatdisputats* kan udrette, da jeg med Vished veed, at jeg kun var 3die paa Listen, men *Nissen* 1ste og *Rørdam*, som har begge de nævnte Egenskaber for mig, var den 2den. Hvad er altsaa at gjøre for ikke reent at tabe Haabet om at komme herfra? Det er altsaa at disputere, da Candidat-Anciennitetens Alder nu engang ikke kan blive større i dette Liv. Dit Spørgsmaal, om jeg har Lyst til at disputere i Anledning af Jubelfesten næste Aar, har derfor givet mig Anledning til at overveje den Sag noget nøiere; jeg troer, det kunde være gavnligt for mig i Henseende til Befordring; dette skulle være den vigtigste Bevæggrund. Men naturligviis vil jeg kun disputere for *Doctorgraden*, ikke for *Licentiatgraden*; denne vil jeg aldrig koste en Skilling eller en Timestid paa“. (1835, 18/10). – Spørgsmaalet er, hedder det videre, om han kan regnes for en mand „af bekjendt Lærdom“, ellers kan han kun disputere efter universitetets indbydelse. „En *Disputats* fik jeg vel nok skrevet og forsvaret, naar jeg kunde finde paa en Opgave, der ikke fordrede for mange litterære Apparater“. Han fortæller, at en ungdomsven fra Fyn nylig har tilbudt at ville laane ham de nødvendige penge. „Imidlertid troer jeg dog, at jeg bør omtale Sagen noget for *Clausen*“. (Se ogsaa Fynske aarbøger, 1959, s. 53 f.). Den fremstilling af reformationens indførelse i Danmark, der 1836 skaffede ham den af Trykkefrihedsselskabet udsatte pris, var han lige blevet færdig med. Skulde han nu tage fat paa at skrive *disputats*? Det beder han Madvig raade sig i.

I samme brev fortæller Rohmann ogsaa, at han har indgivet en ansøgning om et embede paa *Amager*; *Store Magleby* var ledigt paa den tid. Han følger til: „ikke i det Haab at faae det; blot for at holde

Cancelliet i uafbrudt Minde, at jeg endnu er til“. Og han beder Madvig se at faa oplyst, hvordan indstillingen har været.⁴⁾

Det næste brev fra Rohmann til Madvig er dateret den 28. juni 1836. Det begynder saaledes: „Jeg har idag faaet en Deel Blade fuldskrevne, som jeg har tænkt mig skulde være til en Disputats, men hvorvidt der kan blive noget af, kan jeg ikke sige mig selv. Intet Arbeide har jeg smurt op i et saadant Hastværk og saa invita Minerva (d. e. uden at være med i det) som dette; jeg har sat det paa Papiret i en dump halv fortvivlet og halv bevidstløs Tilstand i 5 Uger; at et sligt Arbeide maaskee ikke duer, er ikke underligt; men dersom det skulde være færdigt i Julii Maaned, kunde jeg ikke anvende mere Tid paa det“. Han var syg ved pinsetid og maatte holde sengen i 14 dage. Han var ved at opgive hele arbejdet; men hans svigermors „daglige Overhæng“ om, at det dog gjaldt børnenes vel, nødte ham til at tage fat igen. Hvad han har faaet skrevet sammen, sender han nu med posten til Madvig og beder ham se det igennem. Stoffet, han har faaet samlet, mener han nok kunde egne sig til en afhandling; men hans hoved er „reent forkeert baade Nat og Dag“. „Sproget er Skarn, hvilket jeg selv ikke undrer mig over, da jeg endog har Vanskelighed ved i min forstyrrede Forfatning at udtrykke mig paa Dansk. Viis mig derfor det Venskab og anvend et Par af dine Fritimer paa dets Gjennemlæsning og paa at bemærke, hvor *Latinen* er alt for gal; dersom Du nemlig troer, at Arbejdet i det hele er saaledes, at jeg tør vente det antaget, naar det bliver filet og reent skrevet“. – Da manuskriptet skal indleveres inden udgangen af juli maaned, beder Rohmann om at faa det tilbage snarest muligt. „Dersom Du mener, at Arbejdet er af den Beskaffenhed, at det ikke kan blive til Noget og ikke duer, – siig mig det kun oprigtigt; jeg kan nok taale det“. I slutningen af brevet beder han Madvig forme en titel paa den eventuelle disputats. „Jeg har tænkt, om man kunde kalde den: *Prodromus in historiam Hæresium osv.*“ Det betyder paa dansk: Indledning til kætterernes historie osv. – Hvordan Madvig bedømte Rohmanns arbejde, giver brevene os ikke besked om. Sand-

synligvis blev det ikke indleveret; i hvert fald blev Rohmann ikke dr. theol. –

Senere i samme brev hedder det: „Jeg søger nu *Saxkjøbing* og var i Onsdags hos *Kongen* i Horsens, fortalte ham min hele Stilling og leverede ham min Ansøgning; han lovede mig Guld og grønne Skove; det kommer nu an paa, om han holder Ord. Jeg har søgt at sætte Alt i Bevægelse, hvad jeg kan; jeg har skrevet til *Prinds Christian, Ste-mann* og *Lassen*. Her kan jeg ikke blive; jeg gaaer tilgrunde paa Legem og Sjæl og mine stakkels Børn gaae som vildfarende Faar“. (Se om Saksjøbing i Kirkh.saml. 1960, s. 73.)

I foraaet 1837 tog Rohmann en tur til København; rejsen bragte ham kun udgifter og tomme løfter og forsikringer, skriver han efter sin hjemkomst til Madvig. „Min sørgelige Stilling her kjender Du; den behøver altsaa ikke at skildres oftere; den uhyre landsfaderlige Kjærlighed, der idelig aabenbarer sig i Henseende til min Forflyttelse, gjør hvad den kan for at bringe mig til at gaae samme Veie, som den i sin Tid lod salig *Birkner* (pastor M. G. Birckner døde i Vemmelev 1798) vandre, og Enden paa Legen vilde vistnok blive den samme med mig, dersom jeg ikke itide tog de fornødne Forholdsregler“. (1837, 6/9).⁵⁾

Om sit *litterære arbejde* fortæller Rohmann 1832, at han samler stof til vor „*Historiske Topografi i Middelalderen*“. – „Forresten gaaer jeg svanger med Ideen til en *populær Religions- og Christendomshistorie i Danmark*, dersom det vilde lykkes mig at faae en saadan istand til Reformationsaaet 1836“. – Men det er ikke blot dansk historie, han interesserer sig for. „Nogle af dine (d. e. Madvigs) Skrifter gad jeg gjerne læst, især din Udgave af *Ciceros Taler* og dit Program om det *Romerske Colonievæsen*.“ Et par morsomme bemærkninger findes i efterskriften. „A propos: Du kunde maaskee gjøre *Christian 6.s* manes en Tjeneste ved at give Professor *Jens Møller*, som arbejder i hans Historie, en Anviisning, som han muligen ikke kjender. Naar Du seer ham, vil Du da sige ham, at en stor Mængde af *Christian d. 6tes egenhændige Breve* til hans tyske Hof-

præst *Bluhme* ere endnu i Behold. Commandeur og Indrolleringschef *Bluhme* i *Svendborg*, i hvis Huus jeg under mit Ophold i *Svendborg* kom meget, var en Descendent af Hofpræsten; der har jeg for 5 Aar siden læst omtr. 50 af dem, meget indholdsrige. De ere nu i Enkens Værge, som nu boer hos sin Svingersøn *Capitain Ravn af Søetaten*, saavidt jeg veed, i *Nyboder*. Veiviseren vil vel kunne angive No.; der kan han søge dem, og vil han bruge mit Navn som den, der har givet ham Anviisningen, har jeg Intet derimod; og da Fruen altid holdt meget af min Kone og mig, kunde det maaskee bidrage noget til, at han fik dem til Afbenyttelse“. (1832, 30/12).⁶⁾

Den anden sag, der nævnes i dette brevets efterskrift, handlede om *Raadstuearkivet i Svendborg*. Avisen *Kjøbenhavnsposten* havde refereret nogle udtalelser i 3. hefte af „*Blandinger for Sorø*“ og selv tilføjet, at *Svendborg* arkiv besynderligt nok endnu 1832 opbevares i to store kalktønder. Det vilde Rohmann ikke lade staa uimodsagt. Først havde han tænkt sig at skrive en rettelse og bede Madvig lade den indrykke i *Kjøbenhavnsposten*. Men nu, skriver han, vil han ikke ulejlige Madvig med det. Til *Hempels* avis har han skrevet nogle linjer om det, og de kan jo saa gaa videre til andre aviser. – I *Fyens Stiftstidende af 25/12, 1832, staar de*. Rohmann fortæller, at han i 1830 selv har set arkivet i et rummeligt værelse i byens nye raadhus. Sammen med kammerjunker *Moltke* skulde da toldinspektør *Haste* og købmand *Hermann Aarslev* i gang med at ordne det. Byfoged *Nellemann* bad dengang Rohmann om „at omskrive det fundne *Skjøde* af 1337 i læseligt Latin og at tilføie samme det dertil svarende hos *Pontoppidan* aftrykte Revers og ledsage begge med de fornødne Anmærkninger“. Saa det passede ikke, at *Svendborg Raadstuearkiv* 1832 opbevaredes i to kalktønder.⁷⁾

Sit skrift om *bibellæsning* sendte Rohmann i efteråret 1834 til Madvig som „Erindring om vort gamle Venskab“; han kaldte det „et Skrift der vel ligger udenfor dit Fag og maaskee udenfor din Interesse“. Videre hedder det: „Sandsynligviis faaer jeg nu *Lindberg* et Compagnie paa Halsen igjen; naar det skeer, veed Du altsaa hvor-

for. Han er nu paa Hvervning i Fyen, og uden tvivl har han der allerede sat mig i Band; det faaer jeg at døie, skjøndt det er slemt at vide sig fordømt i sit Fædreland“. (1834, 12/9).⁸⁾

Som foran nævnt (Fynske aarbøger, 1959, s. 46) skrev Rohmann i disse aar flere artikler til *Dansk Folkeblad*. Følgende linjer hentyder til en af dem: „Dit Raad at skrive for Trykkefriheds-Selskabet er jeg gaaet ind paa. Du smiler vel, naar Du seer mig skrive om *Brændeviinsbrænderi*; men Kjære, det er jo dog Spiritus, og kunde jeg som geistlig Mand ikke ad modum Chremetis sige: nil spirituale a me alienum?“ (d. e. intet „spirituelt“ er mig fremmed). (1835, 18/10). – *Chremes* siger i en af *Terents* komedier: „Homo sum, humani nihil a me alienum puto“; paa dansk: jeg er et menneske; intet menneskeligt bør være mig fremmed, mener jeg. – Artiklen om brændevinsbrænderi hed: *En Episode fra et jydsk Bondebryllup*.⁹⁾

Et par aar senere meddeler Rohmann Madvig, at han igen har skrevet et par stykker til *Folkebladet*; „men det er en sær Ængstelighed, der er kommet over Skriftcommitteen; Skjemt lader til slet ikke at smage den; alt skal være gravitetisk og alvorligt, og offentlige Forhold tør man næsten slet ikke røre ved. Det vil herefter blive vanskeligt at skrive for *Folkebladet*; thi man glemmer dets første Requisit *Popularitet*, baade i Materie og Foredrag. Forresten er der jo nu Udsigter til, at de fleste Journalister skulle komme under Censur, maaskee *Heiberg* og *Overskov* undtagne; den sidste har, som det lader, svoret til Kryberiets Fane. *Gjødvad* gaaer nu vel samme Vei som *Liunge*. Jeg seer rigtignok sjeldent Andet af disse Coryphæer end Udtog af deres Fostre i Stiftsaviserne; men jeg søger dog at følge med Begivenhederne“. (1837, 6/9).¹⁰⁾

I *Danske politiske breve* er optrykt nogle stykker af Rohmanns breve til Madvig. Her giver han udtryk for sit syn paa tidens „*religiøse Optøier*“, som processen mellem *Lindberg* og *Visby* og angrebene paa stiftsprovst *Clausen* kaldes. – I Tønningegnen er der saa godt som ingen interesse for stænderforsamlingerne, hedder det. Og hvad kan man vente sig af dem? I bedste fald en art opposition mod

kollegiernes „juridiske Embedsdespotisme“. Men hvorfor gik professor L. Engelstoft ud af redaktionen for *Maanedsskrift for Litteratur*? Var det, fordi han havde kritiseret den indbyrdes undervisning?

Fra efteraaret 1834 findes nogle linjer, hvori Rohmann fortæller, at *de materielle interesser* er de overvejende hos hans sognebørn; „og neppe har Regjeringen i noget Punkt truffet nogensinde saa nøie sammen med Bondens Anskuelse som i det at bestemme Valgbarheden efter Hartkornet; thi dette er ikke alene Regelen for alle Afgifters og Byrders Beregning, men ogsaa for Indbydelser til Brylluper, Begravelser o. d.“. – Dog underligt nok; skønt valglisterne nu snart i 2 maaneder har ligget til eftersyn i præstegaarden, er der ingen „hverken med eller uden Hartkorn, der har forlangt at se dem; „man kunde have sparet meget Papir og Trykkeomkostninger. Den saakaldte *Almeenaand* vil være vanskelig at faae vakt tillive; – – – thi hvor var nogentid Almeenaanden levende, hvor Egennytte var den eneste Drivefjæder“. Rohmann tvivler paa, at stænderforsamlingerne kan vække almeenaanden, naar forhandlingerne ikke er offentlige; „men har Indretningen ogsaa alvorligen Almeenaandens Vækkelse til Hensigt? er det andet end en smuk Talemaade? Gid det var!“ – Det er til disse betragtninger, Madvig svarer: „Hvad Stænderforsamlingerne ville udrette? Gud kan gjøre store Under i det Lidet!“¹¹)

Endnu skal anføres de linjer, hvori Rohmann fortæller Madvig om sin *forlovelse med Louise Gøtzsche*:

„Jeg haabede bestandig ved Forflyttelse at kunne foretage en heel Oprydning i mit Huusvæsen og derved ordne min Forfatning paa ny; men som sagt det skal den landsfaderlige Kjærlighed nok forpurre. Nødvendigheden har saaledes lagt sig tungt paa mig, saa at jeg maa gifte mig baade for min egen og mine stakkels Børns Skyld, der gaae som vildfarende Faar og ere udsatte for at rusticeres under Opvæxten. Seer Du, kjære Ven, det er min Beslutning i denne Anledning, jeg troer, der ikke vil være uden Interesse for Dig. At det har kostet mig baade lang Overvejelse og Kamp, behøver jeg vel ei at sige. Min Kone var min Ungdoms Kjærlighed, og hendes Lige er

neppe let at finde; og at give Børnene Stedmoder er altid saare betænkeligt. Men der er intet andet for; jeg maa lade det komme an derpaa og har nu gjort mit Valg. En *Jomfru Gøtzsche*, som for nogle Aar siden opholdt sig her i Egnen og var en Veninde af min Kone, skal være min Hustru, hun er henimod 30 Aar og er en forstandig, dannet og dygtig Pige; hun er en Præstedatter fra Sjælland og har i *de 3 sidste Aar opholdt sig i Fyen*. Vort Bryllup bliver nok til Novbr. Jeg vil haabe, at denne Forandring skal rive mig ud af den mørke Stemning, hvori jeg er nedsunken og give min Aand noget af dens tabte Svingkraft og Arbejdslyst igjen“. (1837, 6/9). –

— — — —

Og saa ganske kort om *Rohmanns breve til kabinetssekretær Adler*. Fra Rohmanns arkiv ved vi, at Adler nogle gange skrev til Tønning om de indsendte ansøgninger. Fra aarene 1835 til 1836 findes 6 breve fra Rohmann til Adler. Gennem Adler sender han prinsen sine skrifter, saaledes undersøgelsen om „Bibellæsningens Væsen osv.“, og da han søgte *Præstø* de to afhandlinger om Fyns fortid, der var trykt i „Blandinger fra Sorø“. – Da han i november 1836 søgte *Fredericia*, fortæller han om sine sørgelige forhold, efter at baade hans hustru og hans svigermor er døde. „Saaledes sidder jeg nu ganske ene og forladt med de stakkels Smaae, saa meget mere som jeg ingen Udvei seer til at lønne et dannet Fruentimmer for at tage sig af deres qvindelige Pleie og Opdragelse“. I *Fredericia*, mener han, vil han faa bedre økonomiske kaar og bedre lejlighed til at faa sine børn opdraget. Men noget stort haab om at faa embedet dér, nærer han ikke, da 22 ansøgninger om kald „i alle Danmarks Provindser, endog paa Ærø“ hidtil har været frugtesløse. „Jeg har endog -- maattet *resignere* paa det theologiske Facultets Tilbud at disputere for *Doctorgraden* i Theologien til Reformationsfesten“. (1836, 17/11).

I april 1837 beder Rohmann Adler om at overrække prinsen ansøgningen om *Middelfart*. Han skriver, at han egentlig har opgivet

at faa et købstadskald, men dog vil han forsøge endnu engang. Af landsbykald søger han for tiden „*Steenløse, Carslunde* i Sjælland og *Høyen* i Ribe Stift“, men vilde jo helst have Middelfart. Dog nærer han ikke noget stort haab om at faa det; „thi Haabet har for mig i saa mange Livets Stillinger og Bestræbelser været mig en sand Lygtemand, der Tid efter anden har lært mig Resignation“. (1837, 4/4). – Under 16. februar 1838 sender Rohmann atter ansøgning og brev, som han beder Adler overrække prinsen. Han udbeder sig „naadig Intercession“ i anledning af, han søger *Rønninge og Rolfsted* i Fyen. „Embedet jeg søger er ikke meget stort, men dog saa stort, at jeg tør haabe, at det kan give mig det daglige Brød, hvilket jeg i Virkeligheden aldrig har kunnet sige om Tønning Kald“. Knap 2 *maaneder efter* sender Rohmann atter Adler et brev, hvori han bringer ham sin „oprigtigste og hjerteligste Tak“, fordi han har talt hans sag for prinsen. „I den fulde Overbeviisning, at jeg alene skylder Hans Kongelige Høiheds kraftige Intercession min Befordring til Rønninge og Rolfsted i Fyen, har jeg i hoslagte Linier vovet at aflægge Høistamme min underdanigste Taksigelse for den imod mig viste Naade“. (1838, 7/4).¹²⁾

Rohmann mente altsaa, at det var prins Christian, der havde udvirket, at *han kom til Rønninge*.

Pastor Rohmanns breve til jomfru Louise Gøtzsche. –

Spørgsmaalet om, hvorfra pastor Rohmanns kendte Louise Gøtzsche, er tildels besvaret med den foran nævnte udtalelse til Madvig om, at hun for nogle aar siden havde opholdt sig i nærheden af Tønning. Et par udaterede breve i familiens eje fra Louise til hendes mor og søsteren i Jyderup bekræfter dette. De er skrevet fra *Ry præstegaard*, utvivlsomt først i 1830erne, hvor Louise var „jomfru“ hos pastor *Kjerrumgaards*. Der har pastor Rohmann truffet hende.

Som foran omtalt (se Fynske aarb. 1959, s. 78 f.) findes Louise Gøtzsches første breve *til* pastor Rohmann i Landsarkivet i Odense;

mens *hans* første breve *til hende* er opbevaret i familiens gemmer, og hvad de har at fortælle os, bør da ogsaa fremdrages. Madame Sophie Rohmann var død den 16. marts 1836; den følgende 3. maj skriver pastor Rohmann sit første brev til jomfru Gøtzsche. Han beder hende komme og tage sig af husførelsen og af børnene, der gaar saa forladte; bedstemor evner ikke meget, da hun er „meget svagelig“. „De kjender mine Smaapiger; de ere gode og lærvillige og mangle ikke Evne; *Trine*, som er 6 $\frac{1}{2}$ Aar syer og strikker og skriver ret godt og læser noget Tydsk; *Grethe*, som er 4 $\frac{1}{2}$ strikker og syer ogsaa og kan næsten læse reent. De kjender iøvrigt mit Huus og den Orden, hvori min Kone havde Alting“. Han lover jomfru Gøtzsche, at hun skal faa det godt, og udtaler ønsket om, at hun vil følge med til en ny præstegaard, naar han, som han haaber, snart bliver forflyttet til Sjælland eller Fyn. Endelig beder han hende om at faa underretning om, hvad hun beslutter sig til. (1836, 3/5).¹⁹⁾

Som bekendt blev jomfru Gøtzsches svar *et afslag*; det er dateret den 13. maj i Faaborg. Hvor gerne hun end vilde hjælpe den ensomme præst, mente hun ikke at kunne bryde sit løfte til hr. Mumme om at fortsætte sin gerning i hans skole foreløbigt. –

I foraaet 1836 kom præstedatteren *Christiane Barfoed* til Tønning præstegaard; hun skulle tage sig af børnene, mens pigen *Kirsten* passede den daglige husholdning. Bedstemor døde i november 1836; i foraaet 1837 var pastor Rohmann en tur i København og besøgte paa hjemvejen Sydfyn, hvor han sidst i maj hilste paa jomfru Gøtzsche i Faaborg. – Et par maaneder senere skrev han sit andet brev til hende. Det er dateret den 18. juli, hans afdøde hustrus fødselsdag. Heri hedder det:

„Jeg kunde gjerne, da jeg sidst havde den Fornøjelse at tale med Dem, mundtlig have forebragt, hvad jeg nu er saa fri at skrive om; thi jeg havde allerede dengang taget min Beslutning, men De veed, at jeg havde gode Forhaabninger om at blive forflyttet til Middelfart og vilde da oppebie Udfaldet. Dette blev, som De vel veed ikke efter Ønske, og jeg maa da til at søge paa ny. – – Det er nu ikke et For-

slag om at være mine Børns Lærerinde eller Bestyrerinde af mit Huus, jeg vil gjøre Dem, men jeg vil *anholde* hos Dem *om at blive min Kone og mine Børns Moder*. – – Jeg bliyer nu til December 40 Aar, og da jeg ikke med Vished veed Deres Alder, vil De deraf selv kunne gjøre Deres Beregning om vore Aldre kunne passe til hinanden; jeg har en aaben Fistelskade i mit ene Knæ, som hidrører fra et Fald paa Isen i min Barndom; den foraarsager mig stundom nogle Smerter, naar enten Anstrøg af Gigt slaae til, eller naar stor Sorg hviler tungt paa Sindet. – – Mit Embede er kun lidet, og, som De veed, har jeg her baade havt adskillige Uheld, og min gamle Præstegaard, der nu ellers er i god Stand, har foraarsaget mig mange Bekostninger, hvorved jeg er kommen i *en ikke liden Gjæld*; thi naar jeg faaer skiftet med mine Børn – – vil min Gjæld blive omtrent 2000 Rdlr. Imidlertid kjender De nogenlunde mit Huus og veed, at det er vel forsynet med Uldent og Linned, Sengeklæder og Meubler, der i Værdie kan svare til Gjælden. Jeg har foruden mit Embeds Indkomster i de sidste Aar tjent ikke saa lidet ved mine litterære Arbejder og derved slaaget mig taaleligt igennem. – – Befordringen til noget Bedre maa dog vel komme engang, og da er der vel ogsaa noget Haab om at afdrage paa Gjælden.

De *tre af mine Børn* kjender De, den fjerde er af samme Art; de ere velskabte, sunde, muntre og venlige og synes ikke at være uden gode Aands og Hjerteegenskaber, hvis Uddannelse jeg efter min Stilling og deres Alder ikke har forsømt; den ældste Pige er 8, den yngste Dreng 2 Aar. – – Jeg har det Haab, at vi to nok skulle komme ud af det med hinanden, at vort Samliv under Flid og Nøisomhed og oprigtig Meddelelse af vore gjensidige Følelser vil blive til sand ægteskabelig Kjærlighed, og jeg tvivler ikke om, at De og Børnene ville faae hverandre hjertelig kjær. – – Er De altsaa ikke bunden til noget tidligere Løfte, og De kan finde Dem i at binde Deres Skjæbne til en fattig og i Modgang prøvet Mand, – – saa giv mig med Tillid Deres Haand; Deres Hjerte haaber jeg ved mine Bestræbelser at fortjene; og lad mig, om det er muligt, med næste Post erfare Deres Be-

slutning; thi det er naturligt, at jeg i saa Fald ønsker vor ægteskabelige Forening knyttet, det snarest skee kan. Skulde De imidlertid ikke kunne modtage mit Tilbud og opfylde mit inderlige Ønske, tør jeg dog, haabe, De vil vise mig det Venskab at lade mit Andragende og Indholdet af dette Brev blive en Sag imellem os, og iøvrigt tilintetgjøre Papiret.“ –

Paa dette brev svarede *jomfru Gøtzsche allerede den 21. juli*; og hendes svar, som er optrykt i Fynsk Aarb. 1959, s. 79 f., blev et ja til at blive præstekone i Tønning. Og dagen efter at *Rohmann* havde faaet hendes ja, *skrev* han sit næste brev; det blev meget langt og er dateret den 26. juli. Han begynder det saaledes:

„Nu, kjæreste Louise, det var dog endelig cengang een glædelig Efterretning efter saa mange sørgelige Efterretninger og smertelige Tilstød i de sidste halvandet Aar. – – Derfor hjertelig Tak, kjære Pige, baade for den Tillid og Hengivenhed, hvormed De giver mig Deres Haand og Hjerte og for den raske Beslutning, hvormed De betog mig min Uro. Deres Samtykke har jeg altsaa, og Dem tør jeg da kalde *min Forlovede for Gud*.“

Han tvivler ikke om, at hun vil faa sin mors samtykke til forlovelsen, og han vil bestræbe sig for at blive en *redelig svigersøn*; „i tidligere Dage kjendte 3 af Deres Brødre og jeg hinanden“. – Det er hans faste overbevisning, at hans afdøde Sophie og hendes mor vilde billige hans valg, og at han nu faar „en kjærlig og trofast Hustru og en kjærlig og omhyggelig Moder“ til sine Børn.

For at deres bryllup kunde ske snarest muligt, vil han nu faa ordnet *skiftet* efter sin afdøde kone og hensætte 300 rdlr. i overformyndreriet til børnene. Dernæst maa han indbetale indskud i *enkekassen* og beder hende i den anledning sende sin „Døbeattest – paa 10 Skillings stemplet Papir“. – Han drøfter i brevet, *hvornaar og hvor* deres bryllup kan staa; bedst om det kunde holdes, før det blev vinter, men det kom jo an paa, om Louise kunde skaffe en stedfortræder for sig i Faaborg; ellers var hun jo bundet til 1. november. Uden store omkostninger, mener han, deres bryllup burde holdes; maaske

„i al Stilhed i vort eget Hjem“ i Tønning. „Dog det er kun saadan en Idee, og Bestemmelsen maa ganske komme an paa Dem“.

Videre fortæller han om, hvad *børnene* skal *arve* efter deres mor-mor. Thrine skal have hendes mahogni komode og Christian hendes ur. „Hun efterlod 34 Særke og min Kone 24, saa hver af Pigebørnene have 28 Særke liggende. Det øvrige, som bestaaer i en stor Mængde udmærkede Sengeklæder, Linned, Dækketøi, noget Sølv osv., er vurderet for omtrent 500 Rd.“ Det skal sælges paa auktion, „naar jeg kan faa den aftalt med Herredsfogden“, og pengene derefter hensættes til børnene.

Husførelsen i præstegaarden med Kirsten og jomfru Barfoed vil han lade blive i den samme gænge til efter bryllupet; „jeg har derfor heller ikke talt eet eneste Ord til noget Menneske om, hvad De og jeg have forhandlet imellem os; det er jo tidsnok, at Andre faae det at vide.“ Idet han ønsker, at det „fremmede De“ nu kan afløses af det „fortroligere Du“ mellem dem, underskriver han sig som „*din* hengivneste Rohmann“. –

Der gik tre uger, inden pastor Rohmann igen *hørte fra Louise Gøtzsche*. Hun var ikke rejst til Jyderup, som hendes bestemmelse havde været den 21. juli; hun var derimod taget til sin søster og svoger, pastor *Storcks*, i *Køng* paa Vestfyn. Hendes brev er dateret „Kjøng, d. 16. August 1837“, og det er optrykt i Fynske Aarb. 1959, s. 80 f. – Hun bruger nu det fortroligere du og fortæller, at hun har faaet sin mors samtykke til forlovelsen; formodentlig skal hendes bryllup staa i Jyderup. Men der var ikke udsigt til, at hun kunde komme fra Faaborg inden 1. november. Nylig har hun besøgt hans „yndige“ fødeby, Svendborg og var især indtaget i St. Jørgensgaard. Hendes ferie er allerede forbi, saa hun maa i overmorgen rejse tilbage til skolen i Faaborg. –

I sit *næste brev*, dateret den 28. august, *begynder Rohmann* saaledes: „Inderlig længtes jeg efter Brev fra dig, kjæreste Louise, thi jeg kunde snart ikke begribe, hvor du var bleven af; i hver fyensk Avis, jeg fik fat paa, ledte jeg saa smaaligt efter dit Navn; – – men

du manglede i alle Beltpassager“. Nu forstaaer han, hvorfor han ikke kunde finde hendes navn, og er enig med hende i, at det er bedst deres bryllup staaer i *Jyderup* hos hendes mor; „vanskeligt vilde det vel blive os at holde vort Bryllup her i Stilhed uden at støde nogen for Hovedet. Du kjender Egnens Folk!“

Men han er ked af, at Louise maa blive i sin plads i Faaborg til november, da forholdene i præstegaarden gør det meget ønskeligt, at hun kunde komme snart. *Kirsten*, der efter doktorens udsagn har „Lungesyge,, har nemlig i sommer været meget daarlig og ønsket at blive fri fra sin tjeneste til vinter. Dog har hun nu lovet at blive foreløbigt. – og fra *jomfru Barfoeds mor* har Rohmann haft forespørgsel om, hvorvidt der var brug for hendes datter i Tønning i vinter. Han havde svaret, at han agtede at gøre forandring i sit hus, men ikke nu kunde sige bestemt, hvornaar det vilde blive. „Nu fik jeg da et Brev med mange Complimenter, og Sagen faldt derud, at – – dersom jeg havde Brug for hende, foretrak hun mit Huus for alle andre osv.“ Derfor finder han det rettest at lade *jomfru Barfoed* blive indtil videre, saa Louise selv kan tage bestemmelse om, hvilken huslig hjælp hun ønsker; „thi der gives Folk, som vilde paa-staae, at Mad. Barfoed skal have havt Planer efter hendes Maade; du gjætter dem vel“.

Rohmann kalder sig selv „en maadelig Kjøkkenmester“, men lover Louise, at han med hensyn til *forberedelserne til vinteren* skal gøre sit bedste, for at hun ikke skal finde huset ganske tomt. „Vor Kakkelovnsbrænde er hugget og sat i Huus; 8 Flasker Ribssaft, nogle Blaabær og Kirsebær ere syltede; jeg har tinget nogle Hindbær, men veed ikke endnu, om de kunne faaes. Haugesagerne tegne godt; Gulerødder, Rødbeder, Snittebønner, Graaærter, Agurker er der Overflødighed af, og Frugttræerne give vel et Par Skjepper Æbler, en stor Galt gaaer til Vinterfodring; – – du faaer da at gjøre det bedre næste Gang.“

Med børnene har han endnu ikke talt om deres nye mor. „*Trine* erindrer dig meget levende og *Grethe* dunkelt; de have i Sommer

flere Gange talt om dig paa vore Spadseregange, hvor Trine kunde huske, du havde været med; jeg haaber, de ville komme til at elske dig af ganske Hjerte“. For sit eget vedkommende er han overbevist om, at naar hun kommer og deler dagene med ham, da vil han genvinde sin sindsro, sin livsglæde og sin arbejdskraft.

I anledning af Louises omtale af Svendborg giver Rohmann sig til at fortælle om *sin kære fødeby*; han og Sophie havde savnet den saa ofte; „thi den Varme, den Inderlighed, hvormed saa Mange der hængde sig ved os og vi ved dem, maatte vi ofte saa bittert savne her, hvor Følelser, Grundsætninger, Anskuelser og Ytringer ofte fremtraadte i en kold og skjærende Contrast; ikkun i *Horsens* bragte Tilfældet os i Venskab med Enkelte, der forstod os. Var det da et Under, at vi saa ofte med Veemod talede om vort gamle Hjem, hvor vor Ungdoms Kjærlighed havde udviklet sig, og hvor en saa deilig Natur havde fra Barndommen af virket saa mægtigt paa os? – – Hvad er dog Himmelbjerget imod en Solskinsdag paa Bregninge Taarn! – – Hvor ofte gik jeg ikke i St. Jørgensgaards Hauge eller sad der paa Altanen og ønskede mig Stedet som mit Hjem! Paa Himmelbjerget er Alting mørkt og dødt, paa Bregninge Alting Lys og Liv.“

Uden nogen videre overgang skriver han derefter om en *fest*, der paa torsdag skal holdes i *Sdr. Vissing præstegaard* i anledning af pastor *Arntzens* 50 aars præstejubilæum og herredsfoged kancelliraad *Wittussens* fødselsdag. „Indbydelse er udgaaet til alle Verdens Kanter til denne Fest, til Amtmanden, Amtsprovsten, kort alle Egnens Honorariores; der skal være Kirkemusik, og et meget kostbart Maaltid med den fornødne Viin tilberedes; den samme Mand, som har Raad til at festivitere sig selv paa en saa kostbar Maade, har nylig ansøgt om at slippe for at erlægge 10 Rbdl. til Fattigvæsenet i Aarhus aarlig, som han endeel Aar har betalt til Understøttelse for den ene af hans ulykkelige Døttre, som er sindssvag og i Aarhus Hospital, *fordi han ikke havde Raad til denne Udgift*“.

De fire tætskrevne sider slutter Rohmann med de kærligste hilsener

og med ønsket om, at de snart maa kunne mødes „og stadfæste den Pagt, vi havde gjort med hinanden.“ —¹⁴)

Louise Gøtzsches næste brev til Tønning er dateret Faaborg den 12. september og findes optrykt i Fynske Aarb. 1959, s. 82 f. Paa børnenes vegne er hun blevet noget ængstelig ved at høre om Kirstens sygdom, men har iøvrigt glædet sig over brevets indhold og kan samstemme baade i lovprisningen af Svendborg og i forargelsen over Arntzenst fest. —

Rohmann skriver atter fra Tønning den 22. september. Da det nu er afgjort, at Louise maa blive sin tid ud i Faaborg, ønsker han, at de aftaler nærmere om *brylluppet* og om *rejsen til Sjælland*. Lysningen kunde jo ske den 15., 22. og 29. oktober, saa brylluppet kunde holdes først i november. Maaske kunde hun slippe fra Faaborg „saasom Løverdagen den 28de Octobr.; der var da kun to Dage tilbage af Maaneden, og derved kunde Institutet ikke lide noget. Reiste du da den 28de fra Faaborg, kunde du maaske Søndag Aften være i Jyderup, og vort Bryllup kunde finde Sted i den første Uge af November“. For at undgaa turen fra Aarhus til Kallundborg kunde *han* saa rejse til Sjælland over Fyn. „Min Ven *Heiberg* har skrevet mig til og anmodet mig om at besøge sig, naar jeg reiste over at holde Bryllup; han vilde da skaffe mig Befordring igiennem Fyen; nu har jeg tænkt som saa, — at vi kunde træffe sammen i *Nyborg* og følges ad over Beltet og videre til Jyderup; — og paa Gjæstgivergaarden hos *Schalburg* kunde vi tage ind og mødes der. — Vi havde da en Aften til i Rolighed at tale med hinanden om mange Ting. Jeg veed nu ikke, hvad Befordring du bruger fra Korsør til Jyderup, men den kan vel ingen Hindring være for vort Følgeskab“. Denne *rejseplan* finder han *bedre*, end om han selv tog over Kallundborg til Sjælland, og de saa efter brylluppet fulgtes ad over Fyn til Tønning.

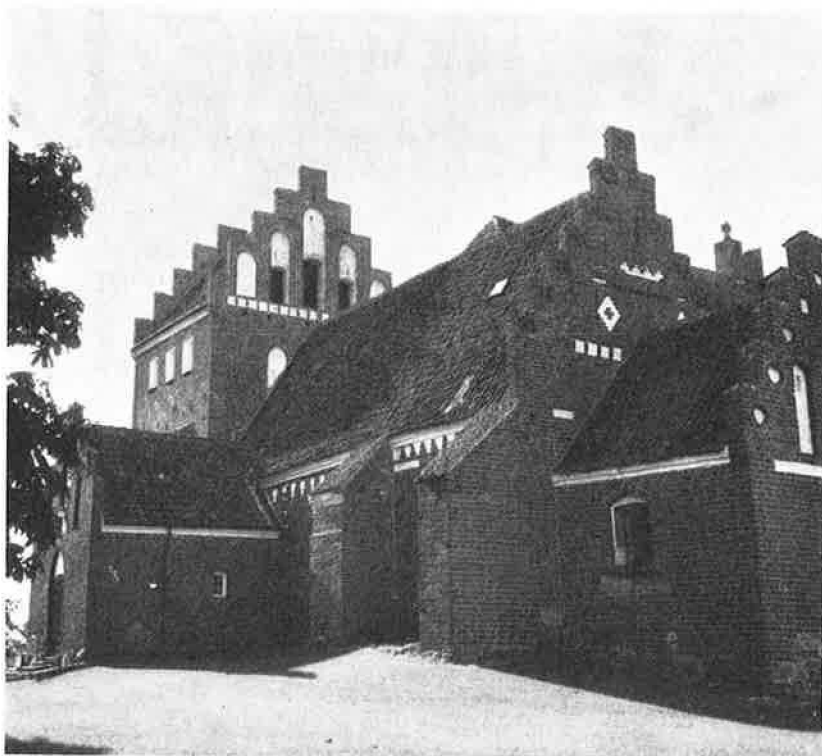
„*Bryllupsdagen* overlader jeg til dig og din Moder at bestemme og skal med Guds Hjelp møde dig til bestemt Tid og Sted med rene Papirer“. Børnenes *mødrenearv* er indbetalt i overformynderiet, og han har bedt en god ven i København om at ordne det med *enkekas-*

sen. — Med *Kirstens* helbred gaar det bedre, og „hun bliver nok til Maidag, og jeg tænker, længere, hvis du finder dig fornøiet med hende. *Jfr. Barfoed* har lovet at blive i det mindste til Nytaar“.

Endelig fortæller han: „Vor Forlovelse er nu almindelig bekendt; jeg troer, *Apothekeren* (Seidelin) i *Skanderborg* var nok den første, som bragte Efterretningen med sig fra Fyen; jeg har heller ingen Hemmelighed gjort af den, naar jeg mærkede, at Folk vidste den; man har ogsaa fra alle Kanter gratuleret mig, undtagen i *Brødstrup* og *Rye*“. Han hentyder til, at herredsfogden i *Bredstrup*, *Wittussen* og pastor *Kjerrumgaards* i *Rye*, der i sorgens tid næsten er blevet ham fremmede, ogsaa nu har forholdt sig tavse; „og det er i Nød og Sorg, at Venskabet skal staae sin Prøve“. —¹⁵⁾

I sit brev fra *Faaborg* den 6. oktober har *Louise* da „arrangeret Tingene“, se *Fynske Aarb.* 1959, s. 87 f. Med sin mor har hun aftalt, at broderen *David*, der er præst i *Faarevejle*, skal vie dem i *Jyderup* fredag den 3. november. Efter *Rohmanns* forslag skulde de mødes i *Nyborg* den 28. oktober og følges ad til *Jyderup*, men paa vejen hilse paa to af hendes brødre, der var præster i *Gjerslev* og *Finnerup*. Noget af sit tøj har *Louise* sendt til *Assens*, for at det sammen med pastor *Theilades* bohave kunde blive sejlet til *Horsens* og derfra kørt til *Tønning*. —

De første linjer i *Rohmanns* brev af 11. oktober viser, at han var helt tilfreds med *Louises* plan. „Du er en herlig Pige, kjæreste *Louise*, til at arrangere vore Ting, og derfor skal du ogsaa strax have Svar paa dit Brev, som jeg modtog i Aftes; jeg er i alle Dele fornøiet med den Indretning, du har gjort, og det vil være mig meget kjært at blive viet af din Broder. — Jeg haaber altsaa efter vor Aftale at møde dig i *Nyborg* den 28de henimod Aften; jeg kan ikke sige dig, kjære Pige, hvor meget jeg længes efter dig; Børnene tale nu ogsaa jevnlig om deres nye Moder og glæde sig til dit Komme; — give Gud jeg maatte blive istand til at forskjønne dig Livet og at gøre dig dit Hjem ret kjært. *Trine* og jeg vare igaar spadseret til *Brødstrup*, da gratulerede den gamle *Madame Wittusen* og Fruen mig. — *West's*

Rønninge kirke.

Billedet er taget af Fyens Stiftsmuseum.

saavel som mine Venner i *Horsens* har – yttret megen Glæde over vor Forbindelse. – Her er ellers nogen Forstyrrelse i Huset i denne Tid; thi *Kirsten* har travlt med at bringe alle Ting i Orden til dit Komme og har nu stor Vadsk; men nu blev Forstyrrelsen fuldstændig idag, da der kom *Circulaire*, at *Biskoppen kommer her paa Visitats* paa Tirsdag den 17de. Det er mig alligevel ret kjært, at han kommer saa tidlig, da jeg frygtede for, han enten skulde komme i de sidste Dage før min Afreise eller endog i min Fraværelse. – Jeg haaber iøvrigt, du skal finde alle Ting i temmelig god Orden; – din trofast hengivne Rohmann“. –¹⁶⁾

Det var brevvekslingen mellem pastor Rohmann og Louise

Gøtzsche i deres forlovelsestid. Hvordan det gik med visitatsen i Tønning den 17. oktober, faar vi ikke at vide. Men den 24. oktober rejste pastor Rohmann over Horsens til Fredericia, hvor han overnattede for næste dag at tage videre over *Strib* til vennen *Heiberg* paa *Dallund*. Dér opholdt han sig et par dage og mødtes den 28. oktober med Louise Gøtzsche i Nyborg. Om deres rejse til Jyderup, om *brylluppet den 3. november 1837* og om de nygiftes rejse til Tønning fortæller breve og optegnelser os intet. Antageligt naaede de hjem omkring den 10. november.

Der er i Fynske Aarb. 1959, s. 89 f. fortalt om, at pastor *Rohmann* under 20. marts 1838 blev udnævnt til sognepræst i *Rønninge-Rolfster* paa Fyn, og at han efter den flytteordning, som da gjaldt for præster, alene maatte rejse til sit nye embede i maj, mens hans hustru og børn foreløbigt skulde blive i Tønning.

Fra Tønning til Rønninge. – Brevvekslingen mellem pastor Rohmann og hans hustru i sommeren 1838. – Midt i maj sagde pastor Rohmann farvel til sin kone og sine børn for at rejse til Fyn. De havde fulgt ham til Vejle; og nu skulde han overtage sit nye embede og forberede familiens flytning fra Tønning til Rønninge. I tiden mellem maj og august 1838 brevvekslede Rohmann og hans hustru nogle gange; og disse breve synes alle at være opbevaret. Ni breve fra pastor Rohmann til hans kone er i familiens eje, mens 7 breve fra madame Rohmann til Rønninge findes i Landsarkivet i Odense. Genem dem faar vi et stærkt indtryk af, hvor glade de var over at skulle til Rønninge og af de mange problemer, flytningen stillede dem overfor. –¹⁷⁾

Sit første brev hjem skrev pastor Rohmann fra Odense den 17. maj 1838. Han undskylder, at han ikke har skrevet før og fortæller: „Paa *Dallund* fandt jeg ikke Sagerne vel. *Heiberg* lider af en betænkeligere Sygdom, end jeg troede; han kan hverken ligge eller sidde og kan ikke faae Aabning uden ved Hjælp af Medicin. Lægen siger, det er Miltsyge; hans Humeur er slet og Sindet nedtrykt. Under disse

Omstændigheder maatte jeg blive hos ham 3 Dage længere, end jeg havde beregnet. Det syntes at opmuntre ham, og da jeg forlod ham i Mandags var han meget bedre. – Jeg kom da til *Biskoppen* (Nic. Faber); han var meget venskabelig og forekommende og raadede mig til at *blive* her i Byen *Tirsdag over* for saa tidlig som muligt at hilse paa *Prindsen*; jeg kunde da spare en Reise hertil igjen.

Da *Bondo* (forstander ved Graabrødre hospital) tilbød mig sit Huus, blev jeg hos ham, og igaar Morges gik jeg til *Adler* (prinsens kabinetssekretær). Tænk dig min Overraskelse, da jeg træder ind i Stuen, finder jeg Cancellieraad *Wittusen* (herredsfogden fra Bredstrup) hos ham; han blev saa rød som Blod; jeg slog Mødet hen med en Spøg. Siden mødtes vi i Prindsens Forgemak, og da vi begge bleve tilsagte til Taffels, bleve vi der Sidemænd. Lidt efter lidt kom vor Snak i Gang; vi drak et Glas paa en venskabelig Skilsmisse, og jeg maatte følge med til *Strøms* (adjunkt ved kathedralskolen), hvor *Fruen* og *Sophie Kjerrumgaard* ventede paa ham. De reiste da ad Ørbek til i Aftes. – Saaledes faldt dette Møde ud underligt nok. Naar de nu komme, tag saa venligt imod dem; kunne vi skilles fra dem i Venskabelighed, er det jo dog det bedste. – Jeg traf ved samme Leilighed min *Provst* (V. B. Bentzien), med hvem jeg gjorde Aftale om Indsættelse paa Søndagen før Pindse; jeg sparer derved en Reise til Kjersteminde“. ¹⁸⁾

Han haaber, de har det godt derhjemme; han længes inderligt efter dem og befinder sig vel. „Adskillige Bekjendtere fra Svendborg traf jeg hos Prindsen; de og flere her toge ret kjærlige imod mig, da de hørte mit Navn, og alt hvad jeg hidtil har hørt om *Rønninge* er godt. Næste Gang skal du faae en *fuldstændig Beskrivelse*“. –

Dette brev var, som Rohmann godt vidste, *inderligt ventet*, han lod det derfor gaa til Horsens og bad vennen *Holst* omgaaende sende det til Tønning præstegaard. Den 20. maj modtog madame Rohmann det og sad *samme aften* til kl. 1 for saa snart som muligt at faa *brev af sted* til sin mand.

„Tak, min kjere, kjere Rohmann for Dit Brev; Gud skee Tak, at

det er gaaet Dig godt paa Rejsen, Du kan ikke tro, min kjereste Ven, hvor jeg blev bedrøvet, da Posten i Aftes intet bragte mig, og havde en slem Nat; thi jeg længtes saa inderlig efter Dig; men nu er jeg igjen vel tilmode, da jeg for en Time siden har faaet Dit Brev, som *Holst* strax lod sin egen Dreng bringe mig“. Saadan begyndte hun og fortæller videre: „Vi bleve i Weile indtil Torsdag Kl. 11 og *Widings* (skal være *Hvidings*) vare saa overmaade venskabelige og galante imod os og gjorde Alt for at opmuntre mig, da Du var reist; thi da kunne jeg ikke godt holde min Bekymring tilbage for Din Fraværelse; der var mange inviterede Fremede om Aftenen, og vi morede os meget godt; og tænk Dig min Forundring, da vi om Aftenen gik ud at spadserere, møder vi *Hasle* og hans Datter fra Faaborg; vi bleve gjensidige meget forbausede og glade“.

Pastor *Riber* i Aale havde fortalt hende, at herredsfoged *Wittusen* var i Odense for at ansøge prins Christian om embedet som byfoged i Assens. – I morgen, 21. maj, var hun med børnene inviteret til pastor *West's* „geburtsdag“ i Nim. – Fra pastor *Stenersen Gad* er der kommet besked om nogle artikler, Rohmann har indsendt til Dansk Folkeblad. – Hun haaber meget, at det ikke skal vare saa længe, inden hun med børnene kan flytte til Rønninge, da hun savner ham meget, og til sidst beder hun ham om ikke at lade hende vente saa længe paa næste brev, da hun bliver saa ængstelig, naar hun ikke hører fra ham. –¹⁰⁾

Allerede den 18. maj havde pastor Rohmann skrevet sit første brev fra Rønninge. I det fortæller han om præstegaarden; ja tegner endda en skitse af værelserne. Ikke blot for Madam Rohmann havde det særlig interesse dengang; men det giver efterslægten et værdifuldt indblik i, hvordan der saa ud i Rønninge præstegaard for c. 125 aar siden. Derfor skal det gengives i sin fulde ordlyd:

Rønninge, d. 18. Maii 1838.

Endelig, min kjæreste Louise, faaer du da Efterretning fra mig her fra Rønninge; jeg ankom hertil i Gaar Eftermiddag. Madam *Mün-*

ster tog meget venlig imod mig og synes at være en meget blid og forekommende Kone. Meget har vi endnu ikke kunnet tale om vore Sager; dog er Et og Andet kommet paa Bane. Saa meget har hun yttret, at det var hendes Mands og hendes Ønske at bryde op før Vinteren. Madam Hensemans i Baarse har rigtignok faaet Naadsensaaet forlænget, men skal dog være villig til at træde fra hen i Tiden. Jeg skal nu gjøre mit Bedste for at faae Tingene arrangeret saaledes, om det er muligt, at jeg kan faae dig, kjæreste Louise, og Børnene herover inden Efteraaet.

Hvad jeg kan melde dig om Stedet her, er jo endnu ikke meget, da jeg har været her saa kort; saa meget kan jeg alligevel dog berette dig, at her synes at være langt bedre end i Tønning. Egnen er smuk og smilende; alle Marker ere indhegnede; Byen er en stor og ret net By, og Kirken smuk og lys; men der er intet Orgel. Kirkegaarden er planeret og mange ret pæne smaae Gravminder staae paa Gravene. Madam Münster roser Sognefolkene; Degnen her i Byen er et Fæ, men Degnen i Rolfsted er en peen, som det synes ret dannet Mand.

Præstegaarden skulde jeg nu beskrive dig; vidste jeg kun, hvor jeg skulde begynde. Den ligger tæt ved Kirken; Gaden er der imellem; den seer meget anseelig ud, og naar man kjører ind ad Porten, er den endog imponerende. Bygningerne ere ikke nye, men, saavidt jeg har kunnet see, vel vedligeholdte. De tre Udhuse danne tre sammenhængende Længer. Lige for Porten hæver sig Stuehuset ret imponerende, en ganske smuk Bygning; og paa Midten fremspringer en Tilbygning, ligesom Havestuebygningen i Tønning; men den er 6 Fag bred i Facaden og 2 Etager høi. I denne Bygning er en god rummelig Dagligstue og et ligesaa stort Sovekammer; kun Skade at de vende mod Nord; i hvert Værelse er to Fag Vinduer mod Nord og i Dagligstuen desuden et mod Vesten. Her er to Hjørner til vore Hjørneskabe, om vi ville anbringe dem der; en god Plads til Sopha, høit til Loftet og kun to Dørre. Væggene ere panelede op til Vinduerne; Gulv og Døre ere gode, i Vinduerne er Glasset lidt gammelt, men dog temmelig klart. Loft, Dørre og Panel ere malede med Perlefarve,

men som falder lidt i det Grønne. Væggene ere gule med Vandfarve som i Tønning.

Indgangen er i Krogen mod Vesten; her er en Entré, hvorfra gaae Dørre til alle Kanter; jeg skal paa Tegningen see at betegne dem. Storstuen er 5 smaae Fag, men ikke meget lys; derved er et Gjæstekammer, som jeg har; en Garderobe, hvorigjennem er Udgang til et locum. I Entreen er Opgang til 2. Etage, hvor der er 4 Værelser, hvert saa stort som Gjæstekammeret i Tønning, Indgang til Kjøkkenet, Udgang til Haven, Et Slags Fadebuur og Storstuen. Her er desuden mange Lukafer, at jeg endnu ikke er nøie bekendt med dem alle; saavidt jeg formaaer det, skal jeg paa Tegningen angive dem alle.

I den ene *Sidebygning* er to gode Værelser, som for Tiden beboes, det ene af en *halvgammel Søster til Münster*, det andet af en *Lieutenant Engelsted*, som er i Kost. Gaarden er smukt brolagt og har en Pumpe med meget godt Vand; Møddingen er i en Sidegaard. *Haverne* ere saa mange, at jeg endnu knap kjender dem alle. Først er den store Have, som indtager hele Stuehusets Længde, 100 Skridt, og fra Huset ned til Enden omtrent 70 Skridt; men udenfor den strækker sig 2 Tofter, af hvilke den ene staaer i Forbindelse med Haven, saaledes at en af Hovedgangene, en Buegang af høie Nøddetræer fortsættes heelt igjennem Toften; dog ere Haslerne udenfor den egentlige Have endnu kun 2 Alen høie. Husets Vægge ere imod Haven besat med Spalietræer, Viinranker, Apricoser, Ferskenes, Kirsebær etc.; Anlægget med Gangene er svarende til det i Tønning, skjøndt i Større Stil. Gangen ligefor Havedøren er beplantet med en Bøgehæk, som klippes paa gammel Maneer. For Enden af Gangen danne to smukke Lindetræer et Lysthuus. I det ene Hjørne af Haven er en lille Høi, hvorfra er Udsigt til Egnen og til Præstegaardens Skove.

Jorden er let og temmelig sandet; dog er der mange Frugttræer: Æbler, Pærer, Kirsebær, flere Slags Blommer, Lombarske Nødder og – 3 store Morbærtræer. Jeg veed, at dette vil glæde dig, kjære Louise. Her er 4 Asparagusbede og mange Jordbær. Udenfor Huset er Blom-

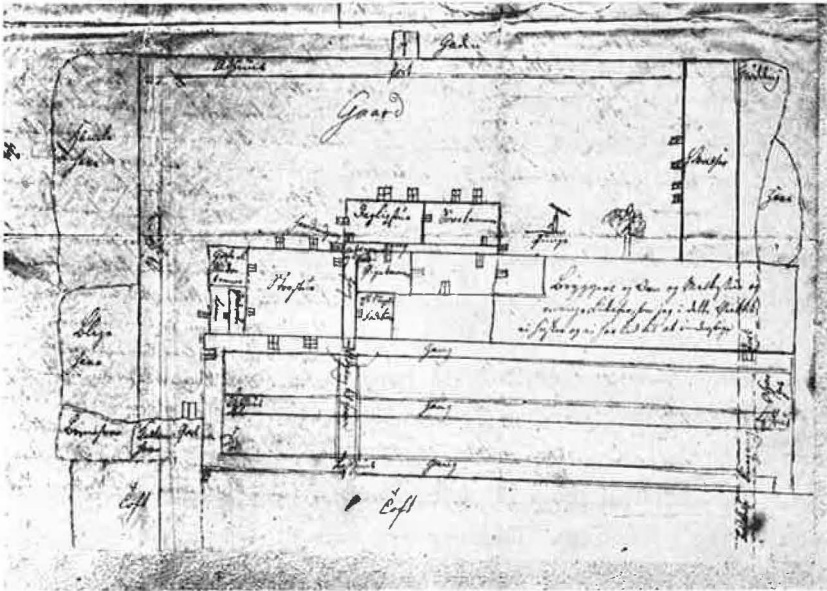
sterqvarteer, som Træerne skygge vel meget for. Paa den østre Side af Gaarden er en Humlehave, hvori er et Qvarteer Kummen, nogle Æble, Pære og Blommetræer og mange Kirsebærtræer. Ved Siden af den er en store Blegehøve, ved Siden af den en lille Lysthave for Børnene med nogle Frugttræer, Blomster, 4 Lysthuse og en Høi; ved Siden af den igjen en Have til *Kalkuner*. Paa den østre Side af Gaarden er en lille Have ogsaa med nogle Træer.

Ved Siden af Kirkegaarden en Have med en lille Dam til *Ænder* og Frugttræer, især mange Kirsebærtræer. *Ænder* og *Kalkuner* og *Høns* vil du altsaa nok kunne have, men ikke *Gjæs*; dog trøster *Mad*. *Münster* mig med, at det sidste ikke behøves, da jeg vel nok faaer de fornødne *Gjæs* af *Sognefolkene*.

Siden 14. Januar beløbe *Accidenserne* kun 20 Rbd. og *Paaskeoffe-ret* 39, men der har kun været eet lille *Bryllup*. *Jagten* har *Münster* havt bortleiet paa en Maade for 2 *Harer* om *Vinteren*, og her laae allerede et *Brev* til mig, om jeg vil bortleie den paa samme *Vilkaar*. *Aaen* er meget stor; her er mange *Krebs*, *Ferskvandsfisk* og *Havfisk* kommer *Fiskere* med. Med *Enken*, *Madam Bendz*, har jeg gjort *Bekjendtskab*; hun lader til at være en flink gammel *Kone*; hun og en *Slægtning*, en ung *Pige*, og *Degnekonen*, som er en *Datter af Præsten Baggesen* i *Oure*, ere de eneste dannede *Fruentimmer* i *Sognet*; thi *Møllerne* ere halv *Snuus* og halv *Rapee*. Da nu *Intet* mere i dette *Øieblik* vil falde mig ind, vil jeg tegne *Præstegaarden*. *Udhusene* har jeg ikke været i; *Stuebygningen* har jeg derimod gennemvandet, kan jeg nu blot huske *Indretningen*.

Budet, som skal afsted, venter efter mig; det er nemlig et *Bud*, som er leiet til *Kjerteminde til Provsten* med mine *Papirer*, og som skal levere *Brevet* paa *Posthuset* dér; jeg haaber da, du faaer det paa *Løverdag* i det seneste; tag derfor dennegang til *Takke* med den ufuldstændige *Tegning*; jeg skal give dig en fuldstændigere næste *Gang*. Paa *Søndag* 8 *Dage* bliver jeg indsat.

Gid du nu maa befinde dig vel, *kjæreste Louise*, og dette eensomme *Liv* snart maatte faae *Ende*. *Hils Børnene* *kjærligt* og *siig dem*, at her

Pastor Rohmanns skitse af præstegaarden:

Fotograferet af H. Lykke.

foruden en stor Have til Fader og Moder ogsaa (er) en lille smuk Have til dem. Level.

Din trofaste Rohmann.

Du kan gjerne adressere Breve *pr. Odense*, aflægges i *Langeskovs Kroe*.²⁰⁾

At dette brev om forholdene i Rønninge havde glædet madame Rohmann og børnene meget, forstaar vi af hendes svar, der er dateret Tønning den 30. maj. Først takker hun, fordi han saa hurtigt skriver igen; „efter den Beskrivelse, Du har givet, er Alt jo herligt hos dig“. Hun mener nok, de skal blive lykkelige og tilfredse i det nye hjem. Særlig glæder hun sig over, at der er udsigt til, at hun kan komme til at flytte inden efteraaret. Hun deler børnenes glæde over de mange haver og frugttræer; paa Fyn vil de passe høns og ænder, siger de; men kalkunerne er de bange for.

Ja, venner og bekendte, skriver hun videre, *priser dem lykkelige*

paa grund af den gode forflyttelse. „Jeg har faaet Brev fra Broder *David*; han ønsker Dig al mulig Held i Rønninge; men rettere sagt: Du har faaet Brev; thi det er til Dig, og han beder, Du vil snart give ham Underretning om Rønninge; thi han har nu faaet saa meget meer Interesse for Fyn og vil, saasnart der bliver noget ledig, han kan være tjent med, strax søge det. *West* har ogsaa faaet at vide, hvorledes der er i Rønninge, og hans Tænder løber i Vand efter Fyen, og Madam *West* ønskede saa inderlig at komme til *Brændekilde*“.²¹⁾

Men i stedet for at gennemgaa brev for brev vil jeg forsøge at gengive, hvad pastor Rohmann og hans kone drøftede, og hvad de havde at fortælle hinanden. Et af de mest brændende spørgsmaal for dem begge var, *hvornaar flytningen* fra Tønning til Rønninge kunde ske. – Han savnede meget kone og børn og længtes efter at vise dem alt det nye i Rønninge. Desuden var han en del bekymret paa sin kones vegne, ikke alene fordi hun i disse maaneder skulde klare alle praktiske spørgsmaal i præstegaarden, men *især fordi hun i løbet af efteraaret skulde føde sit første barn*. – Hun følte sig ensom og af og til meget ængstelig ved tanken om fødslen; kunde hun blot komme til at flytte, inden den skulde ske; senere end i august mente hun ikke, hun kunde vove at give sig paa rejsen til Rønninge. Hvis hun skulde blive i Tønning længere, maatte hendes mand love at komme derover. I et brev klager hun over, at hun kunde fare sammen ved den mindste lyd, og fortæller sidst i juni om deres lille hund *Nette*, der skulde have hvalpe, at den pludseligt var død, og at det havde gjort et ubehageligt indtryk paa hende. – Gensidigt formaner de to ægtefæller hinanden til at være forsigtige; han maa huske paa sit daarlige knæ, og hun maa endelig ikke byde sig selv nogen anstren-gelse.

Den gældende *ordning om naadensaaret* gjorde det imidlertid meget vanskeligt at fremskynde flytningen fra Tønning til Rønninge. Efter den havde nemlig den fraflyttede præst ret til at lade sin familie blive i den gamle præstegaard et helt aar efter den dato, hans udnævnelse til det nye lød paa; men han skulde saa ogsaa underholde

∴ give kost og logi til den nye præst, der blev udnævnt til hans eftermand i løbet af aaret. Det vil i Rohmanns tilfælde sige, at *madame Münster*, hvis mand fra Rønninge var udnævnt til sognepræst i *Baarse* paa Sjælland, *havde ret til at bo i Rønninge præstegaard til februar 1839*. Hun vilde imidlertid gerne flytte før, men i *Baarse* præstegaard havde den afdøde pastor *Hensemans enke* ret til at blive til 1. november 1838. Og hun ønskede ikke at flytte før.

Rohmann skriver 28. maj til Tønning: „Vær vis paa, jeg skal gjøre mig al Umage for at faae Münsters herfra, og de ville ligesaa gjerne til Sjælland, som vi hertil; men Madam Hensemann er os begge i Veien. – – Jeg talte just med Madam Münster derom idag, og hun gav mig *den Idee* at see at faae Jer indquarterede det Par Maaneder paa *Rønninge Søgaard*, hvor alle Værelser staae ledige, dersom Madam Hensemann ikke skulde tillade os at drage herind i Præstegaarden før 1ste November. Hvad synes du om det? Men i saa Fald maatte vel *Kirsten* med, og en anden bestyre Huset for den nye Præst; kunde du ikke faae *Jfr. Barfoed* til det? – Thi at blive din Nedkomst over i Tønning forekommer mig, kan aldrig gaae an, da du saa ikke kan komme til at reise med de Smaa før i Januar, som vil blive midt i Vinterens Hjerte“. Han vil tale med forvalteren paa *Rønningesøgaard*, og hvis der er nogen mulighed skrive til kammerjunker *Mylius*. – Men den 21. juni meddeler han sin kone, at han nu har opgivet planen om at faa hende og børnene indlogeret paa *Rønningesøgaard*, „eftersom der ingen Huusholdning er, og alt er usselt og forfaldent, og Gaarden ligger afsides“.

I juli var pastor Münster paa besøg i Rønninge; han vilde have sin *auktion* i oktober, saa Rohmanns kunde flytte ind i præstegaarden til november. Det saa saaledes sort ud; der var ingen mulighed for at komme ind i præstegaarden, før fødslen skulde ske. Men da fik pastor Rohmann *uventet et tilbud* om at faa familien indlogeret i Rønninge by i maanederne august til november. Den 18. juli var det hans første kones fødselsdag og tillige den dag, han for et aar siden blev forlovet med Louise. „Jeg kan ikke beskrive dig, hvilke Følel-

ser, der den Morgen gik igjennem min Sjæl; en Blanding af Veemod og Glæde med Tak til Gud. — Jeg var hos dig, min kjæreste, bedste Louise, den hele Dag. — *Gamle Madam Bendz* kunde see paa mig, at mine Tanker vare fraværende, og jeg maatte fortælle hende Aarsagen. Hun er en herlig gammel Kone.“ *Madam Bendz* var præstenken, som boede i et hus i Rønninge sammen med sin sønnedatter. Til hende har han aabenbart fortalt om sine bekymringer; thi i sit næste brev, dateret 23. juli, skriver han: „*Madam Bendz* har gjort mig det *Tilbud*, at du og Børnene og en *Pige*, maae boe hos hende, indtil vi til November kunne flytte herind i Præstegaarden; hun mener, der nok kan blive Plads. Hendes Storstue skulde være til dig, og et Kammer, hun har ledig, til dig og Børnene. Sengeklæder har hun ikke, men dem blev der nok Raad for, indtil vi kunde faae vore egne herover eller nogle af dem; og det forstaaer sig, Levnetsmidler maatte vi jo skaffe; men det var jo heller ikke vanskeligt, naar vi bare have de fornødne Penge. Jeg iler derfor med at gjøre dig Forslag til at lave dig til at flytte herover, dersom du synes om dette Tilbud, som jeg troer, vi bør modtage, men nu vil jeg overlade det til din Betænkning“. —

Madame Rohmann var ikke sen til at tage mod dette tilbud. Hun glædede sig meget over, at hendes mand nu kunde komme og hente hende og børnene til Fyn. Og dateret 3. august skriver *pastor Rohmann* fra Rønninge: „Endelig har jeg kunnet bestemme min Reise til dig, min kjæreste Louise! nei, du har Ret, det kan ikke hjælpe at vente paa en Eftermand; jeg har nu bestemt at reise med Dagvognen fra Odense paa Onsdag Middag, saa at jeg haaber at være i *Veile* Torsdag Formiddag Kl. 11–12. Kunde du nu lade vor Vogn møde dér Onsdag Aften den 8. August, kan jeg, vil Gud, være hos dig Torsdag Aften den 9de og glæde mig ved at trykke min elskede Louise og vore kjære Børn til mit Hjerte“. Saadan var det at rejse dengang. —

I løbet af august 1838 blev familien Rohmann da *samlet*, ganske vist ikke i præstegaarden, men dog i *Rønninge by*. Pigen *Kirsten* tog

med til Fyn. – Allerede *under 4. august* var slesvigeren *Chr. H. Tramm* udnævnt til sognepræst i Tønning, og Rohmann maatte da sørge for, der var en husholderske i præstegaarden de følgende maa-
neder. Endnu var der *auktionen* at tænke paa. Blandt arkivets papi-
rer findes en lille seddel, hvorpaa der bl. a. staar: „Den 31. Aug.
sluttede jeg Accord med *Marzetta* om min Auktion i Tønning Præste-
gaard, som skal afholdes først i October Maaned, at *hvis* Auctions-
summen gaaer over 280 rdl. eller dertil, skal han give mig 270; gaaer
den derunder, da 10 rdl. mindre en(d) Summen er, hvorimod han
udreder alle Bekostninger og betaler mig 20. Februar 1939. – Tramm
efterlod jeg et Brev ved min Afreise, at jeg venter, han skaffer mig
mine Obligationer qvitterede, og naar han har udstedet Obligation
til *Calle* paa 300 rdl., godtgjøres ham 25 rdl.r.S. (= rede sølv) ved
vor Afregning. Mælken af Køerne benytter han til Auctionen. Brød,
Smør, Meel og Gryn samt min Havre og mit Hø erstatter han, samt
de murede Kakkelovne med 3 rdl.“²²⁾

Men hvad stod der ellers i de breve, præstefolkene vekslede med hinanden i sommeren 1838. Lad os først høre, hvad der fortællers *om Rønninge*. Efterhaanden som pastor Rohmann saa sig om i præste-
gaarden, fandt han flere og flere rum; „men Indretningen er som i de
fleste gamle Præstegaarde efter min Mening ikke beqvem“. Daglig-
stuen er *ganske munter*, skriver han. „I Panelet i den ene Krog er
jeg nu blevet opmærksom paa, er 4 Skabe, hvori Madm. Münster har
sin Skjænk, Flasker, Glas osv., og der er Laas for“. Men køkkenet
er lidt vel langt fra dagligstuen, synes han; og madam Rohmann
finder det kedeligt for begge parter, at præstens stue ligger „i den
anden Ende af Huset“. – „Her er *Kølleindretning* ved Ovnene, hvor
Münster har gjort alt deres Malt“, hedder det i et brev; og et andet
slutter saadan: „Siig Børnene, her er en *Storkerede* paa Præstegaar-
den, og at Storken ligger paa Æg“.

Madame Münster, forgængerens kone, omtaler Rohmann som ven-
lig og forekommende; hun indbød den dag, han blev indsat, provsten

og enkelte andre til middag i præstegaarden, og en enkelt gang fulgte hun den nye præst ud til sognets folk. I et brev fra juli, da han altsaa havde været noget ude i sognene, skriver han: „Min Formand (*pastor Münster*) vare de (sognefolkene) ikke saa vel fornøiede med i flere Henseender; han skal være forskrækkelig stiv og tør, og paa Prædikestolen havde de ikke forstaaet et Ord af ham i hele 14 Aar; ellers lader det til, de ikke have noget imod Manden; Konen er en meget rar Kone, men er stille og taler lidet og har ikke Gaver til at tale med Bønderkonerne; dette synes de ikke om. At jeg prædiker, saa de kunne forstaae mig, og at jeg taler med dem, ere de meget glade ved, og flere Bønderkoner have sagt til *Madam Bendz*, at jeg skulde nok faae min Gaas; det skulde der ingenting være i Veien for. Münster havde en stor Deel negtet den i de sidste Aar, og derom havde der været adskillige Kævlerier“. Ja, det var fra den første beejstrings dage. —

I præstegaarden opholdt sig som nævnt ogsaa *to logerende*. „I den ene Sidebygning har *Münsters Søster* en deilig, lille Stue med Sovekammer og udenfor en lille Blomsterhave. *Lieutenant Engelsted* har en god rummelig Stue paa 3 Fag. Denne Mand holdes her i Kost af Familien; han vil undertiden drikke vel meget, ellers lader han til at være et godmodigt Menneske, der slet ikke generer, uden for saavidt at Flasken maa ikke staae paa Bordet, naar han er ene. Han har viist mig noget her omkring i Egnen, og jeg er derved ret kommen til at gaae“. (20/5). — Løjtnant *Lauritz Christian Engelsted* var født 1795. Han omtales ogsaa i et senere brev. „Værelserne i Sidebygningen vil det neppe være vanskeligt at faae Nogen i til Leie; og jeg er af samme Mening som du, at det er bedst at gjøre dem i Penge, da de ellers vil komme til at staae tomme. *Lieutenant Engelsted* har talt med mig allerede om at blive; men jeg har ikke villet slutte nogen Accord endnu. Det er et rart godmodigt Menneske; kun Skade, at han er ørkesløs og tager sig sommetider en Taar formeget. Jeg troer *Münsters* har noget over 100 Rdl. aarlig for ham“. (21/6). — Med det samme kan Rohmann meddele sin kone: „Førend jeg fik dit sidste Brev,

havde jeg maattet beslutte mig til at fæste den omskrevne Pige; du vil undre dig over hendes Navn; hun hedder *Kjøn* og svarer saa temmelig til sit Navn; hun er fæstet for Kokkepige, til at brygge og bage og hvad der saadan kan forefalde; hun skal have 10 Rbd. for et halvt Aar“. *Kjøn* var pige hos madam Münster og skulde altsaa blive i præstegaarden hos Rohmanns. Det synes dog at være gaaet noget anderledes end planlagt. Rønninge Kirkebog fortæller nemlig, at pigen *Kjøn Pedersdatter*, som tjente i præstegaarden, den 3. november 1838 blev viet til *husmand Lars Nielsen* i Rønninge.²³⁾

Haven stod i sit skønneste skrud. „Gaarden her seer nu ret pæn ud, og i Haven staaer Træerne deiligt i Blomster“. Der er æble-, pære- og blommetræer – „og en umaadelig Mængde Kirsebær, af hvilke alle Bønderhaverne ogsaa vrinkle. En Mængde Asperges ere stukne, og Jordbærrene tegne godt; en smuk Blomsterflor af Tulipaner og andre staae ogsaa strax uden for Havedøren. – Havde jeg blot dig og Børnene her, at vi tilsammen kunde glæde os derover“. (5/6). Han fortæller om madame Münsters *bistader*, at der af 4 allerede er blevet 5 nye; „jeg har talt med hende om at faae et af dem, samt om de *kalkunske Høns*. I Haven staaer det godt; vi spiste førstegang Jordbær i Fredags den 7. Juli“. Der er ikke udsigt til megen frugt paa træerne, fordi der har været nattefrost; „men Ribs og Stikkelsbær er der i temmelig stor Mængde“. (11/7)

Pastor Rohmann fortæller ogsaa sin kone om *præstegaardens skove*. „Jeg har besøgt vore 2 Skove; de ligge en lille $\frac{1}{4}$ Vei, eller omtrent som til Trolstrup – fra Præstegaarden. Det er en stor Herlighed; thi foruden den deiligste unge Skov baade af Eeg og Bøg er der mange store vældige Bøgetræer, hvoraf et indeholder flere Favne Brænde; der er ogsaa en heel Mængde Hasler og Popler; de ere indhegnede ligesom Markerne, som ligge tæt derved, og som ere inddeelte i Løkker“. (28/5) – Denne meddelelse vækker særlig fryd i Tønning; madame Rohmann skriver: „Hvor glæder jeg mig at skulde spadserere i vores egne Skove og høre Nattegalen tilligemed min kjereste Ven og vore kjere Børn; jeg følger Dig en Tuur hver

Rolfssted kirke.

Billedet er taget af Fyens Stiftsmuseum.

Aften i Tankerne, men til næste Aar i Virkeligheden; ja, gid vi da maa være ret lykkelige og tilfredse; jeg har det bedste Haab“. (9/6) – Senere i juni udviste Rohmann 10 favne brænde i skoven til vintrens forbrug og skriver: „Nu har jeg faaet det fældet og hjemkørt og skal nu have det hugget. Bønderne vare saa opmærksomme at tilbyde mig at kjøre det hjem, og Madam Münster var saa god at give dem Øl og Mad og Brændeviin; men nu det er kommen hjem, seer det ud til at blive 13–14 Favne foruden Bagebrænde og Top, saa jeg haaber, du ikke skal komme til at fryse her“. (21/6)

Flere gange drøftes spørgsmaalet om *præstegaardens avling*. Hvordan kunde den bedst forpagtes bort? Allerede i maj skriver Roh-

mann: „Jorderne ere temmelig let sandet Jord og ligge for langt fra Haanden. Imidlertid troer jeg, det ei vil være vanskeligt at faae dem forpagtede bort, enten til en Bonde eller til at have Forpagter i Præstegaarden; men jeg er endnu ikke enig om, hvilket der er det bedste. Münsters har kun 8 Køer, da de har 5 Heste; den lange Vei gjør de mange Heste nødvendige; de have og 2 Karle og en Røgter og 3 Piger, foruden en Jomfru, hvorved Folkelønnen bliver høi. — Hvad jeg kan vente at faae i Bortforpagtning, har jeg endnu ikke kunnet faae at vide, men nu skal jeg granske efter det“. (28/5)

I de sidste aar i Tønning havde Rohmann jo haft præstegaardens jord forpagtet bort; men foruden pige og jomfru holdt de en karl som kusk og havemand. Før selv at have mælk havde de foruden et spand heste ogsaa et par køer. Da spørgsmaalet om avlingen nu kom paa tale, bemærkede madame Rohmann i et brev, at de vel ikke behøvede at holde flere folk, selv om de overtog avlingen paa Fyn, idet hun dog straks tilføjer: „men dette kan Du jo bestemme selv efter Omstændighederne; — men det var jo ikke saa rart at have Forpagteren boende i Gaarden, naar der var en Bonde, der vilde paa-tage sig den“. — En maanedes tid senere fortæller Rohmann: „Jeg tænker nok, jeg nu faaer *en Forpagter*, som boer et Par Gaarde fra Præstegaarden; det er den Mand, der kjørte for mig til Svendborg, men Accord har jeg ikke sluttet endnu for først at lære at kjende Alting nøiere“. (21/6) —

Men lad os nu høre den *beretning*, pastor Rohmann sendte sin kone, om *indsættelsen* i Rønninge og Rolfsted kirker.

„I Gaar, Søndagen den 27de Mai, blev jeg da indsat i begge Kirkerne. Provst *Bentzien* ankom hertil fra Kjerteminde i Løverdags Aftes; han holdt en ret smuk *Indsættelses Tale*, og min *Prædiken* gik i begge Kirker, som jeg troer, meget godt. Kirkerne vare proppede fulde og fra flere Nabosogne havde mange Mennesker indfundet sig, saa at de ikke kunde rummes i Stolene, men maatte staae helt ned ad Gulvet. Madam *Münster* var saa artig at indbyde et lille Selskab i den Anledning, nemlig Præsterne *Worm* og hans Kone *fra Flødstrup*

og *Holm* og hans Kone *fra Fraugde*, samt begge Degnene – – foruden Forvalteren paa Rønninge Søgaard. Madam Münster slagtede endog en Kalkunsk Kane til dette Tractement. Veiret var overmaade smukt; gid vor Fremtid, min elskede Veninde, maa tilsmile os her, som denne Dag gjorde det; jeg tænkte idelig paa dig og de kjære Børn og erindrede ret levende, at det netop var Aarsdagen, siden jeg kom til *Faaborg* ifjor for at see dig og tale med dig; jeg tænkte mig ret med Hjertensglæde, hvor forandret vort Forhold til hinanden, siden den Tid er blevet. Maaskee ogsaa du tænkte den Dag lidt paa mig, kjæreste Louise, da du vidste, jeg skulde indsættes, og ønskede at være hos mig. Indsættelsen kostede mig ellers 10 Rbd. til Provsten for hans Reise og Umage, og 5 Rbd. fik Biskoppens Amanuensis for Udfærdigelsen af min Collats. Ellers har jeg kun brugt faa Penge, siden jeg forlod Veile. Drikkepenge maatte jeg jo give paa *Dallund* og i *Odense*, og dér tage en Vogn paa Rullen (en ekstrapost) hertil, men iøvrigt har jeg kun kjøbt et Par pund Tobak og en Redekam“. – At madame Rohmann indsættelsesdagen ogsaa havde tænkt meget paa sin mand og med glæde hørte om dens forløb, forsikrer hun i sit følgende brev. –

Om sine nye sogne fortæller han saaledes: „Hvad jeg haabede og ønskede at blive fri for at *docterere*, er ikke gaaet i Opfyldelse; jeg har allerede maattet skaffe et Par aabent Liv. *Kirkerne ere propfulde* hver Søndag; hvad man har sagt om Fyenboernes Mangel paa Kirkegang, er urigtig, uden for saavidt, at de ville kunne forstaae Præsten, ellers bliver de rigtignok borte. Den Nethed og Orden og Driftighed, der hersker baade i deres Huse, Haver og Mark er en Lyst at see, og det er en stor Behagelighed for Præsten, at Mængden gjerne holde deres *Børn i Skole*. Den Grad af Oplysning her er, har overrasket mig, og Skolevæsenet i Jylland er som næsten alt andet i sin Barndom imod her. *Velstand er almindelig især i Rolsted Sogn; i Rønninge er en Deel Huusmænd*, som afgive adskillige Fattige, men Fattigskatten er dog ikke trykkende. Værst for Præsten er en heel

Mængde *Legater*, der give ham en Deel Arbeide med Regnskaber og deslige. Overhovedet er her mange Forretninger.

Her er ogsaa *en Deel Hellige især i Byen Hudevad*; jeg var sidste Løverdags dernede og communicerede nogle Gamle; men det lader til at være skikkelige Folk og ere med nogen Varsomhed ikke vanskelige at komme tilrette med; *kun maa man følge Rituallet*. Du kan hilse *West*, at kommer han hertil, gjør han klogt i at følge det ordret; man støder ellers strax Menigheden fra sig og er temmelig vis paa Uleilighed; dog troer jeg, det betragtes mere som en Overtrædelse af Kongens Lov end af Guds Lov, og jeg troer ikke, et nyt Ritual vil finde Vanskelighed, naar det bliver befalet; thi man respecterer Anordningerne anderledes her end i Jylland“. (11/7)²⁴

Senere i samme brev hedder det: „Alle prise mit Held til Rønninge, men jeg har det ikke umisundt. Du har vel seet, at Hempel (Fyens Stiftstidende) har fortalt, at jeg er kommen hertil. Jeg har rigtignok hidtil faaet de halve Indtægter; men nu kommer der og mange *Udgifter*, nogle og 30 Rbd. i *Skatter*, Madam Bendzes *Pension* 23 Rbd., *Brændbuggere*; naar de ere udredte, er jeg ganske lens“. – Fra Tønning gør madame Rohmann sine bemærkninger: „Det er dog rart, at Du vedbliver at være saa tilfreds med Din Menighed; det er altid bedst at kunne staa i godt Forhold til den, og Fyenboen er unægtelig langt videre end Jyden i mange Ting“. Hun har sagt til pastor West, at han paa Fyn vil blive nødt til at følge rituallet, og det vilde han gerne rette sig efter, bare han kunde komme derover, „hvortil hans hele Hu staaer nu“. Ja, han har ogsaa bedt om oplysninger om det ledige embede i *Ollerup*.

Og saa maatte pastor Rohmann *ud i sognene*. „Jeg har gjort en Spadseretour til *Rønninge Søgaard*. Der boer kun en simpel Avlsforvalter og en Meieriforpagter. Gaarden og Værelserne ere gammel-dags og stærkt forfaldne. Haven ligesaa; dog er der meget smukke Partier, da Beliggenheden ved Søen er deilig. – En anden Tour har jeg gjort til *een af Møllerne*, som ogsaa kun er en Spadseregang her-

fra. Veien er yndig langs med Aaen, der ligner Aaen ved Tønning og er af samme Bredde. Krattet derved er fuldt af Nattergale. Møllen ligger smukt; Folkene ere rige uden Børn, og viste sig meget venlige imod mig, viste mig om overalt og trakteredede mig med Rum, Theevand og Kringler. – Ogsaa har jeg besøgt *Madamen i Lange-skovs Kro*, især for at gjøre Aftale om Besørgelsen af mine *Breve*. – Madamen modtager Brevene og besørger dem med Postkarlene til Odense eller Nyborg, og modtager dem derfra paa samme Maade, og Karlen tager 4 sk. for hvert Brev“. (28/5) – Om en tur dagen efter indsættelsen fortæller han: „Madam Münster kom og indbød mig til en Spadseretour til *Lavindsgaard*, en Gaard her i Sognet. Her boer en Mand, som hedder *Fahnøe* og er gift med en Jomfru *Giessing*, som siger at være lidt i Familie med dig. Touren var morsom, da der er overordentlig smukt baade i Skov og i Have, hvor der er en heel Mængde Nattergale; vi bleve modtagne meget venlige og artige; men saavidt jeg kan mærke, er det en Familie, man kan staae i et høfligt og venligt Forhold til, men vel ikke egentlig venskabelig Omgang. Forholdet mellem Mand og Kone er nok ikke altid saameget godt. Konen er ældre end Manden, og de have ingen Børn; to Ting, som gjør mangt et ægteskab mindre lykkeligt. Ingen af disse to Ting have vi jo Grund til at være bange for“. (28/5) I det følgende brev hedder det: „Første Pindsedag vare vi alle om Eftermiddagen inviterede til Lavindsgaard af Fahnøe, og Aftenen gik ret godt“. (5/6)

Anden pindsedag, 4. juni, var pastor Rohmann indbudt til *barselgilde* hos „*Gaardmand Gamle Hans Pedersen* og Hustru Ane Pedersdatter i Rønninge“. Deres dreng, *Rasmus Hansen*, der var født 26. marts, blev døbt. „Jeg gik derhen, deels for at see, hvorledes det gik til der, deels for at lære de Mænd at kjende, som vare her fra Sognet. *Opvartningen* var stadselig nok paa sin Maade; første Ret bestod i Grynsuppe med Svedsker saa tyk, at en Skee kunde staae overende deri; derefter kom saltet Gaasesteg og Kalvesteg og Grisesteg; derpaa fulgte Kjødsuppe; da denne var spist gik jeg og Mellemøller, som han kaldes, udenfor for at ryge en Pibe; men i det

samme klemtede Klokken Allarm til *Ildebrand*, som kunde sees langt borte; det var en Gaard i *Aarslev*, og da vi efter den derved opstaaede Forstyrrelse kom ind igjen, var Bordet dækket af, og jeg fik ikke de følgende Retter at see; men Madam Münster siger, at ovenpaa Kjødsuppe følger Peberrodskjød. Hvad der ellers frappe-rede mig, var den simple *Borddækning*; der var ikke en Krumme Sølv paa Bordet, endog for mig laae en *Træskee*. Madam Münster oplyste mig siden om, at det var Skik, at man tog *selv Skee, Kniv og Gaffel med*; men hun havde glemt at sige mig det, og jeg tænkte ikke derpaa. Noget efter kom Kaffen, og derpaa fulgte Dands. I saa Henseende lignede det meget i Jylland. Jeg gik hjem kl. 9 efter at have talt adskilligt med nogle af Mændene“. – Med det samme bemærker han, at *pinseofret* beløb sig til godt 44 rd., mer end det dobbelte af, hvad der blev givet i Tønning; men nu kommer der ogsaa en del udgifter. – Om barselgildet synes *madame Rohmann*, det var en snurrig anretning og et simpelt service; „men det er da vistnok ikke saaledes overalt; thi jeg har været i *Kjøng* til Barsel, hvor vi havde Sølvskeer overalt ved vores Bord“. – Og det var jo „et Brilliant Pintse-Ofret“. ²⁵⁾

Til meddelelsen om pinseofret føjede Rohmann et par linjer om en forventet indtægt „af en egen Art, og som kan komme os ret tilpas. Enken, som har *Annexgaarden* (i Rolfsted) har nok i Sinde at faae Fæste derpaa til sin Søn; hun havde allerede begyndt at præludere derpaa med Münster, men det kom ikke istand før hans Forflyttelse og kommer nu ikke til Afgjørelse, før Naadsensaaret er forbi. Eftersom jeg hører, kan *Indfæstningen* blive 3–400 Rbdl.; rigtignok faaer jeg deraf kun $\frac{1}{4}$ Deel, men Renterne af Resten, som skal udsættes til Bedste for Kaldet, tilfalder dog mig i min Embedstid“. –

En hel del har Rohmann at fortælle sin kone om *egnens præster*. Allerede samme dag han kom til Rønninge, hilste han paa præsten i *Søllinge*, *Niels Chr. Bendz*, der var paa besøg hos sin mor, den gamle præsteenke. „Han en Enkemand og henimod 50. Slemt er det, at her er ingen Børn paa Egnen til Kammerrater for vores; thi Præ-

sterne her omkring have enten voxne Børn eller ingen Børn, eller de ere Pebersvende. I Søndags (5. Sønd. efter Paaske) var her en saadan Pebersvend, *Hr. Petersen fra Seden*, som prædikede og messede ganske godt, men han var en forunderlig overdreven høflig og forlegen Mand; en anden Pebersvend *Hasselager fra Sønder-Næraa* var her Christi Himmelfartsdag; han messede godt, men havde forunderlige Manerer paa Prædikestolen og prædikede i Galop næsten en heel Time. – Da her var Førsttjeneste, og vi havde den lange Eftermiddag for os, foreslog Madam Münster at kjøre over *til Flødstrup*, 1 lille Miil, og aflægge et Besøg hos *Pastor Worm*. Her toge de meget gladelig imod os, og vi tilbragte Aftenen ret fornøiet der. De have en voxen Datter hjemme, som det lader, en ret flink Pige; Veien derover er god og gaaer hurtig; det vil vel blive det Sted, hvor vi faae mest Omgang, og der er ret rart, at jeg kjender lidt til Folkene fra gamle Dage. Worm raadede mig at forpagte Avlingen bort“. (28/5)²⁶⁾

I juni skriver pastor Rohmann, at *madame Bendz* i mandags, 18. juni, inviterede ham med paa en tur *til Skjellerup*, hvor hendes svigersøn, *Niels Olivarius*, var præst; „der blev jeg modtaget meget ven skabeligt, og der tænker jeg, vi skulle have god Omgang; det er 1/2 Miil herfra“. (21/6) – Og i et brev i juli hedder det: „*Hils Tommerup* (præst i Ring, nær ved Tønning), jeg har fundet hans *Dom over Olivarius og Bendz* i Søllinge meget rigtig; den første er en flink opvakt Mand, den anden er et eenfoldigt Hængehoved, der i sin Dumhed bilder sig ind baade at være kaldet og dygtig til at omvende hele Verden til at blive *Lindbergianere*; han har en ganske god Bogsamling, hvis Indhold han næsten slet ikke kjender til. Du kan fortælle *West*, at der tales om, at Olivarius vil søge om at komme til Sjælland; maaske kunde han da blive Nabo. Kaldet er vel knap saa stort som Rønninge; men der er en fortræffelig Avling, som det vil være let at forpagte fordeeltigt bort. Præstegaarden er bygget af Grundmur for 2 Aar siden efter en Ildebrand; det værste er, at Kjøkenet er i Kjelderens, som er meget fugtig; Stedet og Egnen er ellers smuk“. (11/7)²⁷⁾

En større forsamling fynske præster traf Rohmann ved landemodet i Odense; det fortæller han udførligt om. „Jeg var i Odense til Landemodet den 27. Juni; det var en afskyelig Regn, men det var mig dog meget kjært, jeg kom derud. Jeg kan ikke beskrive dig den Velvillie og Opmærksomhed, hvormed jeg blev modtaget og hvormed man kom hen til mig, da man hørte mit Navn, og ønskede mig velkommen i deres Kreds; vi spiste omtrent 60 Præster hos Biskoppen, hvor det gik meget muntert, men anstændigt til. Jeg havde her den Fornøielse at gjøre Bekendtskab med *Svoger Storch* (i Køng), og da vi havde drukket Kaffe, fulgte jeg hen med og hilste paa din Søster, som jeg da lærte at kjende. Lille *Peer Bang* (Rohmanns svoger, præst i Haarby), egentligen tykke Peer Bang havde jeg nogle Timer før truffet sammen med inde paa Hempels Boglade; du har Ret, han er den samme Fisk som altid. Han hilste meget fornemt paa mig; da han begyndte: Naa, hvad synes De om Fyen? – negter jeg ikke, jeg svarede lidt vrippen: Aa, det kjendte jeg førend De; hvorpaa han fattede sig og svarede lidt myg: ja, det er sandt; – siden traf vi sammen hos Bispen, men jeg søgte ikke at indlade mig med ham. *Den gamle Bang* (P. Bangs far, præst i Horne ved Faaborg) derimod, som i forrige Tider ikke kjendte mig, søgte mig med megen Iver rundt omkring i Bispens Have og nødte Biskoppen til at følge med sig for at vise ham, hvad jeg var for en Person. Jeg blev ganske forbauset, da jeg midt i en Fortælling blev afbrudt af Bispen, som trak Bang hen til mig og sagde: Der har De ham endelig. Og nu skulde du have hørt en Spørgen om dig og en Inviteren til Horne, at det var uden Ende. Gamle *Zeuthen* i Skamby, der kjendte hans gamle Forhold til mig, spurgte ham lidt spydig: Hvorfra kjender du Rohmann nu? – Ih, var Svaret, han er jo min Peters Svoger. – Præsten *Steenbuch* (A. H. Steenbuch, sognepræst ved Frue kirke i Odense) vilde endelig, jeg med Heste og Vogn skulde tage ind til ham, naar jeg kom til Odense, men da jeg havde maattet give *Bondo* det Løfte, maatte jeg takke for Tilbudet“. (11/7) – I det følgende brev hedder det: „Til Odense kom jeg rigtignok. – Da Bondo var

reist til Haderslev med sin Familie, tog jeg ind til Præsten *Steenbuch*; der tog man meget kjærligt imod mig, og jeg spiste dér til Middag; den deilige Have fik jeg for Regnen med Nød og Neppe at see, men jeg maatte love at føre dig derhen, naar du kom hertil“. (19/7)²⁸)

Til beretningen om landemodet bemærker madame Rohmann: „Hvor det glæder mig at høre, med hvilken Opmærksomhed min kjere Rohmann er bleven optaget i det nye Broderskab; jeg vidste nok, at de i Fyen bedre vidste at skatte dit Værd end i Jylland; derfor stod min Hu ogsaa mest dertil; nu har jeg faaet mit Ønske opfyldt, og min kjere Rohmann er jo tilfreds dermed. Det var rart, at Du traf sammen med *Storch* og *Mathilde*; er det ikke ganske vakkre Folk? omendskjønt ved første Gang at tale med ere de noget tilbageholdende, men man glemmer det siden; og inderlig glæder det mig, at min Dom og Beskrivelse over *Peer Bang* nu er erkjendt gyldig; — at den gamle *Bang* vilde tage imod Dig med saadan Venlighed kunne jeg nok begribe; han er luun, men om han mener alt, hvad han siger, vil jeg tvivle paa“. (22/7)

Pastor Rohmann saa sig om i sognene og stiftede bekendtskab med en del fynske præster. Embedets papirer og bøger maatte han gøre sig bekendt med. Den sidste uge i maj var han to hele dage til „skole-examen“. I Rønninge blev den halvaarlige *altergang* holdt, „og her skrives om Løverdagen“. Og saa var der prædikenerne til foraarets helligdage at udarbejde. — Midt i juni lejede han en vogn og kørte ad *Svendborg* til for at besøge sine gamle *forældre*. Han fortæller om turen: „Mine Forældre bleve meget glade for at see mig, men min Fader var ikke vel, dog havde han været slettere. Jeg betalte deres *Huusleie* til 1. Maj 12 rdl. og gav dem 2 rdl.; de bade at hilse dig og Børnene saameget. Lidt Ganglinned kunne de trænge til; jeg lovede at skaffe dem lidt, saasnart vi kom her til Ro, og det bliver der vel Udveie til“. (21/6)

Madame Rohmann takker for kærkomne hilsener og tilføjer: „Gud skee Lov, vi nu see Udveie til at række dem en Haand i deres Alderdom; men jeg har tænkt paa: kunne det ikke lade sig gjøre at *vi* toge

dem til os, da der er Leilighed nok; -- de kunne jo da komme til at leve sorgfrit deres øvrige Liv? tænk lidt derover, min Ven". (29/6) – I sit næste brev siger Rohmann sin mening om hendes velmente forslag. „Jeg har tænkt over, hvad du skriver om, min kjæreste Louise, at tage mine Forældre her til os. Gud velsigne dig for din gode Villie, men – *nei, det gaaer ikke an*. For det første ere de for gamle til Omplantning; de ville vanskelig trives her paa Landet, efter at have levet deres hele Liv i Kjøbstaden, og for det andet: er det min Overbeviisning, at en Mand aldrig bør tage sine Forældre i sit Huus, hvis det kan undgaaes, og man kan hjælpe dem paa anden Maade, og det kunne vi her; og de behøve ikke saameget! de 24 Rbd. Huusleie komme vi vel ud af, Herved undgaaes mange Misligheder paa begge Sider; Misligheder, som maaskee aldrig anes forud, men som det næsten aldrig nogensteds slaaer fejl, jo indtræffe – see bare til *Bræstrup, Nedenskov*, kort, hvor du vil; der er *et gammelt Ordsprog*: Mands Moder var Sønnekone sjelden god; det er maaskee noget overdrevet, men naar jeg lægger til: „hvis de leve i Huus sammen“ har jeg stedse kun truffet paa Undtagelser, hvor Ordsproget ikke slog ind. *Nei, det gaaer ikke an, kjæreste Louise*". (11/7) – Og hun svarer: „Du har vel ogsaa ret, at det sjeldent gaar godt; derfor er det bedre, at det bliver, som det er; vi kan jo da altid være dem nærmere ved Haanden, naar de trænge“. (22/7).

Paa turen til Svendborg var der ogsaa *andet at udrette*. „I Svendborg modtog Vener og Bekjendter mig meget glade og ønskede snart at see dig her. *Pasbjerg* lovede at bringe mine Pengesager saaledes ordnede, at vi kunne holde Auction uden at behøve at udbetale Noget deraf, hvilket nok kan behøves, da *Calle* skal have sine 300 rdl“. I anledning af denne glædelig meddelelse dristede Rohmann sig til „at tage Klæde til en *Frakke* paa Kredit til 23 mk. Alen, smukt bruunt, og venter at faae den i næste Uge, saa at du maaskee kan see mig strunke i den, naar jeg kommer til Tønning“. Ja, han havde ogsaa tænkt paa at købe sig en ny præstekjole og en rejsekappe, „men saavidt dristede jeg mig ikke ud“.

Det mest spændende ved Svendborgturen var dog at træffe gamle *landmaaler Werchmester*. „Du veed, jeg skylder gamle Werchmester 600 rd. omtrent, hvoraf jeg i lang Tid ikke har betalt Renter; han tog imod mig med aabne Arme, men jeg var dog lidt beklemt om Hjertet; og da han ved min sidste Nærværelse hos ham begyndte: „Ja, Hr. Rohmann, vi skulde nok tale lidt om vort Mellemværende“, blev jeg noget heed i Hovedet, men Enden blev bedre end Begyndelsen. Da han havde talt noget om, at han vel indsaae, det var besværligt for mig at udrede Renterne det første Aar, fortalte han mig, det var hans Beslutning at *forære mine Børn Capitalen*, naar jeg herefter vilde betale ham Renterne til hans Død; Obligationen skulde da paa- tegnes og overleveres i Birkedommer *Pasbjergs* Forvaring, saalænge han levede, og alt dette skulde bringes istand, naar jeg næste Gang kom til Svendborg. – – Du kan nok begribe, at jeg med Glæde indgik Vilkaaret. – – Det var en tung Steen væltet fra Hjertet; – – vore fattige Børn ere jo nu nærved at blive rige“. (21/6) – Madame Rohmann glæder sig meget over, at der saaledes bliver en nøds killing til børnene og kan fortælle, at hun ogsaa har modtaget en penge gave til dem. Skuespiller *Lindgreen* havde sendt 102 rdlr.; af dem var de 52 fra Dansk Folkeblad for nogle artikler, Rohmann havde skrevet, mens de 50 var en gave fra skuespilleren selv til børnene; og de var straks blevet sat i sparekassen.²⁹⁾

Sin *beretning* om Svendborgturen *slutter* pastor Rohmann saadan: „Paa Henveien var jeg inde i *Tved* at hilse paa *Suhr* og paa Hjemveien i *Ørbek*. *Engelbrecht* (ellers skrevet Engelbreth, R.s. tidligere nabo i Vinding, fra 1836 i Ørbæk) var paa *Hvedholm*; Madammen saae svag ud; jeg holdt udenfor og gik ind, hun spurgte hverken om dig eller Nogen, bød mig hverken vaadt eller tørt, hverken at sidde ned eller kjøre ind, og efter en 5 Minuters staaende Samtale om lige-gyldige Ting reiste jeg med det Forsæt ikke at komme saa snart igjen. Det er Alt, hvad jeg kan fortælle dig fra Ørbæk.“ – Om dette besøg skrev madame Rohmann: „det er dog en underlig Kone“ og fortæller, at Engelbreth i 3 uger havde været paa besøg hos herreds-

foged *Wittusen* i Bredstrup, og at de sammen med andre i søndags havde været hos *Frederik Møller i Salten i Tem sogn*, hvor de havde sat smag paa, „hvad han havde indkøbt til Markedet i Gaar. *Kjerrumgaard* og *Hollesen* vare nok ogsaa Gjæster der“. (12/7) – Endnu engang nævnes pastor *Engelbreth* i et brev fra Rønninge, „Jeg blev meget overrasket igaar, da *Engelbreth kom* kjørende herind i Gaarden for at aflægge et Besøg; han var noget forlegen, fordi han saalænge havde været i Jylland uden at have besøgt dig; han fremførte mange Undskyldninger og især den, at han var afhængig af *Cancellieraaden* (d. e. herredsfoged *Wittusen*) i Henseende til Befordring. Jeg maatte endelig love at indrette min Reise efter at spise Frokost hos ham, naar jeg reiser til Svendborg; vi faae nu at see“. (23/7)⁹⁰

Om og endnu en tur fortæller pastor Rohmann. Efter landemodet i Odense den 27. juni „fulgte jeg *hjem med Heiberg* (fra Dallund), som havde indfundet sig for at tage mig med hjem; hos ham blev jeg næste Dag over, og om Fredagen lod han mig kjøre hertil. Da min Hat havde faaet en Ulykke i Regnen, forærede han mig en ny, da han havde to; og da han havde faaet et Par nye delige Bommesies Underbeenklæder, som vare blevne syede for smaae, tilbød hans Kone mig dem, dersom hun turde det for dig. – – Hun længes meget efter at lære at kjende dig, og jeg veed, det vilde være hende en stor Glæde at komme til at staae i venskabelig Forbindelse med dig, da hun savner en saadan Kone i sine Omgivelser. Saaledes gik da min Landemodesreise af“. (11/7) – Madame Rohmann glæder sig over, at Heiberg nu er rask igen; „og den nye Hat og Beenklæderne kan godt bruges. Madam Heiberg skal ikke undsee sig ved at byde Dig sligt“. (22/7) –

Først i juni fortæller Rohmann sin kone, at han, naar turen til Svendborg er overstaaet, vil aflægge *en visit* „hos Kammerjunker Sehested Juel paa Raunholt, som eier Rolfsted Kirke og skal allerede have yttret det Ønske at gjøre mit Bekjendtskab“. (5/6) Om han fik gjort alvor af det, siger brevene os intet om. – I juli hedder det: „Siden jeg skrev sidst, har jeg været et *Besøg henne hos Proprie-*

tær Langkilde paa Juelskov; han har to Sødskendebørn, en Dreng og en Pige, han gjerne vil have til os, naar vi komme i Ro. — Jeg lovede at tale med dig derom, og dersom det er dig med, kunde vi nærmere gjøre Aftale. Jeg tænkte som saa, her kunne vi maaskee faae henimod 200 rd; — det kunde hjelpe godt til de svære Udgifter i det første Aar. Drengen skal ikke studere, men dannes og bibringes almeennyttige Kundskaber. Manden er en herlig Mand og tog imod mig med hjertelig Venlighed. Konen fik jeg ikke at see da hun laae syg“. (19/7) Madame Rohmann stillede sig meget venligt og skrev: „fra min Side er aldeles intet i Veien; jeg vil gjerne have dem i Huset“, og de to børn „fra Juelskov“ var Niels og Ane Kirstine Hellfach fra Vejlevgaard i Sydvestfyn, der begge kom til Rønninge præstegaard og blev konfirmeret af pastor Rohmann.

Men nu lidt om, hvad *madame Rohmann har at fortælle sin mand fra Tønning*. „Det er vel i Fyen som her en stor Fryd at see Markerne, alt staa saa frodigt; vore Køer ere smækfede, saa jeg har god Mælk i Sommer. Bierne have givet en Sverm til, saa at vi af 1 Stade har faaet 3“. (23/7) Men først i juni trak *et uvejr* over landsbyen. „I Løverdags fik vi et skrækkeligt *Tordenveir* og en *Hagel*, som jeg aldrig har seet Magen til; det var Kl. 2 om Eftermiddagen, og Mandag Morgen indtil Kl. 11 laa der endnu store Dynger uden for Vinduerne; de har rent slaaet Ærterne ned i Jorden, uagtet der var Stænger til dem, og alle Ribs, Stikkelsbær og Frugtblomsterne ligge paa Jorden, saa her bliver ikke meget i Aar; Søren Møldrup har ogsaa lidt; Haglene sloge 2 Faar ihjel for ham og afpidskede alle hans Rugvipper; men forunderlig nok, den stragte sig ikke meget længer end her over Byen; i Rye fik de næsten intet deraf“. (udat. juni).

Det aarlige provstesyn af præstegaarden i Tønning blev imødeset med nogen ængstelse. Pastor Rohmann havde paamindet sin kone saaledes: „Du har vel faaet vor gamle Gaard blanket op. Glem ikke at faae Snedkeren til at slaae nogle Lister over de daarligste Steder over Dagligstueloftet, ligesom der er over Sovekammeret; det kan vel

skjule nogen Skrøbelighed; og lad ham sætte nogle Spunser i Gulvet i Hullerne i Storstuen og et i Sovekammeret. Skorsteenspiiben har du vel faaet sat op, og Vinduet i Mælkestuen og i Kjøkkenforstuen efterseet, samt Væggene reparerede i Kostalden“. (5/6) Derpaa svarede madame Rohmann: „Jeg skal nok sørge for, at alt bliver gjort i Stand paa Præstegaarden til den Tid; men det kunde dog være, at de vilde gjøre en og anden Ophævelse, da det er det sidste Aar“. – *Den 28. juni kom provst Wolf med et par synsmænd.* Og hvordan det saa gik? Ja, hør, hvad der stod i brevet fra Tønning. „Provsten var her i Gaar og synede Præstegaarden; – Synet blev vurderet til 31 rdlr. og nogle mark; Manglerne vare Ledene paa det nordre Huus og hele den vestre Gavl, som skulde omsættes og nyt Træværk ind; det var rigtignok en slem Forklaring; men man kunde jo nok tænke, de vilde finde paa noget den sidste Gang. Provsten var ellers meget opmærksom og sagde til Synsmændene, at de maatte jo tage i Betænkning, hvad Du havde gjort for Præstegaarden; men de ere jo meget storagtige, naar de kommer paa Syn. De gamle Mangler vare istandsatte, og der var intet at udsætte derpaa“. (29/6) – Ja, det var en sort dag; madam Rohmann var inviteret til barselgilde hos pastor Wests, men maatte sende afbud; thi provsten skulde overnatte i Tønning og sad sent oppe, skønt han næste morgen skulde afsted kl. 6. – Pastor Rohmann taler i sit næste brev om „den forbistrede Udsættelse paa Præstegaarden; nu har det gamle Spectakel kostet mig saa mange Penge, og dog skal jeg ikke slippe fra den uden nye Bekostninger, thi 31 rd. er dog ikke lidet“. (11/7) Han mener, det vilde være klogt, om de selv foretog de istandsættelser, der er udsat; de kunde ogsaa spare nogen penge derved. Hvis madame Rohmann mener, hun kan taale den uro, haandværkerne volder i præstegaarden, vilde han bede hende tale med *Peer Hjulmand* om at give et overslag over, hvad arbejdet vil koste. Og hans kone svarer: „Jeg har endnu ikke gjort noget ved Præstegaarden, men venter *Enevold* hver Dag, da jeg ikke kunde faa *Peer Hjulmand*; og da skal der blive begyndt saasnart muligt“. (22/7)³²)

Pastor Rohmann faar da ogsaa noget at vide om, hvordan det ellers stod til i præstegaarden. *Børnene* er raske og leger i haven, og lille Andreas bliver kønnere dag for dag. Jomfru *Barfoed* rejste i løbet af sommeren til Nr. Snede og skulde undervise nogle drenge der; karlen *Peer* talte med præstekonen om, at han vel til 1. november hellere maatte se at finde sig en anden plads, og pigen *Kirsten Nielsdatter* bestemte sig til at følge med til Fyn, men efter tilgangslisten i Rønninge kirkebog flyttede hun først til pastor Rohmanns den 9. september. Hendes alder angives der til 35 aar.

En dag fik madame Rohmann at vide, at mølleren i Ry gav 6 rdlr. for en tønne rug; hun spurgte da sin mand, om han ikke mente, det vilde være klogt, at de nu solgte saa megen rug, de kunde undvære; priserne vilde sandsynligvis falde inden mikkelsdag, paastod de sagkyndige. Hun fik da ogsaa besked fra Rønninge om, at hun kunde sælge. Til Pinds mølle i Sdr. Vissing sogn solgte madame Rohmann saa 7 tdr. rug og fik 6 rdlr. for tøndten. – Først i juni døde deres *væder*, skriver hun; hun solgte skindet og fik 2 mk. for det. –

Angaaende Rohmanns *litterære arbejde* modtog hans kone nogle breve fra *Dansk Folkeblads* redaktion. Hans artikel om vore *landsbykirker* kunde optages, skriver hun, naar den blev omarbejdet. Derimod blev den om *det skønnes indflydelse paa folkedannelsen* afvist, fordi den tillagde bonden for megen dannelse; til den besked føjede madame Rohmann: „De ere jo alle Kjøbenhavnere og troer Bonden at være et Halvmenneske i Alt“. I artiklen om *store bededag* var karakterskildringen unaturlig, hed det fra redaktionen, hvortil bemærkningen fra Tønning lyder: „det er altsaa som med den forrige, de kjender ikke Bonden“. –

Om sine *ture ud i sognene* fortæller madame Rohmann bl. a.: Første Pinsedag vare vi hos *Jens Søegaards*, Allesammen spadserende; – vi besøgte ogsaa *Søren Frantzen*; hans Øie er kommet sig, og det hjalp strax, da han badede det med Vinen; de beklagede alle at have midstet Dig. *Calles Kone* er dog temmelig rask; hun har været her en Gang, siden Du reiste, og vi have ogsaa været der; og

hos Søren Sørensen, hvor vi blev at drikke Caffé, som lod til at være meget godt antaget. – Du kan heraf see, at vi spadsere dygtig, omendskjøndt det falder lidt vanskelig op af Banke, især Smedebanken; men jeg kan nok mærke, at jeg trænger til Bevægelse“. (juni).

Ogsaa om et bryllup fortælles der. Det var *Rahbek og Christine* paa møllen, der helt overraskende skulde vies paa kongebrev. Kun pastor *West, degnen og Søren Frantzen* havde været til stede. Om samme Rahbek hedder det senere, at han var rejst fra møllen; „han har kjøbt en Gaard ude i Vesten, hvortil der er en uhyre Mængde Jord, men lutter Hede; det er i en Bye, som hedder *Fiederholdt* (i Rind sogn ved Herning). – De nye Folk ere komne til Møllen, og Madamen er Hovedet for Kommandoen, men saadan er det ogsaa, det bør være sig, ikke sandt, min lille Mand“. (12/6) Et par linjer fortæller om *Marzettas* hus, der nu staar „og pranger med sit røde Tag, men skal nok være daarligt indrettet, efter hvad jeg har hørt“.

Madame Rohmann fortæller først i juni, at *hendes søster Hanne* – „har været hos mig siden Onsdag Aften (6. juni), da jeg med Børnene hentede hende paa *Edelsborg*, og Fruen og Bedste afhentede hende i Gaar, Søndag“. Hanne var jomfru paa gaarden *Edelsborg* ved *Skanderborg*, og de tre børn, hun underviste der, synes at have været med i Tønning. Den 7. juni var det madame Rohmanns fødselsdag, saa det var vel i den anledning, søsteren var kommet. Med det følgende brev til Rønninge fulgte ogsaa et lille brev fra jomfru Hanne Gøtzsche. Hun skriver bl. a.: „jeg vilde dog ret ønske, Du havde været her idag og kunnet spadsere med os i Haven, drikke Kaffe med os i Lysthuset, hvor vi har opholdt os lige fra den tidlige Morgenstund af. Lovise var en lille Tour ude med mig igaar, men hun kan ikke rigtig trave om; men uha! nu bliver hun vred igjen, naar jeg skriver det“. (9/6)⁸³

Meget gerne havde madame Rohmann den sommer modtaget *besøg af sin mor*, ogsaa for at vise hende sit hjem; men det lod sig ikke gøre. „Fra Moder skal jeg hilse Dig; hun kommer ikke herover i Sommer, da hendes Ophold i *Faxøe* (hvor søsteren Sofie Amalie var

gift med købmand *Grum*) blev forlænget, fordi *Petrea* (søsteren der var gift med pastor *Bache* i Jyderup) for at konsulere en Læge maatte gjøre en Reise til Kjøbenhavn“. Men midt i juli kom svogeren *Bache* en dag uventet til Tønning „med Brev og 42 Allen Bolster fra Moder til en Seng“; han skulde videre til Ikast og bad om at blive befordret til Vrads. —³⁴)

Under vakancen i Tønning var alle embedsforretninger i sognene overdraget til *egnens præster*, der gerne tog ind i præstegaarden, naar de kom. Madame Rohmann har da ogsaa i sine breve nogle bemærkninger om disse præstebesøg. — Pastor *West* i *Nim* var Rohmanns ungdomsven; som allerede nævnt kom madame Rohmann jævnligt sammen med familien *West*, ligesom de kom til Tønning. — Præstefamilien *Kjerrumgaard* i *Ry* hørte i Tønningaarene til Rohmanns omgangskreds; det var jo ogsaa dér *Louise Gøtzsche* havde været som jomfru; hendes ægteskab med Rohmann synes ikke at have behaget madame *Kjerrumgaard*. Et brev fra Tønning fortæller, at madame Rohmann *Kristi himmelfartsdag* var i *Ry* og skulde hilse meget fra *Kjerrumgaard*. Først i juni prædikede han i Tønning og fortalte da, at han skulde rejse en tur til København. Han var ikke glad, da han vist havde mange ubehageligheder, siger brevet, og der tilføjes: „Hvor kan ogsaa et Ægteskab blive saa ulykkelig“.

Fra pastor *Kabell* i *Linnerup-Hammer* faar Rohmann mange hilser; han havde prædiket en søndag i Tønning og udtalt ønsket om, at Rohmann, inden han flyttede til Fyn, dog vilde aflægge besøg i *Linnerup præstegaard*. Om pastor *Tommerup* i *Ring-Føvling* hedder det sidst i maj: „*Tommerup* var her for at eftersee Skolen, men kom gandske fortvivlet tilbage, da der ikke var et eneste Barn i Skolen og havde ingen været, siden Du reiste herfra“. Og sidst i juni skriver hun: „*Tommerup* har været her for nylig og skal hertil paa Søndag i Vakancetur; han bliver sin Sætning tro, at det ikke passer sig at besøge mig eene; thi han har hver Gang de 2 ældste af sine Børn med“. Og endelig omtales han midt i juli: „*Tommerup* havde et Bryl-

lup forleden Dag, hvortil *Barfoed* (præst i Klovborg) var den peene Brudemand; men sagde han (d. e. Tommerup), nu har jeg tabt al Respect for ham (d. e. Barfoed); thi passede det sig, at han, da vi var gaaet hjem, vedblev at danse til Kl. 2; og det var Søndag næste Dag, og det saaledes, at Bønderne sagde: naar den Skade Præst (hans præstegaard laa i Skade) danser, kan ingen være paa Gulvet, saadan feier han af^{.35)}

Og saadan giver madame Rohmann skudsmaal: „*Barfoed* var her 2. Pintsedag og prædikede ligervis som *Hasselager* (præsten i Sdr. Næraa) i 5 Qvarteer extempore med de mest affecterte Maneere ret som en Skuespiller, og da han havde prædiket $\frac{1}{2}$ Time, fik vi Væv de øvrige 3 Qvarteer, saa jeg nær var bleven søvnig. — Den øvrige Tid af Dagen fordrev han til Kl. 8 med at trykke os fulde af Løgn og at prale af sine Meritter etc.“ — Pastor *Theilade* var nylig kommet til *Vinding-Bryrup* og kom ogsaa en søndag til Tønning. Madame Rohmann fortæller saaledes om hans besøg: „I Søndags havde vi Theilade, og han hilste saaledes i Gangdøren: det er en Skam, at jeg maa spørge, om det er Madam Rohmann; men siden blev der ikke talt om verken Schatollet, eller at de ikke havde været her; han sagde rigtignok, at hans Kone den Dag ville kjørt med, men da Veiret saa lidt graat ud, lod hun sig forskrække; dog forsikkrede han, at med det Første skulde de komme; jeg opmuntrede dem ellers slet ikke dertil^{.36)}

Saaledes fortæller denne brevveksling os især om familien Rohmann i sommeren 1838, men dog ogsaa en del om *Rønninge-Rolfsted* og om *Tønning-Træden*. Kun en enkelt gang nævner madame Rohmann noget om, hvad folk er optaget af i København. „Nu har vel Folk i Kjøbenhavn intet at tænke paa uden *den russiske Storfyrste* og de dertil behørigte Narrestreger“. Først i juli var den russiske tronfølger, storfyrst Alexander, paa besøg hos kong Frederik den 6. Fyens Stiftstidende fortalte allerede midt i maj om de store forberedelser, der skulde træffes til det fornemme besøg. —

Det var den 9. august, pastor Rohmann naaede til Tønning for at hjælpe sin kone og børnene til Rønninge. Hvor længe han blev der, og om han først fulgte sin familie til Fyn og fik den indlogeret hos madame Bendz for senere i maaneden atter at tage til Tønning og ordne flytningen af bohave osv., findes der ingen oplysninger om. – Provst Wolf fra Nr. Snede skrev under 18. august 1838 til Rohmann og bad ham, hvis han, som folk sagde, blev i Tønning til høsten var forbi, at han da vilde have tilsyn med, „at alt det Hø og al den Sæd, der avles paa Præstegaardens Mark og Eng, indbringes i Præstegaarden, – at Deres Eftermand ikke skal finde Skin af Grund til at troe sig, eller hvad der i dette Tilfælde er det Samme, Præstegaardens Jorder og Avlsbedrift forurettede“. –

Først i september var da familien Rohmann samlet i Rønninge, dog saaledes at madame Rohmann med børnene boede hos gamle madame Bendz, mens præsten havde sit logi i præstegaarden. – Under 25. september skrev pastor Rohmann til grev Bille Brabe paa Hvedholm om sine pengesager. De 100 rdlr., greven 1829 havde laant ham (se Fynske aarb. 1959, s. 2), har han i sin embedstid i Jylland ikke kunnet betale tilbage, hedder det; han havde kun haft ubetydelige indtægter og saa mange uheld og lidelser, at han kun gennem sit litterære arbejde har kunnet skaffe sig og sin familie det allernødvendigste. Ved flytningen til Rønninge havde han haabet at kunne betale laanet tilbage ved det, der vilde indkomme ved auktionen i Tønning. „Imidlertid indseer jeg nu, at jeg ved de Omkostninger og de betydelige Udgifter, min Forflyttelse i Forening med Naadensaarets Besværligheder medfører, at jeg vil bringes i en stor Forlegenhed, dersom jeg for Øieblikket skal undvære det Beløb, der ved Auktionen vil kunne indkomme, da jeg her nødvendigviis strax maa købe adskillige uundværlige Ting istedenfor de, som bliver solgte“. Videre hedder det, at de venner og velyndere, der sammen med greven havde kautioneret for aktielaanet, nu har givet Rohmann tilladelse til „at realisere Pantet paa den for mig fordeeltigste Maade og givet mig fri Raadighed over Beløbet; – – hvorimod jeg har lovet

at udstede en *ny Panteforskrivning* paa første Prioritet i alt mit Ind- og Udbo og lade dette assurere, saasnart det er kommen ind her i Præstegaarden, indtil jeg – – kan komme istand til at indfrie denne Forskrivning“. – Nu beder da Rohmann greven om, at han vil give sit samtykke „til Opfyldelsen af min Bøn ved at underskrive den Declaration, jeg herved tager mig den Frihed at lade vedfølge, hvilket Document vil være fornødent for at faae Obligationen annulleret ved den Ret, hvor den er tinglæst“.

At grev Bille Brahe gav sin underskrift til denne ordning, viser kvitteringer for renter i de følgende aar. – Og den 21. december 1843 kunde Rohmann sende greven de 100 rdlr. med renter for det sidste halve aar. Han takkede saaledes for laanet: „Efter at det efter mange Aars Forløb er lykkedes mig at indfrie min Pengeforpligtelse paa hiin Obligation, vilde Deres Excellence modtage min uskrømte Tak for Laanet og den med saa mild en Overbærelse forbundne lange Henstand, og har jeg den Ære at henleve Deres Excellences allerær-bødigst taknemmelige Rohmann“. –³⁷⁾

Mens madame Rohmann endnu boede hos madame Bendz fødte hun, den 2. oktober 1838, sin første lille pige, der blev hjemmedøbt den 5. oktober og efter Rohmanns første hustru fik navnet *Christine Sophie Frederikke*. –

Midt i oktober modtog Rohmann brev fra sin gode ven, pastor P. R. Wøldike. I det stod der bl. a.: „Det er mig en sand Glæde at kunne see af Deres Brev, at De er tilfreds med det nye Kald; gid De nu vel havde gennemgaaet Naadensaarets Skjersild og havde klaret alting for Dem; dog det kommer nok altsammen i Orden, og jeg længes efter at see Dem i Deres nye Hjem; gid det maatte lade sig gjøre i det kommende Aar! Jeg mener, Münster har fortalt mig, at De har faaet Jorden bortforpagtet; gid det være paa taalelige Vilkaar! – – Jeg haaber, De og Münster kommer vel ud af det med Deres Mellemværende, da han synes mig at være en meget billigt-tænkende og godmodig Mand; alligevel kan jeg nok vide, det maa knibe for Dem, men han maa finde sig i at give Tid“. (1838, 15/10).³⁸⁾

Sidst i oktober kom pastor Münster til Rønninge for at ordne sit hjems flytning til Baarse; samtidigt forhandlede han med Rohmann om fordelingen af naadensaarets indtægter. – Først i november kunde Rohmanns da endelig flytte ind i Rønninge præstegaard. Efter nyt-aar 1839 sendte Rohmann Münster *sin beregning* over, hvordan indtægter og udgifter i *naadensaaret* skulde fordeles mellem dem og modtog et par uger senere følgende brev fra Baarse, der maa anses for afslutningen paa de to præsters mellemværende.

Baarse, d. 30te Januar 1839.

„Højtærede Hr. Broder! I Dag har jeg modtaget Deres Ærede af 19. dennes og undlader jeg da ikke herved strax at tilmelde Dem, at jeg er enig med Dem i Beregningen og bifalder *Postkarlens* Fordring og, om De synes, 2 rd. til Fuldmægtig *Jastrau* ikke er for meget ogsaa dette. (Jeg gav ham ei mere aarlig end 1 rd. for Beregningen af Godsets Skatter.) Maaskee han dennesinde har havt større Uleilighed ved Beregning af Kaldets Skatter for Delingen imellem os, og at det derfor ei billig kan være mindre end 2 rd. – Efter at De har betalt til *min Søster* (jomfru Christiane Caroline), som Deres Brev ommelder, 145 rbd., og fra det Øvrige drager de ommeldte til Postkarlen og *Jastrau* 2 rd. 3 mk., bliver da endnu mit Tilgodehavende hos Dem, (thi de 150 rd. hos *Kjøbmand Grumm* har jeg rigtigt erholdet) 121 rd. 4 mk. 15 sk., hvilke Penge jeg beder mig behageligen tilsendt med Allerførste, ligesom jeg og beder Dem have den Godhed at anmode *min Søster* at sørge for, at jeg fra hendes Commissjonær i Roeskilde med det Allersnæreste kan erholde ommeldte 145 rd.; hvorhos jeg takker Dem for Deres gode Omsorg for, at jeg saa snart kunde erholde mit Tilgodehavende, og jeg herved kunde blive sat istand til og snart at clarere med *min Formands Enke*. Naar De da sender mig benævnte Sum, (Adressen er som sædvanligt: Baarse per Præstøe) haaber jeg, De lader følge et Beviis fra Deres Side, at De intet videre har af mig at forde, hvorimod jeg uopholdelig skal tilsende Dem en lignende Tilstaaelse af mig.

Til Deres gode Kone og Familie fremsender vi, og særdeles min til Deres Kone en venlig Hilsen. Vi ønske af Hjertet, at De samtlig maa finde Dem saa lykkelige og vel fornøjede i det uforglemmelige Rønninge, som vi have fundet os dér, og at De dér med hinanden maa henleve ret mange af Sorg og Vemod ublandede Aar og lykkelige Dage.

Vi bede venligen hilse særdeles *min gode Søster* og dernæst *Mad. Bendz* med *Sønmedatter*, *Kirkesangerens*, *Møller Grønvalds*, *Forvalter Eggers*, *Fahnæs* og hvem af mine forrige gode Sognefolk, De taler med, men ikke mindst vore kjære Naboeprestefolk, *Holms*, *Worms*, *Olivarius's*, *Bendz*, *min Søn* i Odense, om De skulde see og tale med nogen af dem, og andre Bekjendte. –

Her i mit Annex tildrog sig Aftenen den 21de sidst *en forførdelig Begivenhed*, da en stor Arvefæstergaard her (i) Beldringe, navnlig *Christiansminde* afbrændte, hvorved den gamle Arvefæster, *Lieutenant Faith med Frue*, som nu vare der til

Aftægt; en gammel Mand, som efter lang Tjeneste havde der sit Ophold og 2 unge Tjenestekarle indebrændte, 5 i Tallet, derhos, paa 1 Koe nær, al Besætningen, nemlig 20 Høveder, alle Heste, Faar og Svin og Indboe, Foder, Vogne etc. Den unge Eier eller Arvefæster *Schmidt med Kone* (han er Søstersøn af Faith) undslap med faa Klæder og 2 Piger gennem et Vindue. Jeg havde desaaarsag en sørgelig Forretning i Mandags at begrave de 3 Døde: Lieutenanten med Frue og den Gamle. De to Unge bleve førte til deres Familie i fremmed Sogn. Efter langvarige Forhør i mange Dage og tildeels om Natten er endnu intet som Aarsag til Ilden opdaget, saavidt jeg ved. Eierne blev i Løverdags Aften (27/1) arresteret. – Modtag nu endelig selv fra os, med de bedste Ønsker for Deres Sundhed og Velgaaende, vor venskabelige Hilsen ved Deres hengivne *N. Münster.*

Jeg beder og at hilse fra os de 2 Tjenestefolk af vores, De endnu har.³⁹⁾

— — —

Fordelingen mellem pastor Rohmann og hans efterfølger i Tønning tog noget længere tid. *Pastor Tramm* blev indsat i sit nye embede af *provst Wolf* søndag den 14. oktober. I løbet af aarene 1838–1839 modtog Rohmann i Rønninge hilsener fra venner i sit gamle embede. *Møller Kingo* i Bredvads mølle skrev under 16. oktober 1838 en afskedshilsen til præstefamilien og fortalte, at *Hyrup* og hans kone havde været i Tønning præstegaard for at sige farvel, men for sent. – Paa samme tid kom ogsaa en hilsen fra *Søren Frandzen* i Træden. I hans brev hedder det blandt andet:

„Da det indtraf mig, at jeg ikke kom til at sige Dem farvel, afleger jeg her min forbindeligste Tak til Dem for de mange og gode ord, di har lagt mig paa Hiertet, og tillige for hver engang, di har besøgt Os i Sygdoms tilfælde og sunde dage. Gud lønne Dem med al got for ald Deres beviste Godhed i mod os“. – Om *pastor Tramm* hedder det: „Det lader til, at Manden bliver god nok. Saa forstaaelig i hans Prægen, Som di var, er han ikke. Det vil maaskee blive bedre, naar vi bliver vant til Hans udtale.“ (1838, 17/10) –

Hans Andersen Lillerup, Birknæs, skriver om sit landbrug og om, hvor slemme oldenborrene har været ved træerne i den gangne sommer. Han fortsætter: „Deres Salig *Kones Grav* har jeg ofte været ved, men da jeg sidst var der, var stenen ei derpaa; men nu skal den være lagt paa, har jeg hørt; – – – jeg har ei hørt den nye Præst i

Tønning Prædike; men den 3. Juni 1839 mødte jeg ham uden for Præstegaarden; da bød han mig ud i Haven og siden ind, og det var første Gang, vi talede sammen. Han kaster Mærgel, pløier og driver stærk paa Avlingen; det er alt, hvad som jeg veed om, hvorledes det nu gaar til der i Præstegaarden.“ (1839, 10/9) –

Først paa aaret 1840 var sagerne endelig gjort op mellem Rohmann og hans efterfølger i Tønning. Pastor *Tramm* skriver saaledes:

„Velærværdige Hr. Pastor Rohmann! Deres Ærede af 26. Nov. f. A. tilligemed de 30 rbd. har jeg rigtigt modtaget. Hosfølgende Documenter, hvis lange Udeblivelse ikke ene maa tilregnes mig, giver jeg mig herved den Ære at tilsende Dem, idet jeg tillader mig i Venskab korteligen at berøre følgende: Renterne 2 rbd. 2 mk. 13 sk. for Obligationen fra 11. Dec. 1838 til 20. Marts 1839 synes jeg efter Billighed ikke at kunne paaligge mig at betale, da det efter min Formening mere var at ansee som en Byrde eller et Risiko end som en Fordeel, at Præstegaarden, hvori jeg desuden for min Person havde fri Bolig efter Anordningen, kom til strax fra 20. Sept. 1838 at staae for min Regning, som efter Sagens Natur ikke anderledes af mig forstaaes, end at paakommende Skade ved Storm eller Ild etc. skulde falde paa mig. At jeg paatog mig at betale Renterne til *Calle Laursen* ansaae jeg for en venskabelig Overeenskomst, som saavel med Hensyn til Tingene som til Tiden ikke kunde have nogen bestemmende Indflydelse paa Betalingen af ovenstaaende ubetydelige Sum, som (det) rigtig nok havde været ønskeligere, at der desangaande ogsaa havde været gjort Aftale imellem os. Thi naar alt i alt i den korte Tid kunde vordet nøie overveiet af mig, havde jeg sandsynligt foretrukket, om ogsaa hele Indløsningssummen absolut skulde have været betalt af mig, *strax* til 20. Marts 1839 at laane saa meget mere til det, jeg desforuden paa den Maade har maattet skaffe tilveie, da jeg i Tidens Længde intet Tab vilde have havt! –

Dog ikke mere om saadanne Ting, som hellere maae være hjemfaldne til Forglemmelse og ligeledes efter min Følelse helst slet ikke maatte finde Sted imellem tvende Embedsbrødre, som efter mit og vistnok ogsaa Deres Ønske herved maae see deres Mellemværende endt paa samme venskabelige Fod, som det begyndtes paa. – Min Kone og jeg sende Dem og Deres de venligste Hilsener, ønske Dem til Lykke med Deres lille Søn eller Datter og bede, naar De komme her i Egnen at ville see ind i Tønning Præstegaard! Venskabeligst

Tønning, d. 4. Febr. 1840.

J. Tramm.“

Om indtægt og bolig i Rønninge. I en kaldsbog, der findes i præstearkivet, har Rohmann afskrevet „Oversigt af og Bemærkninger om Præsteembedets *Indkomster* efter den 1846 indgivne Beretning“.

Oversigten slutter saaledes: „Naar Udgiften drages fra Indtægten, bliver Kaldets Ansættelse i Penge 1308 rbd. 4 mk. 14 sk.

Committeen for dette Sognekalds Anslaaelse, d. 15. Juni 1846.

C. Heiberg,

Provst.

Oldenburg,

Sognepræst for Marslev
og Birkende.

Rohmann,

Sognepræst for Rønninge
og Rolfsted.“

Indtægten er opgjort til i alt: 1481 rbd. 2 mk. 2 sk. De største poster er korntiende 717 rbd., offer og accidenser 350 rbd., avlingens udbytte 227 rbd. og kvægtiende og smaaredsel 95 rbd. Ildebrændsel og embedsbolig er opført som 0 i indtægt.

Udgiften er opgjort til 172 rbd. 3 mk. 4½ sk. De største udgiftsposter er skatten: 120 rbd. og renter af indløsningssum: 20 rbd., mens en række smaaudgifter tilsammen bliver c. 32 rbd. Den sidste udgiftspost hedder Huusleie, men der er intet anført.

Denne ansættelse fra 1846 maa tages for det, den er. I de godt 20 aar, Rohmann var i Rønninge, har der været svingninger baade i indtægt og i udgift. Korntienden svingede med kapitelstaksten, og skatterne steg en del under treaarskrigen. Desuden er jo udgift til folkeløn eller indtægt af logerende og af litterært arbejde slet ikke med i denne opgørelse. —

Blandt *Hakon Spliids* tegninger af gamle præstegaarde findes ogsaa en tegning af *Rønninge præstegaard*, som den saa ud i Rohmanns tid. — I den nævnte kaldsbog har Rohmann skrevet en del om præstegaarden. Da han overtog den 1838, var den i en „maadelig Forfatning“. I aarene indtil 1848 blev der lagt nyt tag paa hele stuehuset „paa den høie Bygning nær“. Af en gang og et pulterkammer blev der indrettet en havestue.

Det „lokum“, der laa ved storstuen i den vestre gavl, blev flyttet til den østre længe, og hvor lokummet havde ligget, blev der indrettet et kammer. *Dagligstuen*, *storstuen*, *havestuen*, *sovekamret* og *gæstekamrene* ovenpaa blev sat grundigt i stand. En ny køkkenskorsten blev opført, og der blev indlagt „flere Stykker Fod under Stue-

huset til Haven samt sat Jernankere under det høie Huus med Indgangsdøren“.

I toften langs med havens sydlige stengærde blev der 1847 anlagt en ny gang og plantet graner, kirsebærtræer og blommetræer, og i det følgende aar blev der paa en anden gang plantet ask, elm og sølvpopler.⁴⁰⁾

Aarene 1838–1848 i Rønninge præstegaard. – Søndag d. 2. december 1838, pastor Rohmanns fødselsdag, fejrede familien den første fest i det nye hjem. Da blev ogsaa den lille Sophie fremstillet i kirken; hun blev baaret af sin mor; jomfru *Christine Bendz*, gamle madame Bendz' sønnedatter, stod hos, og fadderne var løjtnant *Engelsted*, inspektør *Heiberg* fra Dallund, møller *Grønvald* fra Mellemølle og proprietær *Fahnøe*, Lavindsgaard, som alle er nævnt tidligere. – Allerede den 6. marts 1839 gæstede sorgen præstegaarden, idet den lille pige døde, kun 5 maaneder gammel.

I aarene indtil 1848 fødtes derefter 4 børn i Rønninge præstegaard, nemlig *Cristine Sophie Frederikke*, født den 30. december 1839, døbt den 28. april 1840, – *Hedevig Maria*, født den 29. december 1841, døbt den 7. april 1842, – *Philippa*, født den 22. april 1844, døbt den 7. juni, – og *Hermann Johannes*, født den 21. juli 1846, døbt den 15. september. Der var altsaa nu 8 børn i præstegaarden.

Ved daabsfesterne træffer vi af madame Rohmanns familie, søstre og svogre fra Køng og Haarby og broderen *H. F. Götzsche* fra Gjerslev, af nabopræster *Oldenburg* fra Marslev, *Brummer* fra Allerup og *Holm* fra Fraugde og af andre bekendte hofjægermester *Vind* fra Sanderumgaard, proprietær *H. P. Langkilde* fra Juelskov, forvalter *H. H. Jørgensen*, Holkenhavn, og hospitalforstander *Bondo* fra Odense.

I disse aar var der flere gange konfirmation i præstegaarden. Rohmanns to ældste piger blev konfirmeret, *Catharine* den 30. marts 1845 og *Margarethe* den 11. april 1847. Men ogsaa flere af de kostelever, der opholdt sig i præstegaarden blev konfirmeret i Rønninge. *Niels Hellfach* i foraaaret 1840, hans søster *Anne Kirstine* i foraaaret

1843, *Emil F. V. Lorenzen*, søn af forpagteren paa Hvidkilde i foraaet 1846, *Conrad F. E. Jørgensen* fra Dyrhauegaard ved Nyborg og *Hans H. Bay*, søn af købmand J. Pilegaard Bay i Rudkøbing, begge i foraaet 1847, paa samme dag som Margarethe Rohmann blev konfirmeret.⁴¹⁾

Ved folketællingen 1840 er 14 personer anført som *hjemmehørende i Rønninge præstegaard*; foruden præstefolkene og deres 4 børn, som tyende en jomfru, to piger og en karl, som logerende jomfru *Christiane Caroline Münster* og som kostelever *Niels Hellfach*, 14 aar, hans søster *Anne Kirstine*, 12 aar, og *Conrad Jørgensen*, 8 aar. Ved folketællingen 1845 anføres ingen logerende, men 7 børn og som kostelever *Conrad Jørgensen*, *Hans Henrik Bay*, 13 aar, hans bror *Christian*, 10 aar, fra Rudkøbing, *Jacob Ludvig Bang*, 11 aar, fra præstegaaarden i Akkerup i Haarby sogn, og *Preben Emil Hansen*, 9 aar, hvis forældre, jeg ingen oplysning har fundet om.

Pastor Rohmanns havde saaledes i 1840erne *kostskole* i Rønninge præstegaard, og der er flere vidnesbyrd om, at den blev paaskønnet af eleverne og deres forældre; den skaffede tillige præstefolkene en velkommen indtægt. Og saa lidt om *eleverne*. Apotheker *J. H. Fries* paa hospitalsapotheket i Odense, det senere svaneapothek, havde fra 1. maj 1841 til 1. november 1842 sine to drenge, *Johan Heinrich* og *Jens Adolph*, i Rønninge præstegaard. Et par opbevarede breve fra apothekeren til pastor Rohmann viser, at der blev sendt drengene bøger, atlas, skrivetøj og legetøj hjemmefra, og at forældrene, da børnene brød op fra Rønninge, hjerteligt takkede præsteparret for den moralske og fysiske *opdragelse*, drengene havde modtaget i præstegaarden; de havde lært artighed, lydighed og god opførsel, hed det, ligesom deres nye lærer, institutbestyrer *N. P. Seedorff*, havde været tilfreds med deres *skolekundskaber*. — Allerede 1843 afstod J. H. Fries hospitalsapotheket og rejste fra Odense; men de to drenges navne staar skrevet i den dagbog, hvori fru Rohmann som enke gjorde sine optegnelser. —⁴²⁾

At købmand *Bay* i Rudkøbing havde sine to drenge, *Hans Henrik*

og *Christian*, i Rønninge præstegaard er nævnt; de kom dertil 1. november 1842. Faderen fortalte pastor Rohmann saaledes om sine drenge: „*Min ældste Dreng er i 11. Aar*, med en god, blid Caracteer, men ikke meget aandstærk, vorfor De nok vil finde, Han maaske ikke kan behandles paa strængeste Maade. *Den 2den er i 8tende Aar*, er en stærk og god Dreng, og jeg troer forsynet med temelig god Fattæævne. — Jeg haver ikke bestemt dem til Studering, derimod ønskede jeg gjerne gode *Sprogkundskaber*, især Tydsk og Engelsk, samt god Færdighed i Skrivning og Regning, som ville være meget nødvendig, dersom de ville træde i vort Fag“. (1842, 10/8) — Da pastor Rohmann forlangte 160 rdlr. om aaret for hver af drengene for at give dem ophold og undervisning, fandt købmanden den pris for høj og forsikrede, at han slet ikke kunde betale mere end 250 rdlr. om aaret for dem begge. Rohmann vilde dog ikke have drengene for mindre end 150 rdlr. om aaret for hver af dem; det gik købmanden da omsider ind paa og lovede, at han selv, om ellers tid og helbred tillod det, vilde komme med sine drenge til Rønninge den 1. november. (1842, 9/9) ⁻⁴³)

At pastor Rohmanns drenge blev gode venner med eleverne paa den lille skole, siger sig selv. Fra *sommeren 1843* findes opbevaret et brev, *Christian Rohmann sendte sine forældre*, om en sejltur fra Nyborg til Rudkjøbing, han og hans bror *Andreas* gjorde sammen med Bays drenge *Henrik* og *Christian*. Af de fire smaafyre var Henrik Bay den ældste, nemlig 11 aar, mens de tre andre var i alderen 8–10 aar. Hans brev lyder saadan:

„Rudkjøbing, den 25. Juli 1843.

Kjære Forældre! I Søndags Formiddag reiste vi fra Nyborg med en Storbaad, paa hvilken var opreist en Mast, som var Taklet som en Jagt. Den første halve Miil gik det godt, men saa blev det saa stille, at vi ikke kunde komme af Stedet. Skipperen *Henrik* og jeg maatte roe en Fjerdingsvej, hvorpaa det begyndte at blæse stærkt. I Førstningen var det morsomt, da vi krydsede imellem saa mange Skibe, som laae for Anker, fordi de havde Modvind; men nu begyndte det ret først at gjønge, og efter nogen Stund blev Henrik Søsyg for Alvor og kastede længe op. *Christian* (Bay) og jeg blev snart Søsyge, dog ikke saa stærkt som Henrik. *Andreas* var den sidste, som blev Søsyg, men han var ogsaa saa syg, at

han ikke kunde staae paa Benene, men lægge sig ned for ikke at falde om. Vi reiste fra Nyborg Kl. 11 og kom hertil Kl. 9. Vi Lege nu ret morsomt i Haven hver Dag og skal snart til at reise om i Landet med Hrr. Bay.

I maae undskyldte, at jeg ikke skriver mere, thi jeg veed ikke mere, om otte Dage skal jeg nok lade Eder vide, hvorledes vi Leve, hils alle hjemme. Jeg skal hilse Eder fra Hrr. Bay og Madam Bay og fra os Alle, og I hilses Allerkjærligst fra Eeders hengivne Søn

Christian Rohmann.

Andreas og jeg have kjøbt nogle Strømpebaand, fordi vi ikke kunde holde vore Strømper paa Benene, og vi ingen havde med hjemmefra.⁴⁴⁾

Ludvig Bang nævnes 1845 blandt præstegaardens kostelever. Han var søn af pastor *L. P. Bang* i Haarby, af dennes første ægteskab. I januar 1836 indgik han sit andet ægteskab med *Sara Christine Gøtzsche*, en søster til madame Louise Rohmann. – I et brev dateret 9. juli 1842 i København fortæller pastor Rohmann sin kone, at Bang af en læge i København havde faaet det raad, at han for sit helbreds skyld skulde foretage „en Badereise“, og at der var tilstaaet ham 200 rdlr. „kongelig Understøttelse“ til en saadan rejse.

Sidst i august meddelte pastor Bang familien i Rønninge, at han i den kommende vinter vilde rejse en tur til syden sammen med sin kone. Men *hvor* skulde de anbringe *Ludvig*, mens de var hjemmefra? „Han er en opvakt dreng i den Alder, at han behøver Dreng-Omgang og mere Undervisning, end vor flinke Jomfru er istand til at give. – – Skulde Du og Lovise ikke kunne tage ham i Huset hos Eder, i det mindste saa længe hans Fader og Moder er borte, at han maatte blive deelagtig i de samme Goder som Eders Egne og de Eder anbetroede Dreng? Jeg forlanger det ikke uden Erstatning, som vi vist ogsaa let blive enige om“. (23/8) I et brev fra *oktober* skriver pastor Bang, at det desværre endnu ikke er lykkedes ham at finde skibsløjlighed til rejsen, men at *Ludvig* vil komme *til Rønninge* om en uges tid. „Jeg vilde nok ønsket, at Du havde havt *Huuslærer*, hvilket jeg virkelig troede var Tilfældet, da jeg indseer, at Din Tid for Børnene maa være meget knap tilmaalt især om Vinteren. Imidlertid naar *Ludvig* faaer Tilsyn og Underviisning lige med Din Christian,

kan jeg jo være rolig“. (1842, 12/10) – I aarene 1842 til 1845 opholdt *Ludvig Bang* sig da som kostelev i *Rønninge præstegaard*.⁴⁵⁾

Den nævnte *Conrad Jørgensen* fra Dyrhaugegaard var i præstegaarden fra 1840 til 1847, og med ham havde præstefamilien forbindelse i de følgende 40 aar. – Strømtoldfuldmægtig *J. A. Paulsen*, Slipshavn skrev i oktober 1844 til pastor Rohmann for om muligt at faa sin søn *Adam* i skole i Rønninge. Drengen gaar for tiden i skole i Nyborg realskole, men forældrene er ikke tilfredse med undervisningen dér. Han er 11 aar gammel, har gode anlæg, men er ikke flittig nok. Forældrene ønsker, deres dreng „skal nyde en videnskabelig Underviisning, saaledes at han i sin Tid kan optages i en høiere Skole for der videre at uddannes“. Derfor beder de pastor Rohmann om, at drengen maa komme til Rønninge, da „Underviisningsanstalten dér overalt er erkjendt for særdeles fortrinlig, og Eleverne dér med Hensyn til den private Flid ogsaa ere under fornødent Tilsyn“. (1844, 6/10)⁴⁶⁾

Sandsynligvis er *Adam Poulsen* kommet til Rønninge i løbet af 1845. Maaske hænger det sammen med, at pastor Rohmanns ældste dreng *Christian* den 30. august 1845 blev optaget paa Odense kathedralskole. Dagen efter skrev overlærer *Paludan-Müller* til Rønninge: „De havde Ære af Deres Dreng igaar. Han har gjort et gunstigt Indtryk paa alle de examinerende Lærere, især med sit rolige, klare Væsen; om han endog besvarede et Spørgsmaal urigtigt, var der dog ingen Forvirring kjendelig. Jeg anseer ham for en god Acquisition for vor tredie Klasse. I et Par Fag var han endog sat til 4de“. (1845, 31/8)

Adam Poulsen gik i skole i Rønninge til sommeren 1847. I et brev fra Nyborg, dateret 24. juni 1847, skriver pastor Rohmann til sin kone, at *Adam* efter faderens meddelelse skal bort fra Rønninge til juli eller august. Videre hedder det: „*Christian Thomsen* (?) kan vi jo blive qvit, om vi ville, til October, og *Ottillie* (Lorenzen fra Hvidkilde) og *Oscar* (Hedemann fra Gjertrudsholm) kunne vi jo sagtens bestride“. Endelig beder han sin kone om at indmelde *Andreas* i

Odense kathedralskoles 3. klasse og at træffe aftale med hospitalforstander Bondos om at tage Andreas i pension. Udgiften ved hans ophold i Odense, kan de jo indvinde ved at undvære huslærer. —⁴⁷)

Her skal endnu anføres et brev om *en ung mand, der ikke*, som familien ønskede det, *blev elev* i Rønninge. Det giver foruden en del personalhistoriske oplysninger indtryk af, hvordan Rohmanns skole blev bedømt af samtiden. *Biskop N. Faber* skriver:

„Velærværdige Hr. Pastor Robmann, Rønninge.

Jeg er saa fri med disse Linier at henvende mig til Dem i et for en agtværdig Familie vigtigt Anliggende, hvilket jeg ønsker anbefalet til velvillig Overveielse.

Ved Hr. *Stiftamtmand Kbr. Castenschjolds* dødelige Afgang splittes hans 4 efterladte Børn, efter hævet Huusholdning, til alle Sider. Den ældste Søn, *Joa-chim*, er, som De maaskee veed, af et saa svagt Syn, at det er ham forbudt at læse; alligevel skulde han dog forfremmes saa vidt muligt i de for et dannet Menneske fornødne Kundskaber, medens han tillige trænger til en huuslig Kredses Omgang og Omsorg; det er i denne Henseende, jeg henvender mig til Dem, da jeg, hvem *Kammerherreinde Cederfeldt de Simonsen*, Castenschjolds Søster og Børnenes Tante havde spurgt til Raads, har tilladt mig at anbefale Deres Velærværdighed og Deres Huus som det eneste, der her i Stiftet kunde antages at kunne præstere, hvad der ønskes. I det Haab, at Familiens Ønske ikke ligefrem vises tilbage, tillader jeg mig at detaillere de her særegne Omstændigheder.

Joachim Castenschjold er i sit *17de Aar*; han har stedse havt et svagt Syn; han frekventerede *Odense Cathedralskole* en Tid lang, hvor han, saavidt vides, gjorde god Fremgang, men holdt sig tvunget af det svage Syn tilbage fra Lege, vendte Sind og Blik ind i sig selv og opfattede maaskee derved Adskilligt klarere og dybere end det ellers med Yngre er Tilfældet; men ifjor blev Synet saa svagt, at al Læsning forbødes, og det tidligere Ønske om, at han skulde fortsætte Studeringerne, ganske og aldeles opgaves. Han toges ud af Skolen. Da det er den *graa Stær*, rejste han til Kjøbenhavn og blev opereret paa det ene Øie, hvis Stær var moden, af *Withusen*. Operationen gik lykkeligt, men der drog sig, hvilket ofte skal være Tilfældet en anden Hinde over det, som Øiets egen Kraft skal fortære, og hvoraf ogsaa $\frac{1}{3}$ alt er fortæret, og Resten menes at svinde mere og mere; naar Lyset her kan ramme Øiestenen, kan han see i Længden. Det andet Øies Stær ventes først modent til Foraaret, som *Dr. Nielsen i Frederits* har sagt, hvorfra han i disse Dage er kommet tilbage. Under disse Omstændigheder kan for det Første ingen Tale være om egentlig Undervisning; men slige Mennesker tilegne sig jo mange Kundskaber igjennem Øret og bevare den som oftest med megen Troskab. Han er ikke blind, da han godt kan vejlede sig selv og gaar omkring ogsaa paa Odense Gader allene; men læse hverken kan eller maa han. Nu har jeg tænkt som saa: hvor flere Elever haves og undervises, kunde han vel høre til med; om de lærde Sprog blive slet ikke Talen; de nye Sprog vil han nok faae fat paa gjennem Øret; i de Timer, da der med de andre Elever læses de

gamle Sprog, burde han have Lov til at gaae en Tour, arbeide efter egen Lyst i Haven etc. Men desuagtet vilde han behøve nogen *privat* Assistance; Historie, Geographie etc. maatte læses for ham, saavidt de foresatte Pensa angaaer etc.; nogen belletristisk Læsning vilde jo ogsaa være gavnlig for ham, Aviser m. m. Det formes at kunne naaes ved, at een af Skolelærerne nød *aparte* Betaling derfor af Castenschjold; saaledes vilde jo ogsaa Informatoren, naar han gav Joachim særskilt Underv. ogsaa derfor kunde vente og fordre aparte Betaling. –

Forøvrigt har jeg skildret Kammerherreinde Cederfeldt Deres Huusleilighed som meget *indskrænket* og yttret Tvivl om, hvorvidt han kunde faae et Værelse allene eller dog kun i Forening med een Kammerat; men dette maa Altsammen jevne sig, da der ingen Fordringer gjøres videre, end der kan opnaaes. – Kan og vil De og Kone modtage den unge Castenschjold, skeer virkelig Familien en stor Tjeneste i Øieblikket; thi om faa Dage holdes der *Auction* efter den afdøde Stiftamtmand, Boligen skal fraflyttes og til Løverdag 8 Dage skulde ogsaa Joachim om muligt være anbragt.

..Hvad Betalingen angaaer, da bemærkes, at der omtrent var 19000 *rdl.* efter *Faderen*; de efterladte Børn ere 2 Sønner og 2 Døttre; kan en Søn faae 7 a 8000 *rdl.*, vil det ogsaa være det højeste; uagtet der altsaa bør tages Hensyn til *Oeconomi*, er dog Familien meget villig til at betale for Joachims Ophold og Underviisning, hvad der billigvis forlanges og desuden nogen Extrabetaling for den Underviisning, Forelæsning etc., der maatte gives extra.

Kammerherreinde Cederfeldt ønsker jo gjerne forud at vide, *hvormeget* enhver af disse Poster omtrent vil *beløbe sig til*. At Joachim medbringer Seng, Lagen, Haandklæder etc., hvad der overhovedet fordrer af Pensionærer, er jo selvfølgelig; dog ønskes ogsaa dette opgivet. – Jeg anbefaler Sagen til Deres Velærværdigheds velvillige Overveielse og vil virkelig for Familiens og det unge Menneskes egen Skyld ønske, at De vil gaae ind paa den. –

Kammerherreinde Cederfeldt er i *Odense* og bliver her indtil paa Løverdag 8 Dage; hun er aldeles villig til at tage til Rønninge, paa hvilken Dag og Tid De selv maatte bestemme, dersom De ei skulle komme til Odense, hvilket jo ogsaa let kunde træffe sig; men i ethvert Fald tør jeg saavidt muligt haabe en foreløbig Besked tilbage med Budet og de omtrentlige Udgifter ogsaa med Hensyn paa Extraundervisningen opgivne. Jeg anbefaler Sagen endnu engang til velvillig Overveielse, undertegnende mig med Agtelse forbindtl.

Odense Bispegaard, d. 2. April 1844.

N. Faber⁴⁸⁾

Der findes mig bekendt ikke noget svar fra pastor Rohmann paa denne henvendelse; men præstefolkene har aabenbart hverken kunnet eller turdet paatage sig denne særlige opgave. –

I en aarrække var der kostskole i Rønninge præstegaard. Begge præstefolkene havde jo tidligere givet sig af med undervisning og opdragelse og har utvivlsomt haft evne og lyst til det. Æren for at

skolen vandt saa godt ry, maa dog ikke mindst tilfalde præstekonen. – Foruden i de grundlæggende fag, *læsning, skrivning og regning* blev eleverne undervist i *nyere sprog*; desuden læste de drenge, der skulde optages i latinskolen, *gamle sprog*. Pigebørnene kunne tillige faa undervisning i *musik*. Overlærer *Paludan-Müllers hustru* meddelte i august 1843 madame Rohmann, at musiklærerinden i Odense, *jomfru Salomon*, gerne vilde tage til Rønninge hver torsdag og undervise baade formiddag og eftermiddag for 1 rdlr. for hver gang plus fri befordring frem og tilbage. I Odense fik hun 24 sk. i timen. Derimod kunde jomfru Salomon ikke, som præstekonen havde ønsket, tage til Rønninge og give musikundervisning en uge ad gangen.⁴⁹⁾

Huslæreren i Rønninge præstegaard.

I de første aar i Rønninge klarede pastor Rohmann og hans hustru alene deres lille kostskole. Men fra maj 1843 til sommeren 1847 var der huslærer i præstegaarden.

Den første var student *Lauritz Pasbjerg*, søn af Rohmanns ven, birkedommer Pasbjerg i Svendborg. Lauritz var blevet student 1841, men hans eksamen var ikke saa god, at han kunde gøre sig haab om legater i København. Han tog de to første eksaminer i København, men var efter faderens skøn ikke saa flittig, som han burde være, saa da pastor Rohmann foreslog birkedommeren, at Lauritz et aars tid kunde komme til Rønninge som huslærer, blev det modtaget med tak, ikke blot fordi det vilde betyde en besparelse, skriver han, men ogsaa „fordi vi ere overbeviste om, at et Aars Ophold i Dit Huus vil have gavnlig Indflydelse for et ungt Menneske“. (1842, 9/12)

Lauritz Pasbjerg kom da til Rønninge i begyndelsen af maj 1843 og blev der til november 1844. Sidst paa aaret 1843 skrev hans far til Rohmann, at opholdet i Rønninge havde lært Lauritz, „hvad Orden er foruden at det og, hvis han bliver Skolemand, maa komme ham til megen Fordeel, at han har faaet Begreb om Underviisning“.

Og da Lauritz havde forladt Rønninge udtrykker birkedommeren ogsaa paa sin kones vegne deres dybe taknemlighed for den omhu og godhed, der er vist deres søn i Rønninge præstegaard, for anbefalinger til *Stenersen Gad* og *H. N. Clausen*, han havde faaet med til København og – til sidst takker han Forsynet, „fordi det faldt i hans Lod at komme i Dit Huus“. (1844, 13/12)

Kun faa uger efter at Lauritz igen var begyndt sine studier i København, sendte han pastor Rohmann følgende brev.

Studiistræde, No. 92, 3de Sal, d. 6te Decbr. 1844.

Kjære Hr. Pastor! Endelig er Jeg da kommen til Ro og har faaet mine Sager nogenlunde ordnede, saaledes at Jeg nu med Glæde kan skrive Dem til; mit Brev kommer rigtignok for sildig til i rette Tid at overbringe min Gratulation til Deres Fødselsdag, men et velmeent Ønske haaber Jeg kommer ingenlunde for sildig, og derfor ønsker Jeg Dem ret af Hjertet, at De endnu maa leve mange Aar, sund og rask sammen med Deres kjære Familie.

Min Ankomst her til Byen var den 26de Novbr., straks den følgende Dag gik Jeg til *Gad* og afleverede Deres Brev, som Jeg modtog i Nyborg; hele Familien traf Jeg i det bedste Velgaaende og blev ved min Bortgang anmodet om oftere at see derop; hidtil har Jeg ikke kunnet det, da Forelæserne og Afskrivningen af de manglende Collegier har givet mig saa meget at bestille. Paa Universitetsbibliotheket traf Jeg *Thorsen*, der tog meget venligt imod mig og med megen Interesse udsurgte mig om Dem og Deres Familie; han lovede mig Bøger derfra og selv at ville hjælpe mig med Udvalget. *Madvig* og *Engelstoft* har Jeg ogsaa talt med og skal hilse mange Gange. Forrige Mandag begyndte Jeg at gaae paa Forelæsninger og hører *Martensen* i Dogmatik og Brevet til Epheserne, *Engelstoft* i Kirkehistorie, *Scharling* i Peters Brev og til Nytaar *Clausen* over Synopsen. For at faae frie Forelæsninger har Jeg indleveret Testimonium paupertatis og venter nu hver Dag mig opslaaet som fri for Betaling i denne Henseende. –

Til Foraaret har Jeg isinde at indlevere min Ansøgning om Regents og Comunitet og nærer det bedste Haab om, at den skal blive bevilget. – Ved min Ankomst her til Byen forekom mig Alt saa stort, og Jeg kunde ikke rigtig finde mig i al den Tummel, vant til den forrige Rolighed; nu er det da gaaet over. Folks Nysgerrighed har Jeg ogsaa seet et forbausende Exempel paa; hos en Modehandlerinde i Wimmelskaftet er i Boutiksvinduet opstillet et Voxbillede, en pyntet Modedame; denne have Folk nu i 3 Uger stadigen begloet, og endnu finder man daglig en gabende Mængde derudenfor, saa at man neppe kan trænge sig igjennem; forleden Aften var der nær blevet Mytteri og Slagsmaal.

I Gaar Aftes var Jeg første Gang paa *Komedie* og saae: de 2 smaae Savojarder og Torreadoren, en Ballet af Bournonville, som har fundet meget Bifald; Hs. Majestæt *Kongen* og Hds. M. *Dronningen* havde Jeg den Fornoielse at see. –

Thorvaldsens Museum bliver nu snart færdigt, det er udvendigt meget smukt, men seer saa lidet ud ved Siden af det mægtige Christiansborg.

Jeg haaber, at de Alle ere raske i Rønninge, og *Jfr. Schmidt* er kommen sig, og i dette Haab vil Jeg ende mit Brev med mange Hilsener til dem Alle, ikke at forglemme *Sophie, Hedvig* og *Lille Philippa* fra Deres hengivne

Lauritz Pasbjerg.

Jeg har i Dag ei Tid til at skrive til Drengene, men næste Gang skulle de faae et langt Brev“. –

Fra Borre præstegaard fortalte *Catharine Rohmann* 1846 sin far, at hun havde faaet brev fra Lauritz Pasbjerg. Og det var hun slet ikke glad for. Men ellers synes han ikke i de følgende aar at have haft forbindelse med Rønninge præstegaard. Han blev theologisk kandidat 1848, var nogle aar før 1864 præst i Slesvig og døde 1887 som præst i *Thorkilstrup-Lillebrænde* paa Falster.⁵⁰⁾

— — —

For at faa en ny huslærer til 1. november 1844 henvendte pastor Rohmann sig til pastor *Stenersen Gad* i København, der svarede ham, at der vel fandtes en del theologiske kandidater, der søgte lærerpladser, men at de forlangte 180–200 rdlr. om aaret. Pastor Gad nævnte ogsaa i sit brev et par emner, men ingen af dem kom til Rønninge. – Derimod modtog pastor Rohmann i løbet af efteraaret et brev fra *cand. theol. Severin Broberg*, “Hausergaden 204, G. 3, 3die Sal, Kjøbenhavn“. Han skriver, som om det var afgjort, han skulde til Rønninge; han synes, det er et temmelig stort antal børn i forskellig alder, der skal undervises. „Thi jeg erkjender ved mig selv, at jeg bedre er skikket til en kvalitativ end til en kvantitativ Virksomhed“. Tillige ønsker han oplysning om, hvilke bøger der bruges ved undervisningen, og endelig vil han ikke skjule, at han foretrak en adjunktstilling, hvis der tilbød sig en; „ligesom jeg paa den anden Side bevidner Dem min Glæde over at komme til at omgaaes med en Mand af saa udviist og anerkjendt Dygtighed til at conservere den videnskabelige Aand, hvorpaa en Huuslærer saa ofte lider Skibbrud, i en Familie, om hvis Fortrinlighed, jeg hidtil kun har hørt een Mening“. (1844, 14/9)

Cand. theol. S. Broberg var *huslærer* i Rønninge fra 1. november 1844 og anføres ved folketællingen i februar 1845 som huslærer *Severin Carl Olfert Fischer Broberg*, 23 aar. Efter professor *Madvig*s besøg i Rønninge i efteraaret 1845 modtog pastor Rohmann en tak for gæstfrihed, hvori det bl. a. hedder: „Heller ikke dine „*Praase*“ (som i min Skoletid Pensionærer kaldtes) skulle forbigaaes, hvis *Comoedie* gik i Lyset ved den „store Madame og den fiirskaarne Mand“, ligesaa lidt som deres *Inspector* og *Præceptor*“. – S. Broberg blev i Rønninge til maj 1846; fra august samme aar var han adjunkt i Randers, blev siden adjunkt i Odense og døde 1900. –⁵¹⁾

Først paa aaret 1846 bad pastor Rohmann professor *Madvig* om at hjælpe sig med at finde en ny huslærer. *Madvig* lod sætte en seddel op paa Universitetet og indrykkede i *Berlingske Tidende* et avertissement „om en Huuslærerplads hos en Præst i Fyen“. Der meldte sig 1 theologisk student, *Fr. Juul*, og tre theologiske kandidater, *Secher*, *Johannes Buchholtz* og *Gjølby*. Men *Madvig* slog sig ikke til ro med det. Fjerde marts skriver han til Rønninge: „Jeg lader idag et nyt Avertissement sætte i Avisen og skal fortsætte at give Dig Underretning, ligesom jeg venter dine Ordres“.

Otte dage efter kan *Madvig* meddele, at der er dukket en *ny ansøger* op. „Igaar var nemlig hos mig en Student, der som Aspirant til Huuslærerpladsen anmeldte en *Cand. Theol. Staun*, der opholder sig hos sin Moder i Nærheden af Ringsted“. Kun faa oplysninger var der at give om ham. „Han er fød 1817, Student fra Herlufsholm 1835 med laud (Tydsk h. ill. Fr. laud), Candidat fra 1844 med h. ill.“ *Jacob Christian Staun* blev antaget til huslærer i Rønninge præstegård og var der fra 1. maj 1846 til november 1847. Han nævnes blandt fadderne ved *Hermann Johannes Rohmanns* daab i september 1846. I sommeren 1847 aflagde han den homiletiske og kateketiske prøve for *biskop Faber* i Odense, og under 17. september blev han kaldet til personel kapellan hos pastor *N. Olivarius* i *Skellerup-Eltinge*. Før sin ordination i Odense den 27. oktober 1847 skrev han sit *vita*, og deri fortæller han, at han er født i København den 4.

marts 1817. Hans far, der var klædehandler, købte omkring 1820 Englerup mølle ved Ringsted. Efter sin studentereksamen studerede han matematik; men efter et par aars forløb tog han fat paa theologien; „blev 1841 hjemsogt af en sørgelig Begivenhed. — Nedbøiet af Sygdom og dyb Hjertesorg tilbragte jeg de 2 følgende Aar, de sørgeligste i mit Liv, indtil jeg endelig vandt Kraft og Mod til at tage fat paa Studeringerne igen“; og i oktober 1844 blev han theologisk kandidat. — Staun var den *sidste huslærer*, pastor Rohmann havde; i Skellerup blev han kun til 1850; derefter var han personel kapellan *hos pastor Worm i Flødstrup*, til han døde i april 1852, kun 35 aar gammel. —⁵²⁾

Tjenestefolk i præstegaarden. — Avlingen var i disse aar bortforpagtet til husmand *Just Nielsen* i Rønninge. Og om præstefamiliens huslige hjælp kan der kun gives meget faa oplysninger. Som jomfruer nævnes 1840 *Cathrine Lange* og 1845 *Maren Kirstine Smidt*. Der holdtes gerne 3 piger; af dem er *Kirsten Nielsdatter* fra Træden den eneste, der kan fortælles lidt om. Hun var 25 aar, da pastor Rohmann 1828 fæstede hende, endnu før hans første kone var kommet til Tønning præstegaard. Som foran nævnt flyttede hun 1838 med til Rønninge og blev der til november 1846; da var hun blevet 43 aar og havde saaledes tjent i pastor Rohmanns hus i 18 aar.

Som *kusk og havemand* tjente *Anders Povelsen* i præstegaarden i disse aar. Han var fra Ullerslev og tjente, da Rohmann fæstede ham, paa gaarden *Hindemae*. Ejeren dér, *Mourier*, havde Rohmann forhørt sig hos om Anders, og som svar fik han nogle linjer: „Høistærede! Den omskrevne Karl, *Anders Povelsen*, kan jeg anbefale som en ædruelig, troe og skikkeligt Menneske. Han kører ganske godt og har aldrig udviist Uvillighed. Til Haugearbejde har jeg aldrig prøvet ham, men med lidt Veiledning vil han vist ogsaa dertil være lidt brugelig, og jeg troer ikke, at De lettelig vil kunne erholde en dueligere, hvilket Vidnesbyrd jeg bør give ham, ihvor gjerne jeg beholdt ham. Jeg skal paalægge ham at indfinde sig hos Dem med det

Første; han er i dette Øieblik i Skoven“. (1838, 27/12) Efter folketællingslisterne var Anders Povelsen i *Rønninge præstegaard baade 1840 og 1845*. – ⁵³⁾

— — —

Om slægt og venner. – Pastor Rohmann har utvivlsomt nu og da set til sine *foreldre i Svendborg*. Kun et aars tid efter at familien var flyttet ind i Rønninge præstegaard *døde hans mor*, den 24. oktober 1839, 76 aar gammel. Hans far levede endnu tre aar; hvem der passede og plejede ham, hører vi intet om; men der findes fra denne tid et par smaabreve fra ham; de viser, at han ikke var skrivevant, men ogsaa at der var god forbindelse mellem ham og hans søn. I det første takker han sin kære søn „Jörren“ for en bog og tre rdlr. der var sendt ham tilligemed gryn, mel, fedt og ost. „Ieg haver Die Kläder, ieg kan ielpe mig med i vinter; tag for alt det, i haver sendt Mie; ieg er meget svag; hels Dien Kone, Börne og ver selv helset; ieg ønsker eder en glæde Jul og et godt Nütaar; inde viede denne gan, i en hast. Lev vell“. (1841, 11/12) – Det sidste brev er skrevet faa maaneder før gamle Rohmanns død. Han takker for brev, hvorefter han ser, sønnen er rejst til København. „Hosten vil inde forlade mig; ellers er Jeg god ske lov skegelie ved magt; spiese og drige kan ieg godt, men inde kan ieg tienne noget til udkommet; kan du inde sende Mig saa Mange Penge til 2 Læs törre; nu er di inde saa diere som efter Megelsdag. *And. Rohmann*“. (1842, 1/8). *Gamle Rohmann døde* den 24. november 1842, 81 aar gl. –⁵⁴⁾

Nogen forbindelse var der i disse aar ogsaa *mellem Rohmann og hans første kones familie*. Den foran nævnte „*fætter Hviding*“, der var læge i Vejle og ofte omtaltes i Tønningtiden, blev i sommeren 1842 overlæge i Rendsborg, og efter den tid synes de to familier ikke at have hørt fra hinanden. – Fra Sophie Rohmanns farbror, skuespilleren *F. Lindgreen*, findes der et brev fra maj 1839, hvori han hilser fra sin hustru og datter og bl. a. skriver: „Om intet kommer i Veien, agter jeg at besøge Dig i Juni Maaned for at see og tale med Dig og Din kiære Familie, som vi alle længes inderlig efter“. Der

findes ingen vidnesbyrd om, hvorvidt dette besøg fandt sted; men den 18. juni 1842 døde skuespiller Lindgreen.⁵⁵⁾

For at hjælpe tanten og hendes datter rejste *Rohmann* en tur til *København først i juli 1842*. I et brev, dateret København 1842, 9/7, skrev han saaledes til sin kone: „Jeg kom da hertil i god Behold i Torsdags Morges Kl. 5^{1/2}, men traf ikke Tante og Hanne i deres gamle Hjem; de vare flyttede ud i Frederiksberg Allee Nr. 13, hvor jeg nu er. — Det var godt jeg kom, da deres Pensionssager vare i megen Uorden; — dog har jeg nu faaet sat Sagen i den rigtige Gang. Forfatningen er ikke god. — Tantes Sager have givet mig endeel Renderi, og jeg har hver Dag gaaet vistnok et Par Miil uden at føle anden Træthed, end at mine Fødder ere noget ømme; jeg sparer rigtignok noget paa dem ved at *kjøre* herfra ind til Byen *med de saakaldte Omnibusser*, der koster 12 sk. og gaaer meget rask“.

Fra sommeren 1843 findes et brev *fra Hanne Lindgreen*. Hun fortæller, at hun og hendes mor har det ved det samme „paa det nær, at Moders hukommelse stedse tager mere af“; de bor i sommertiden paa Frederiksberg „tæt ved Haven“; selv vilde hun gerne have været til Nøddebo, men turde for moderens skyld ikke bo, hvor der ingen læge var. Hendes mors pension er fastsat til 100 rdlr. om aaret, og beneficen gav 1100 rdlr. Hendes egne pengesager har vajsenshusinspektør *G. Rung* været saa venlig at hjælpe hende med.

Enkemadame Lindgreen døde 1844. Efter begravelsen takkede datteren *Rohmann* for venlig deltagelse. „Theatret har givet 50 Daler til Hielp til de sørgelige Udgifter, og det er alt, vad ieg faaer. — Ieg har leiet et lille Værelse *paa Weisenhuset*; det er i anden Etage og kuns lille; — Rungs Familie er i det hele forekommende imod mig; — ieg har endnu tilbage at skilles fra min skikkelige Pige, som har tient os i 10 Aar, og for vem ieg kuns kan giøre saa lidet“. (1844, 30/12) Paa dette Brev fra Hanne Lindgreen har *Rohmann* noteret: „døde 1846“. — ⁵⁶⁾

— — —

Madame *Louise Rohmann* var som nævnt født *Götzsche*, og i

barndomshjemmet havde de været en stor søskendeflok. Hendes mor *Petronelle Christiane f. Geisler*, faderens anden hustru, var blevet enke 1829; hun havde i 1840'erne fast bopæl i Jyderup, hvor hendes svigersøn, *J. A. Bache*, gift med datteren *Petrea*, var præst; men hun tog jævnligt paa besøg hos sine børn rundt om i landet.

Pastor Rohmanns to nye svogre paa Fyn, pastor *Chr. Storch* i Køng og pastor *L. P. Bang* i Haarby er allerede nævnt; ligesom drengen *Ludvig Bangs* ophold i Rønninge er omtalt. I Rohmanns arkiv er der ingen breve opbevaret fra *pastor Storch* i Køng, men derimod to fra pastor Storchs bror *Eduard Thomas Storch*, der var postmester i Nyborg. Han var enkemand, men sammen med sine børn besøgte han præstefamilien i Rønninge, ligesom den nu og da var gæster hos ham. De to breve giver os *et tidsbillede*, som ikke er uden interesse. Postmester Storch skriver:

„Først vil jeg ved disse Linier bringe mine Børns og min egen hjerteligste *Tak* for den festlige, saare behagelige Dag, vi sidst tilbragte i det venlige Rønninge; dernæst iler jeg med at underrette vore Venner om, at de som boende 2 Miile fra Nyborg ifølge Lovene og Directionens Erklæring have *Adgang til Læseforeningens Juletræ, Juleløyer og Bal*. Søndagen mellem Juul og Nytaar paa Nyborg Raadhuus Sal, og at vi inderlig glæde Os til at nyde denne Juleglæde i Deres Selskab, til hvilken Ende min Bolig naturligviis staaer til Deres Disposition og Afbenyttelse. Ballet begynder Kl. 7 Aften, men er det Dem muligt, da kom til Middag Kl. 3 a 4. – Jeg og mine Børn glæde Os saameget til Løvtet af et ordentligt Besøg gjeldende allene Os i Juulen, og kunne vi ved Mødet til Ballet da nærmere *aftale Dagen*, da jeg saa gjerne ønskede Rønninge Vennerne med nogle Venner her ville *spise en Raabuk* med mig, som Excellencen, *Greve af Moltke Hvidtfeldt paa Glorup* har foræret mig.

Jeg og mine Børn befinde Os ret vel, men den tidlige strænge Vinter tvinger Os til at tilbringe Julen i Aar i Nyborg. – Den herlige Jægermusik spiller til Ballet, og Julefornøvelserne, hvis Arrangement har givet mig meget at bestille og tænke paa, især da der til Slutning kom en *Misforstaaelse med Musikken* med i Spillet, der dog hævdede sig ved en alvorlig militair Demonstration fra Corps Chefen *Baron v. Haxthausens Side*, og hvis Afgjørelse vistnok i Fremtiden forebygger lignende Recidiver. – Kom nu endelig, vi vente Dem med Længsel og Glæde og bringes Enhver de venligste Hilsener og Lykønskninger til Juulen ved Deres hengivne

Eduard Storch.

P.S. Jeg maae bemærke, at kun Børn fra 13 Aars Alder have Adgang til Læseforeningens Baller, altsaa ere saavel *Trine* som *Grethe* Adgangberettigede, og ven-

ter jeg snarest muelig den glade Ordre at maatte tegne dem Alle paa Listen, og vil jeg haabe, at nogle af Juletræets smaae nette Gevinster vil falde i Deres Lod ved Lotterie Trækningen. – Lev vel Deres
(1844, 23/12)

Edu. Storch.^a

Af det andet brev fremgaar det, at Rohmann har bedt postmesteren hjælpe sig med den indsamling af *arkivsaager*, Fyens Stifts litterære Selskab foretog i disse aar. Det lyder saaledes:

„Høystærede gode Hrr. Ven! – efter Ønske ved vores sidste Samtale var jeg igaar hos Amtmand *Sporon* i Anledning af hans Arkiv fra 1663–69; men han forsikkrede mig, som han ogsaa i hans Fortegnelse i Arkivet beviiste, at hans ældste Dokumenter vare fra 1780, da alt det ældre var i vores sidste Krigsaaar blevet ødelagt i Svendborg, hvor de vare henlagte i den gamle Klosterkirke, hvor de tildeels bleve brugte til Patroner, og saaledes gik op i Røg og Damp. – O, tempora, o, mores! – Det gjør mig imidlertid dobbelt ondt at maatte meeddeele et saa lidet tilfredsstillende Udfald af min Mission; dog har han nogle gamle Tingbøger fra hiin Tid, om de mueligen kunde give noget Udbytte for Historien, men som nok vil blive lidet. De ere til Tjeneste, om forlanges. – Fra Etatsraad *Wedel Simonsen* har for længere Tid siden ogsaa været Spørgsmaal om gamle Arkiv Dokumenter, ligesom ogsaa *Sporon* meente, at min Hrr. Ven havde før attraaet de forlangte Papiirer.

Takket være de Alle for sidste glade samnydte Dag; jeg og mine Børn trøste Os til, at De kom vel hjem, og at De befinde Dem vel efter Reisen. – I *Pindsen* agter jeg og mine Børn i den kun korte Ferie af 3 a 4 Dage at besøge Familien i *Kjøng* og *Sønderbye* og kunde da bringe Efterretning og Hilsen fra de gode Venner i Rønninge; kuns at Veiret ville tillade denne lille Tour, som vi alle have glædet Os saa meget til. I Aften skulde vi paa *Consert* paa Raadhuset; gid vi kunne have mødtes der? – Enhver i det gæstmilde kjære Rønninge bringes de venligste Hilsener fra mine Børn og Deres hengivneste

Eduard Storch.

P.S. Tusind Tak for de interessante Bøger, som jeg med megen Interesse Læse i hver Dag“. (1845, 4/5)

Paa dette brev har Rohmann gjort en notits om, at en del kongebreve, rigsraadsbreve, tingbøger m. m. var sendt *Vedel Simonsen* til gennemsyn. – *Nyborg kirkebog* oplyser, at „Capitain og Postmester“ *Eduard Thomas Storch* døde den 21. juli 1852, 65 aar gammel, af et „Nerveslag“. Og i skifteprotokollen staar, at han i sit første ægteskab med *Laura Susanne Georgine Baggesen* havde to døtre: *Pouline Marie Deodata*, 27 aar, og *Laura Susanne Georgine*, 21 aar, og i sit andet ægteskab med *Septima Hansine Christiane Hansen* een datter, *Septima Hansine Christiane*, 14 aar. – ⁵⁷⁾

Et par breve fortæller om madame Rohmanns søster *Sofie Amalie*, der 1831 var blevet gift med købmand *H. O. Grum i Fakse*. I deres ægteskab var der eet barn, *Hansine Ulrikke Lovise Grum*. Købmand Grum døde 1842, og hans enke henvendte sig til pastor Rohmann angaaende sine pengesager. 1844 skrev svigerindens forretningsbestyrer *C. Grum*, som hun 1846 giftede sig med, udførligt til Rohmann om, hvordan det gik med forretningen og tilføjer: „Deres Svigerinde har fattet den Idee at skifte med *Lovise* (datteren), eftersom der ved Handelen kan indløbe Uheld, som man med al sin Paapassenhed og Flid ei kan afværge. Derfor vil *Mdm. Grum* for at forebygge Samvittigheds Nag i et saadant Tilfælde, som Gud forbyde, indsætte i Overformynderiet 4000 rb.; naar dertil lægges Livrenten og Sparekassebogen er *Lovise* forsikkret 5000 rb., hvilken Idee Deres Svigerinde gerne ønskede Deres Meening i“. (1844, 24/2) – Madame *Sofie Amalie Grum døde 1848*. –⁵⁸)

— — —

En anden søster, *Johanne Marie Gøtzsche* – hun skrev sig *Hanne* – er nævnt foran, da hun som lærerinde paa *Edelsborg* ved Skanderborg i sommeren 1838 besøgte madame Rohmann i Tønning. Omkring 1840 var hun flyttet hjem til sin mor i Jyderup, og i sommeren 1845 var hun sammen med sin mor en tur paa Fyn for at besøge søstrene. Paa denne tur skrev *Hanne Gøtzsche* under opholdet hos søsteren i Haarby et brev til pastor Rohmann. „Det var jo lidt underligt at savne Eder i Rønninge; endskøndt *Thrine Erreboe* gjorde Alt for at gjøre os Opholdet saa behageligt som muligt, saa var der dog saameget, som jeg saa gjerne ville have talt med Eder om, men det maae jo opsættes, til vi sees“. Sandsynligvis havde *Hanne* og hendes mor paa turen gennem Fyn gjort ophold i Rønninge, men ikke truffet præstefolkene hjemme. Men der var en tilladelse fra Rohmann til at benytte heste og vogn, som de ønskede. I brevet skriver *Hanne*, at de selv havde udstrakt denne tilladelse saa vidt, at de lod sig køre til Haarby i Rohmanns befordring. Denne dristighed beder hun ham tilgive; „og overbeviis os derom ved at besøge os i vor

Eensomhed (i Haarby); o, gjør det, thi i Jyderup faaer vi vel aldrig den Glæde at modtage Eder i det lille Enkesæde; men her vilde vi indbilde os at være hjemme og gjøre alt saa behageligt for Eder, som det staaer i vor Magt“. (1845, 20/6) Naar det videre hedder: „og tre Uger glæder vi os dog saa meget til at kunne være hos Eder“, maa det vel betyde, at de længere hen paa sommeren skal holde ferie i Rønninge. – Den 28. april 1846 døde *Hanne Götzsche*, og et par aar efter brød gamle madame Götzsche op fra Jyderup. ⁻⁵⁹⁾

— — —

En af madame Rohmanns brødre hed *Nicolaj Edinger Balle Götzsche*. Han blev cand. jur. 1820 og byfoged i Ringkøbing 1846; men to aar efter blev han afskediget fra sin stilling og brød op fra hjem og familie; han bosatte sig i Altona og ernærede sig som sproglærer indtil sin død 1866. I december 1846 modtog familien i Rønninge følgende brev fra ham; det gav dem et stærkt indtryk af hans ulykkelige forhold.

Kjære Søster og Svoger! At I begge ere bekendte med den sørgelige Forandring i min Skjæbne, som i det sidste Aar er bleven min Deel, veed jeg fra en paalidelig Haand; men at udvikle for Eder, hvad der bevægede mig til det Skridt, jeg har gjort, vilde blive for vidtløftigt i dette Brev; kun saameget bør jeg anføre, at jeg lige siden jeg kom til *Ringkjøbing* er bleven saaledes fortrædiget, chicaneret paa alle muelige Maader af *Etatsraad Bræstrup* (politidirektør i København), *min Madamme* og *hendes Hjælpere*, at de til Slutning bragte mig til Fortvivelse, da jeg forudsaae, at jeg mit hele Liv, saa længe de kunde naae mig, vilde blive Maal for deres Forfølgelser.

Jeg besluttede derfor at forlade mit Hjem i Haab om at kunde finde Udkomme paa et fjernt Sted; men det er hidtil ikke lykkedes mig, fordi jeg var blottet for Midler til at begive mig derhen, hvor jeg havde kunnet vente at finde saadant. Flere Maaneder har jeg tilbragt i *Hamborg* og forgæves søgt Erhverv, men lidt bitter Mangel; jeg tilskrev i Midtsommer *Emil* (d. e. broderen, der var præst i *Fensmark* ved Præstø), som jeg haabede tilligemed *Sophie* (søsteren der var gift med købmand *Grum* i *Fakse*) at have kunnet række mig en Hjælp, der vilde have sat mig istand til at komme i et Erhverv; men jeg erholdt aldrig et Svar fra ham; min Nød blev daglig større og jeg tilskrev *Henr. Fred.* (broderen der var præst i *Gjerslev*, *Vestsjælland*), som jeg vidste havde Hjerter til at hjælpe mig, naar han kun havde Evne; han sendte mig ogsaa til at afhjælpe min øieblikkelige Nød 30 rdlr. og lovede mig mueligen ved mine Sødskende at skaffe mig nogen

mere Hjælp, til jeg selv næst Guds Bistand fik mig noget Erhverv; jeg har siden tilskrevet ham et Par Gange, men intet senere hørt fra ham og frygter, at han maae være syg.

Min Forfatning blev hver Dag sørgeligere og jeg tilskrev i min Nød *Sophie* og fik først efter 5 Ugers Forløb et Par Linier fra hendes Mand, – jeg vidste ei, hun igjen var gift, – hvormed han sendte mig 30 rdlr. fra *Sophie* og *Emil*; denne Sum maatte jeg strax anvende til at afgjøre noget af den meest trykkende Skyld for ei at udsætte mig for de største Ubehageligheder og her i det mindste at beholde Huslye; men min Forfatning er desuagtet lige fortvivlet; blottet for Alt til Livets Ophold, selv nødvendige Klædningsstykker, lider jeg daglig Mangel og min Fortvivelse bliver hver Dag større. Kunde jeg kun kæmpe Vinteren igjennem her, vilde jeg til Foraaret vel finde Udkomme.

Længe har jeg kæmpet med mig selv, inden jeg begyndte dette Brev; men min Nød driver mig til at forsøge Alt, derfor ogsaa til at tye til mine *fyenske Sødskende*, hvem jeg vel nu næsten er bleven fremmed, men hvis Hjerter dog stedse vare gode, for at anmode eder om (at) række mig lidt Hjælp til at formilde min Trang. Jeg veed vel, at I alle kun have eders daglige Brød, men enhver Hjælp vil altid i det mindste mildne min Trang. – Jeg veed ogsaa, at du, kjære Svoger! stedse var broderligt stemt imod mig, og at dit gode Hjerter neppe vilde være lukket for mig. – Troe mig, det er frygteligt at staae som jeg her, ene og forladt uden at have en eneste Ven, hvem man kan henvende sig til. – At jeg opholder mig her uden at Nogen kjender mit Navn og Stilling, kunne I vel tænke, og jeg behøver derfor ei at bede Eder om at holde min nedenskræve Adresse hemmelig for alle andre. – Julen nærmer sig, og jeg vil ønske, at den maa bringe Eder alle Fryd og Glæde; for mig vil den kun sikkerligen blive glædetom. Tænk imidlertid med Venskab paa en ulykkelig Broder, der med Længsel tæller Dagene, til han kan modtage et Par trøstende Ord fra Eder. – Lev vel og lykkelige! Eders nedbøiede Broder

N. E. Gøtzsche.

d. 12. Decbr. 1846. Brev til mig bedes forsynet med Udskrift: *Hr. Particulier N. Hanson, Wilhelminestræse No. 24, 2te Etage in Altona.* – Undskyld at Brevet er ufrankeret; thi jeg kan ei betale Portoen. –“

Fra Nicolaj Gøtzsche findes kun dette brev opbevaret; men i sin dagbog fra 1850erne nævner madame Rohmann sin bror i Altona et par gange. –⁶⁰⁾

Det siger sig selv, at der kun findes faa breve til Rohmann fra *venner og bekendte i omegnen*. – Hofjægermester *Wind* paa *Sanderumgaard* skriver i august 1841: „Hvis Vejret er nogenlunde, var det vores Agt at tage til Rønninge Kirke førstkommende Søndag, da jeg hører, der er sidste Prædiken; og De tillader da, at vi see ind til Dem med det samme“. (1841, 6/8)⁶¹⁾

Paa *Rønningesøgaard* opholdt ejeren kammerherre *Johan Casper Mylius* sig kun sjældent; han overdrog 1840 gaarden til sin søn hofjægermester *Johan Jacob Mylius*, der ofte færdedes i udlandet. Fra Rohmanns første aar i Rønninge findes der dog vidnesbyrd om, at han nogle gange traf sammen med kammerherre Mylius. Under 25. september 1840 sender Mylius en pakke med den „Holchiske Stam-bog“ til præstegaarden og takker for laanet. „Tillige tilstilles Dem de ønskede Breve og anden Deel af Hofmanns „danske Adelsmænd“, der alt er til Tjeneste til min Tilbagekomst; da haaber jeg at træffe Dem i bedre Sundhedstilstand end Sidst“. Rohmann har aabenbart henvendt sig til kammerherren i anledning af indsamlingen af historiske aktstykker fra Fyn. Det er sandsynligvis Rohmanns bedømmelse af Rønningesøgaards ejer, overlærer *Paludan-Müller* gengiver med disse linjer: „Har De siden været plaget med en langagtig Thevand paa Hr. Johan Kaspar v. Mylius' Herresæde? Var jeg Konge, sendte jeg *Orla Lehmann* til The paa Rønningesøgaard; det vilde give mindre ond Snak end at indlogere ham paa Christiansøe, og han havde samme gode Otium til at komme til Eftertanke“. (1841, 10/6) Og hen paa efteraaret saa *Paludan-Müller* i avisen, at det naadige selskab paa det *amusante* Rønningesøgaard havde forynget sig, „idet den Gamle med den blaa Placat paa Bagen“ havde overladt gaarden til sin ældste søn, der ser ud til at være „en yderst elskværdig Candidat til en Hofjunkers æstimable og anseelige Charge“. (1841, 20/10) – Hofjægermester Mylius fortæller 1844 pastor Rohmann, at han for tiden sysler med Rønningesøgaards ældre historie og beder om „de lovede Notitser ang. Gaardens ældre Eiere for at kunne sammenholde disse med det, jeg alt har fundet“. (1844, 25/10) – I forbi-gaaende bør her nævnes, at der gennem hele Rohmanns embedstid i Rønninge stod *strid mellem* Stamhuset Rønningesøgaard, der ejede kirken, og sognets folk *om gravkapellet* i kirken, som sognets folk ønskede inddraget til stolestader, og som familien Mylius mente at have ejendomsret til.⁶²⁾

Et lille brev fra pastor *Holm i Fraugde* bragte indbydelse til „at

besøge os til Middag paa Løverdag Kl. 1¹/₂, den 31. Aug., som er min 70de Geburtsdag; vi haabe den Glæde at see Dem og Deres kjære Kone med Deres 2de ældste Døttre og Deres Informator Hrr. Pasbjerg. – – Andre invitere vi ikke og forvente med Overbringeren Deres venskabelige Svarskrivelse“. (1844, 22/8) –

Pastor *Faaborg i Dalum* var formand for Odense-Aasum herredskonvent og meddelte i februar 1840 pastor Rohmann, at det ved konventets møde den 30. maj 1839 blev bestemt, „at næste Samling bliver i *Sønder Næraa* hos Hr. Pastor *Hasselager*, hvor da Sognepræsten i Rønninge prædiker“. Konventet holdes hvert aar den sidste torsdag i maj, og hvis det er en helligdag saa den følgende torsdag, tilføjer han. (1840, 20/2) –

Biskop Faber var 1841 fungerende formand for *Fyens Stifts patriotiske Selskab* og kunde meddele pastor Rohmann, at han efter forslag og afstemning ved selskabets møde den 7. december var blevet optaget som medlem. – Som en venlig gestus mod Rønningepæsten maa det opfattes, at biskop Faber i sommeren 1840 *indstillede* Rohmann som et af emnerne *til den ledige provstestilling*. Biskoppen skrev: „Da Kjerteminde Sognekald nu er blevet besat, og da Pastor *Heiberg i Lunde* er kaldet dertil, saa skal jeg nu gjøre Indstilling angaaende Provst. Jeg har tænkt, foruden *Oldenburg* og Pastor *Heiberg*, ogsaa at indstille Deres Velærværdighed dertil og udbeder mig i den Henseende Deres Samtykke behageligen meddeelt“. I sin indstilling til kancelliet nævnte biskoppen da ogsaa pastor Rohmann, men anbefalede meget kraftigt pastor *Heiberg*, som saa blev herredernes *provst*, til han 1855 blev forflyttet til Helsingør. Da var *Engelstoft* blevet biskop, og Rohmann blev udnævnt til provst for *Bjerger-Aasum herreder*. –⁶³)

Fra vennen paa Dallund, godsinspektør *G. Heiberg*, modtog Rohmann i november 1843 nogle linjer om, at han nu ogsaa havde mærket skæbnens jernhaarde haand, idet hans kone efter 6 ugers sygdom „blev befriet i Gaar Formiddag Kl. 11 for sine Lidelser og sov blid og rolig hen. Nu staaer jeg ene med Ejendom og lutter fremmede

Folk, saa jeg veed ikke, hvordan det vil gaae, men Gud hjælper vel som altid; det er mit Haab“. Han underskriver sig „din bedrøvede ven“ og beder Rohmann meddele det til proprietær *Fahnøe*. Fra *P. Rasmussen* i Odense fik Rohmann besked om, at Heibergs kone skulde begraves paa mandag kl. 11 – med den tilføjelse: „Følgelig maatte De være her Kl. 8 om Morgenen, og skal jeg til den Tid have en Befordring færdig for Dem, og Deres Vogn kan da blive her“. – Ikke længe efter købte Heiberg *Røjlelundgaard* ved Kolding og flyttede fra Fyn. I arkivet findes ikke senere breve fra Heiberg til Rohmann. –⁶⁴)

Med *venner og bekendte i Svendborg* og omegn havde præstefamilien i Rønninge ogsaa nogen forbindelse. Birkedommer *Pasbjerg* skriver: „Af Aviserne har Du seet, hvorledes det staaer med vores Postmester og hans Fm. (fuldmægtig). Med den Sidste er det gaaet vidt; om den Førstes Brøde bestaaer i mere end høj Grad af Skjødsløshed, veed jeg endnu ikke; men i alt Fald kan det vel koste ham Embedet; thi han har i Kontrabøgerne selv qvitteret for den af *Daugaard* oppebaarne ulovlige Porto, uagtet han mener, at han Intet af denne har erholdt. I mildeste Tilfælde vil Postmesteren vel blive paalagt at søge Afskeed, da det har viist sig, at han kun kjender Lidet til sit Embede“. (1843, 25/4) – Saalænge *Pasbjerg* var i Svendborg hørte de to familier jævnlgt fra hinanden; men efter at han 1852 var blevet byskriver i Stege blev det nok meget sjældent. –

Præstedatteren *Christine Christensen* fra Ollerup spurgte 1843 Rohmann til raads. Sammen med sin mor og søsteren *Ottilie*, der jo 1828 var fulgt med Rohmanns til Tønning, boede de i en aarrække i enkesædet *Stensero* i Ollerup. Nu var moderen død, og det indtraf netop paa den tid, da fuldmægtig *Daugaard* i Svendborg stjal c. 1000 rdlr. fra pengebreve og i porto. Som gratiale til begravelsen var der fra pensionskassen sendt 3 rdlr., „kun lidt til saa værdig en Kones Begravelse“. Kunde det være rigtigt med en saa ringe begravelseshjælp, eller var der mon paa posthuset stjaalet noget af den? Og hvordan kunde hun faa rede paa det? Det var det, hun vilde

spørge Rohmann til raads om. Videre fortæller hun om deres forhold: „Sl. Moder blev svagere og svagere; min stakkels Broder (præsten paa *Drejø*) var fra sit Embede; imidlertid døde Moder d. 27. April 1839; det saae kun sørgelig ud for Otilie og mig; – – min Broders Værge tilstod vi fremdeles at sørge for min Broders Ophold; – – Hielp og Tilsyn er for Ham højst Nødvendig. – – Men naar vi ret skal glædes ved Minder, da taler jeg med Otilie om Tønning, om de kiære bortdøde, de elskelige Børn, ja, enhver Dag der har interesse for Otilie; selv Kirsten, hørte vi forleden af Jfr. *Errebo*, opholder sig endnu i Deres Huus. Madame Rohmann, om hvem vi ofte hører saa meget godt, vilde det glæde os at see; gid De engang ved en Svendborg-Reise vilde forlænge den til Ollerup; Otilie kjen-der Deres Kone, maaske ogsaa jeg; uendelig kiært vilde det være os at se vor uforglemmelige *Sophies* Børn! De hilse dem alle ret hjertelig; – – at gl. *Bredsdorffs* Jubilæum holdes i St. Jørgens Kirke d. 5. April er Dem vel bekjendt? (1843, 13/3) –⁶⁵)

I Klostergaarden i Svendborg boede branddirektør *Carl Adolph Theill*. Da han i efteraaret 1844 kom i tanke om, at han vilde udsende en almanak, tog han til Rønninge for at raadføre sig med pastor Rohmann. Derfra blev han henvist til *Milo* i Odense, der ved aarskiftet 1844/45 udgav: „*Ny Borger og Bonde-Kalender*, for det Aar efter Christi Fødsel 1845, som er det 1ste Aar efter den nye Matrikuls Indførelse i Danmark. – Første Aargang. – „For Borgerdaad – – og Brodersind“. – Sammenskrevet efter Observationer til Kjøbenhavn af et Medlem af Fyens patriotiske og landoekonomiske Selskaber. – Priis: 18 sk. – Odense. – Forlagt af Boghandler *Milo*.“

Et par eksemplarer af sin almanak sendte *Theill* i marts 1845 til Rønninge med et brev, hvori han takker for venlig modtagelse og gode raad, sidst han var der. *Milo* havde næsten revet manuskriptet ud af hænderne paa ham, fortæller han videre. Nu har han uddelt en del eksemplarer af den og haaber paa god afsætning; spørgsmaalet er jo, om den kan klare sig ved siden af *Flinchs almanak*. Han beder Rohmann sige sig sin uforbeholdne mening om kalenderen og

vilde især være glad for vejledning og raad til næste aargang; den skulde da ikke gerne være „et Vejrlys for 1 Aar“. – Af Theills almanak synes der dog *kun* at være udkommet *denne ene aargang*. –

Videre skriver Theill, at de *aktstykker*, Rohmann har været med til at udgive, har vakt *strid i Svendborg* angaaende de marker, der hedder *Tyremaalene*, idet baade kærnerkassen og grundejerne gør krav paa dem. „Jeg skulde ved denne og flere Lejligheder gjerne ønske, De var Præst her i Svendborg; jeg tør antage uden at fornærme Nogen, at det kunde være godt for mange Ting. De har dog vist, min højstærede Hr. Ven! som jeg baade Kjendskab og en slags Kjerlighed for vort gamle Svendborg“.

Brevet bringer hilsener fra Svendborg og slutter saaledes: „Gamle *Jørgensen* er meget affalden og svag og græmmer sig over, at ingen kan overtage hans *Bogsamling*. Jeg har talt med Pastor *Hall* og Dr. *Ørnstrup*, om man ikke ved denne Lejlighed kunde see at faa Grundlaget til en offentlig *Bogsamling* i Svendborg; men Gud veed, hvad der kan blive af; alt hvad der koster Arbeider og Penger er vanskeligt at sætte igjennem, ofte værre for flere end for een Mand“. (1845, 5/3) – ⁶⁶)

Til *Odense* kom præstefamilien jævnligt. Postvognen gik dagligt fra Langeskov kro; desuden havde de selv køretøj, og undertiden tog de unge turen til fods. I *Odense* gik drengene, Christian og Andreas, nogle aar i skole; dér holdt det litterære selskab sine møder, dér var landemoderne og de større præstemøder for stiftet, dér var theaterforestillinger og koncerter, og dér havde familien flere venner og bekendte. –

Fra sine unge aar i Svendborg kendte Rohmann *Eline Bülow*; fra Tønningtiden findes et par breve fra hende (se Fynske aarb. 1959, s. 16 f.). Han vidste ogsaa, at hun 1836 var blevet *Poul Martin Møllers anden hustru* (se Fynske aarb. 1960, s. 296). Da Poul Møller døde 1838 bosatte hun sig med deres fire børn nogle aar i *Odense*. Mon pastor Rohmann ikke har hilst paa hende i *Odense*; hans arkiv fortæller os intet om det.

Derimod findes der i bispearkivet *en ansøgning*, dateret 1839, 28. maj, fra professor Poul Møllers enke om en portion af Lundegaards stiftelse. „Uden Formue og uden endnu at have erholdt nogen Pension, er det naturligt, at jeg tyer til milde Stiftelser paa det Sted, hvor jeg er henflyttet med mine fire uforsørgede Børn“, skriver hun. Ansøgningen var anbefalet af pastor *Westengaard* ved St. Hans kirke; „lige udmærket som Menneske og som Videnskabsmand“, kalder han sin ven Poul Møller. „Hertil kommer, at afdøde Professor P. Møllers Enke har ved sin egen ædle Character i høi Grad forøget Alles Deeltagelse, som kjende hendes skjønne Forhold under og efter den tunge Tilskikkelse, der ramte Hende“.

I sin bog om Poul Møller skriver Vilh. Andersen, at der i fru Elines hjem i Odense kom flere intelligente folk, og han nævner adjunkt *Kofoed-Hansen. Chr. Winther*, der 1841 opholdt sig nogle maaneder i Odense, besøgte – efter Nic. Bøghs bog – jævnligt fru Eline Møller og skal have sagt, at til *fløden* af samfundet i Odense hørte foruden fru Eline adjunkt *Hanck* og *C. Paludan-Müller*; mens alt det øvrige kun var *mælk*. —⁶⁷⁾

Paa *Graabrødre kloster i Odense* boede Rohmanns ven fra Svendborgtiden, hospitalsforstander *C. N. Bondo*. Ved et par daabsfester i Rønninge præstegaard er Bondo og hans hustru indskrevet som faddere, og naar præstefamilien kom til Odense, havde den gerne sit tilholdssted hos Bondos; som elever paa kathedralskolen synes Rohmanns drenge at have været i pension hos Bondos. Men om venskab mellem de to familier findes kun et enkelt skriftligt vidnesbyrd. Dateret 1. december 1844 sendte Bondo nogle linjer til Rønninge. Først bringer han Rohmann sin og sin hustrus lykønskning til fødselsdagen i morgen; dernæst undskylder han, at ingen af dem kan bringe lykønskningen mundtligt; selv har han „Uddeling til Lemmerne og derefter Direktionssamling“, mens hans kone ikke er rigtig rask og tillige har faaet fremmede. —⁶⁸⁾

(Fortsættes.)

NOTER OG HENVISNINGER

Forkortelser: R. A. = Rigsarkivet. Rohm. = Rohmanns arkiv i landsarkivet for Fyn. – D. B. L. = Dansk biograf. leks. 2. udg. – E. F. L. = Erslew: Alm. forfatter leks. – Wib. = Wibergs alm. præstehist.

1) Rohmanns breve til Madvig i R. A. – Om Chr. E. Mangors „Et Landapothek“, se D. B. L. 15, 280. – 2) Om Rohmanns 4 ældste børn, se Fynske aarb. 1959, s. 3. – 3) Om skuespiller *F. L. W. Lindgreen*, se D. B. L. 14, 392; om rektor *F. O. Lange* i Vordingborg, se D. B. L. 13, 550; om *P. R. Wøldike* i Hammer, se Wib. 1, 528 og om *Spang* i Udby-Ørslev, se Wib. 3, 418. Kateket i Svendborg, *A. J. Nielsen*, siden i Gloslunde, var gift med *Maren Perette* Augusta Wedel, en datter af provst Wedel i Skaarup, se Wib. 1, 463. – 4) Om kateket ved St. Maria-kirken i Helsingør, *L. A. Nissen*, se Wib. 2, 490 og om *H. Chr. Rørdam* i Laastrup, se Wib. 2, 528. – 5) Om *M. G. Birckner*, se D. B. L. 3, 130. – 6) I E. F. L. 2, 199 f. nævnes Madvigs Ciceros taler og hans program om det romerske kolonivæsen. Om kommandør *Hans Emilius Bluhme* og hans søn, *Chr. Albrecht Bluhme*, herredsfoged i Store Heddinge, se Falk-Jensen og Hjort-Nielsen: Cand. jur. 1, 158; *Jens Møller* udgav i Mnemosyne 4, 381 en samling *breve fra Christian d. 6 til J. B. Bluhme* – „tilsendt fra dens Eier, Hr. Etatsraad Bluhme, Bye- og Herredsfoged i Store Hedinge, som er Sønnens søn af den berømte Mand, til hvem Brevene ere skrevne“; se ogsaa D. B. L. 16, 411. – Om kaptajn *W. F. Ravn*, se Topsøe Jensen: Den danske søetat, 2, 364. – 7) Se E. Pontoppidan: *Annales ecclesiæ diplomaticæ* 2, 149. – 8) Om Lindbergs Fynsrejse, se K. Baagø: Jac. Chr. Lindberg, s. 248 f. – 9) Se om det latinske citat O. Arlaud: *Bevingede ord* (1906) s. 72. – 10) Se om *J. L. Heiberg* D. B. L. 9, 550, om *Tb. Overskou* D. B. L. 17, 535, om *J. F. Giødvad* D. B. L. 8, 113 og om *A. P. Lunge* D. B. L. 14, 421. – 11) Se Danske politiske breve 1, 33 og 51. – 12) Se om *J. G. Adler* D. B. L. 1, 127; jfr. Kirkeh. saml. 1960, s. 76. – 13) Pastor Rohmanns breve til jomfru Gøtzsche er i familiens eje. – 14) Pastor *Ole Arntzen* i Sdr. Vissing blev, efter Wib. 3, 382, udnævnt til præst paa Tunø d. 31. august 1787, og herredsfoged *Hans Christian Wittusen* var, efter Falk-Jensen og Hjorth-Nielsen: *Jurister* 4, 343, født d. 31. august 1791. – 15) Om apotheker *David Seidelin* i Skanderborg, se M. Seidelin: *Den Seidelinske slægtsbog*, 2, 406. – 16) Fra 1830 til 1845 var *Jens Paludan-Müller* biskop i Aarhus, se D. B. L. 17, 622. – 17) Brevene fra Rohmann i sommeren 1838 er i familiens eje. – 18) Sognepræst i Kerteminde, *V. B. Bentzien*, var provst for Bjerge-Aasum herreder 1836 til 1840. – 19) Brevene fra fru Louise Rohmann findes i Rohm; se om *Holst* i Danske prokuratorer, s. 151, og om *C. M. Hasle* i Faaborg, Wib. 1, 332. – 20) Degnen i Rønninge hed *J. E. Hansen*; hans kone var en datter af pastor *Baggesen* i Oure, se Wib. 2, 546. Degnen i Rolfsted hed *Lars Mogensen*. – Rapée er groftkornet snus. – 21) Om *David Gøtzsche*, se Wib. 1, 336 og om *C. F. West*, Wib. 1, 193. – 22) *Madam Bendz* var enke efter Rønningepresten, *Johan Christopher Bendz*, der døde 1830, se Wib. 2, 690. – Om *Chr. H. Tramm*, se Wib. 3, 406. – 23) Løjtnant *Laurits Christian Engelsted* var født 1795 og døde 1851 paa Rørbæk, se V. Richter: *Den danske militæretat*, s. 135. – 24) *De gamle hellige*, der omtales, var maaske *Rasmus Rasmussen* og hans kone *Karen Andersdatter*; deres datter *Karen Rasmusdatter* blev senere gift med

væver *Knud Madsen* i Hudevad og nævnes i Fr. Nygaard: *Kristenliv i Danmark*, s. 368. — ²⁵) Jfr. om gilder i Rønninge, hvad pastor Bendz skriver 1802 i G. Begtrup: *Agerdyrkingens tilstand*, s. 330. — ²⁶) Se om *N. C. Bendz* i Søllinge, Wib. 3, 267, om *C. F. L. Petersen* i Seden, Wib. 3, 22, om *A. K. Hasselager* i Sdr. Næraa, Wib. 2, 496, om *N. Worm* i Flødstrup, Wib. 1, 376. — ²⁷) Om *N. Olivarius* i Skjellerup, se Wib. 3, 80. — ²⁸) Se om *Storch* i Kong, Wib. 2, 220, om *L. P. Bang* i Haarby, Wib. 1, 509 og om *Jacob Bang* i Horne, Wib. 1, 672. Om *F. B. Zeuthen* i Skamby, Wib. 3, 58 og om *A. H. Steenbuch*, Wib. 2, 522. — ²⁹) Se om birkedommer *Pasbjerg*, Fynske aarb. 1959, 14 f. og om landmaaler *Werchmester*, Fynske aarb. 1958, 494. — ³⁰) Om pastor *H. P. Engelbreth* i Ørbæk, se Wib. 3, 672. — ³¹) Om *H. P. Langkilde*, Juelskov, se J. V. Langkilde: *Stamtavle*, 1946, s. 15; børnene *Niels* og *Ane Kirstine Hellfach* var fra Vejlegaard i Vejle sogn, Sydvestfyn, se Trap 4. udg. 4, 741. — ³²) Om provst *Wolf* i Nr. Snede, Wib. 3, 140. — ³³) *Edelsborg* ligger i Skanderup sogn ved Skanderborg, se Trap 4. udg. 7, 278. — ³⁴) Jfr. *Stamtavle* over familien Gøtzsche v. C. V. Langkilde, 1886. — ³⁵) Se om *Kabell* i Wib. 2, 315, om *Tommerup* i Wib. 2, 615 og om *H. C. Th. Barfoed* i Wib. 2, 226. — ³⁶) Se om *P. A. Theilade* Wib. 3, 585. — ³⁷) Brahesmindes arkiv i Landsarkivet for Fyn. — ³⁸) Rohm. — ³⁹) Rohm. — Om *N. O. Münster*, se Wib. 1, 135; jfr. Kornerup: *Mynsters visitatsdagb.* 2, 166; om fuldmægtig *Jastrau*, se Holbeck: *Odense bys histor.* s. 701. Købmand *Grum* i Fakse var Rohmanns svoger; jomfru *Christiane Münster*, 53 aar, anføres paa folketællingslisten i Rønninge 1840. — ⁴⁰) *Kaldsbogen* fra Rønninge præstearkiv har pastor Thomsen været saa venlig at laane mig. — ⁴¹) Efter kirkebogen fra Rønninge. — ⁴²) Rohm. — Om apotheker *Fries*, se Dam og Schæfer: *De danske apotheker*, 2, 443; kirkebogen for St. Knud i Odense oplyser, at *Seedorff* døde 1854, 25/4. — ⁴³) Rohm. — Om slægten *Bay*, se *stamtavlen* (Langelandsslægten) s. 6. — ⁴⁴) Rohm. — ⁴⁵) Rohm. — *Ludvig Bang* blev siden præst i Langaa-Øksendrup, se *Elvius: D. da. præstehist.* s. 324. — ⁴⁶) *Adam Paulsen* blev siden en kendt mand, se D. B. L. 18, 46. — ⁴⁷) Dette brev fra Rohmann findes i familiens eje. — ⁴⁸) Rohm. — Om biskop *Faber*, se D. B. L. 6, 509. — Om familien *Castenschiold*, se *Da. adels aarb.* 1889, s. 153 og 1911, s. 124. *Joachim* var født 1826, 21/5, var lærer ved blindeinstituttet 1858–1873, blev gift 1881 med *Charlotte A. Pihlgreen* og døde i Hellerup 1910, 29/1. — Om læge *C. D. Withusen*, se Carøe: *D. da. lægest.* 4, 122 og om læge *A. Nielsen* smst. 3, 150. — ⁴⁹) Rohm. — Efter Odense vejviser boede søstre *Betty* og *Hanne Salomon* paa Nørregade. — ⁵⁰) Rohm. — Om *P. G. Thorsen*, se D. B. L. 23, 628. — ⁵¹) Rohm. — Om *S. Broberg*, se *Koefoed: Statsskol. lærere*, s. 19. — ⁵²) Rohm. — Om *Buchholtz* og *Gjølby*, se *Elvius: D. da. præstehist.* s. 610 og 32; om *Jac. Chr. Staun*, se *Vitaprotokollen* i Fyns bispearkiv. — ⁵³) Rohm. — ⁵⁴) Rohm. — ⁵⁵) Rohm. — Om læge *H. C. M. Hviding*, se Carøe: *D. da. lægest.* 1786–1838, s. 95. — ⁵⁶) Rohm. — Om omnibussen fra Frederiksberg, se *Trap* 5. udg. 1, 681: „1841 sattes de første omnibusser, forspændt med 4 heste, i gang“. — ⁵⁷) Rohm. — Se *stamtavlen* over familien Gøtzsche. — Om postmester *Eduard Thomas Storch*, se *Olsen: D. da. postetat* s. 365; se om *Vedel Simonsen* D. B. L. 25, 232. — ⁵⁸) Rohm. — Om *Sofie Amalie Grum*, se *Stamtavlen* over familien Gøtzsche. — ⁵⁹) Rohm. — Om *Johanne Marie Gøtzsche*, se *Stamtavlen*. — ⁶⁰) Om *Nicolaj Edinger Balle Gøtzsche*, se *Stamtavlen* og Rohm.; jfr. Falk-J. og Hjorth-N.: *Jurister.* —

⁶¹⁾ Rohm. – Om familien *Vind*, se Da. adels aarb. 1941. – ⁶²⁾ Rohm. – Om familien *Mylius*, se Da. adels aarb. 1956 og Personalhist. tidsskrift 1947. – Se om *Orla Lehmanns* sag D. B. L. 14, 209. – ⁶³⁾ Rohm. – Se Beck: Fyens stifts patriotiske selskab, 1910, s. 87. – ⁶⁴⁾ Rohm. – Om *Røjlundgaard* i Gesten sogn, se Trap, 4. udg. 8, 569. – ⁶⁵⁾ Rohm. – Om *Daugaards* sag, se J. Olsen: Svendborg bys histor. s. 388, Fr. Olsen: D. da. postetat, s. 382 og Fyens Stiftstid. 1843, 20/3. – Om familien Christensen i Ollerup, se J. Brøndum-Nielsen: Poul Møller-studier, s. 212; om *C. J. Bredsdorffs* jubilæum, se H. Balslev: Fra fynske præstegaarde, s. 110. – ⁶⁶⁾ Om *C. A. Theill*, 1781–1868 og om Tyremaalene, se J. Olsen: Svendborg bys histor. s. 283 og 292; Rohm. – Kalenderen nævnes i Dansk bogfortegnelse 1841–1858, s. 21; om *J. Milo*, se D. B. L. 15, 610 og om *A. C. Flinchs* almanak E. F. L. 1, 487. – Gamle Jørgensen er pjentemølleren *Morten Jørgensen*, 1772–1845; se om *P. E. Hall*, Wib. 3, 231, om *Ørnstrup*, Carøe: D. da. lægest. 3, 235. – ⁶⁷⁾ Rohm. – Om fru *Eline Møller*, død i Kbhvn. 1876, se Vilh. Andersen: Poul Møller, 3. udg. s. 326 og Nic. Bøgh: Chr. Winther, 3, 431. – ⁶⁸⁾ Rohm. – Om *N. C. Bondo*, se Stamtavle over fam. Bondo, 1928, s. 14 og S. Larsen: Graabrødre hosp. s. 214. –

P.S. I Svendborg Købstads Historie II, 1, s. 505 f., udkommen 1960, findes den her – s. 114 – nævnte branddirektør *C. A. Theill*, nærmere omtalt; ligeledes findes pjentemølleren *Morten Jørgensen*, nævnt her s. 115, nærmere omtalt i samme værk om Svendborg, II, 2, s. 744, udkommen 1961. –